

Kampen om 1814

*Fremstillinger av historien om 1814 ved norske
grunnlovsjubileer – en historiografisk og erindringspolitisk
analyse*

Kristoffer Hatteland Endresen

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Universitetet i Oslo

Våren 2010

1814-prosjektet (2007-2014)

Forord

Hvilke muligheter har man ikke som masterstudent i historie? Man kan fråse i et eldorado av engasjerende og kuriøs tematikk. Jeg kunne valgt å forstå konflikten i Midtøsten bedre, jeg kunne skrevet om innvandringsspørsmål og problemer tilknyttet det multikulturelle samfunn, jeg kunne studert nasjonal og internasjonal politikk, økonomi, jus og diplomati – alt innenfor historiefaget. Men hva endte jeg opp med? Norske grunnlovsjubileeer...

Dette forordet bærer ikke tittelen ”Grunnlovsjubileeer som tema for masteroppgaven – et forsvarsskrift”. Likevel vil jeg benytte anledningen til å si litt om bakgrunnen for et slikt valg. For meg personlig er det oppgavens bakenforliggende tematikk og teori som gjør den spesielt interessant. Oppgaven berører nemlig noen av historiefagets mest fundamentale spørsmål – hvilken samfunnsmessig funksjon historiefaget har og har hatt gjennom tidene, og hvordan forskjellige versjoner av fortiden kan knyttes til ulike verdier, identiteter og interesser. Det var dette som var mitt utgangspunkt da jeg tok kontakt med professor Øystein Sørensen, som skulle bli min veileder. Sammen meislet vi ut oppgavens overordnede tema, som på alle måter har innfridd ønskene om hva jeg ville jobbe med.

Jeg retter med dette en stor takk til Sørensen for åpenhet, tilgjengelighet og konstruktiv kritikk. Jeg vil også takke min kjære Ingrid for solide oppgavetekniske innspill, korrekturlesing og gode betraktninger. Terje Aukland fortjener også takk for korrekturlesing og evig engasjement. Mental og økonomisk støtte skal heller ikke undervurderes. Derfor fortjener også mine foreldre en stor takk.

Kristoffer Hatteland Endresen

Oslo, 9. mai, 2010

Innhold

Forord.....	2
Kapittel 1: Innledning.....	8
1.1 Tema og hovedproblemstillinger.....	8
1.2 Avgrensninger	10
1.3 Undersøkelsens oppbygging.....	12
1.4 Den historiografiske analysen	14
1.5 Metode og påvirkningsfaktorer	16
1.6 Litteratur og kilder.....	17
1.7 Tidligere forskning.....	19
Kapittel 2: Teori og bakgrunn	20
2.1 Fra nasjonsbygging til ”fortolkningspolitikk”	20
2.1.1 Mot et nytt begrep for historiebruk	22
2.2 1814: Verdidebatt og interessekamp	25
2.2.1 1814 og norsk nasjonalhistorie.....	26
2.2.2 1814 og den offentlige debatt på 1800-tallet.....	27
2.2.3 1814, ideologisk hegemoni og klassekamp	29
2.2.4 1814 og erfaringene fra 2. verdenskrig.....	30
2.2.5 1814 og metodologisk revisjon	31
2.2.6 Historiefaget som erindringspolitikk i nyere tid.....	32
2.2.7 Mellomposisjonering og verdidebattens gjenkomst	33
Kapittel 3: Grunnlovsjubileet i 1914.....	35
3.1 Bakgrunn	35
3.1.1 Den akademiske historieskrivingen om 1814 rundt 1914	36
3.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1914	38
3.2 Grunnlovsjubileet.....	42
3.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier.....	44

3.2.2 Jubileumutgivelser og andre markeringer	49
3.2.3 Medieoppmerksomhet	51
3.2.4 Den historiografiske forankringen i fremstillingene	51
3.3 Oppsummering	58
Kapittel 4: Grunnlovsjubileet i 1964.....	60
4.1 Bakgrunn	60
4.1.1 Den akademiske historieskrivingen rundt 1964	61
4.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1964	63
4.2 Grunnlovsjubileet	66
4.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier.....	67
4.2.2 Jubileumsutgivelser og andre markeringer.....	69
4.2.3 Medieoppmerksomhet	71
4.2.4 Den historiografiske forankring i fremstillingene	72
4.3 Oppsummering	81
Kapittel 5: Grunnlovsjubileet i 1989.....	83
5.1 Bakgrunn	83
5.1.1 Den akademiske historieskrivingen rundt 1989	84
5.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1989	85
5.2 Grunnlovsjubileet	88
5.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier.....	89
5.2.2. Jubileumsutgivelser og andre markeringer.....	91
5.2.3 Medieoppmerksomhet	93
5.2.4 Den historiografiske forankringen i fremstillingene	95
5.3 Jubileet i 1989 - noen generelle betraktninger	103
5.4 Oppsummering	105
Kapittel 6: Tre grunnlovsjubileer – en komparativ analyse.....	107
6.1 Myndighetenes roller.....	107
6.1.1 Arrangementenes utforming	107
6.1.2 Indirekte strategier: Begrunnelser, verdier og identiteter.....	108

6.2 Private initiativ	110
6.3 Mediedekning og massekommunikasjon	111
6.4 Samhandling mellom aktørgruppene.....	113
6.5 Fremstillinger av 1814 ved grunnlovsjubileene	114
6.6 Historiefaglig konflikt	115
6.7 Jubileenes erindrings- og fortolkningspolitikk	115
6.7.1 Erindringspolitikk foran fortolkningspolitikk	118
Kapittel 7: Konklusjon.....	121
7.1 Svar på oppgavens problemstillinger	121
7.2 Videre forskning.....	124
Bibliografi	126
Kilder.....	126
Andre kilder.....	127
Litteratur.....	129
Oppslagsverk.....	136

Kapittel 1: Innledning

”Vi står foran det store jubileums tid, tiden for de bevegende ord, og de tykke, tykke bind. Hva vil ikke bli sagt om fedrene fra Eidsvoll og deres etterslekt, – hva vil ikke bli sagt om grunnloven, fra denne talerstol, dette lands fremste talerstol, og fra Universitetets. Mye riktig også, naturligvis. La oss benytte anledningen, før flommen er over oss. I dag vil vi gråte tørre tårer.”¹

Ordene er hentet fra Jens Arup Seips legendariske foredrag ”Fra embetsmannsstat til ettpartistat”,² som ble holdt i Det norske Studentersamfund i 1963. Seip signaliserer en forventning om at jubileumstid er tid for en flom av romantiserende ord om vårt statssystem og historie. Seip går ikke direkte inn på historien om 1814 i foredraget han så holder, men foredraget kan sies å være alt annet enn patriotisk ladet i behandlingen av nasjonalhistorien gjennom 150-årsperioden fra 1814 til 1963. Seip vet likevel hva han snakker om når han nevner de ”bevegende ord” han mener vil komme. Han stod selv som den kanskje aller skarpeste kritiker av en nasjonalistisk ladet historiefortolkning av 1814, og den kritiske empirismen han selv stod for kunne altså ikke frembringe annet enn ”tørre tårer”. Sitatet til Seip legger med andre ord til grunn en hypotese om at grunnlovsjubileer gjerne inneholder 1814-fremstillinger med en tydeligere forankring i en nasjonalistisk fortolkningstradisjon, enn hva det finnes belegg for i akademia.

1.1 Tema og hovedproblemstillinger

Tema for denne studien er *fremstillinger av historien om 1814 ved de tre statsinisierte grunnlovsjubileene i 1914, 1964 og 1989*. En grunntese i oppgaven er at historien ikke er nøytral, og at ulike versjoner av fortiden er mulige. Hver versjon kan knytte seg til ulike interesser og identiteter, fortiden kan derfor også være en politisk kamparena.³

Grunnlovshistorien har vært grunnleggende for norsk nasjonal identitetsutvikling gjennom det 19. og 20. århundre. Samtidig – og kanskje nettopp derfor – er historien om tilblivelsen av den norske grunnloven et av de mest omstridte spørsmål i norsk historiografi. Fra første stund

¹ Seip 1963: 8.

² Seip, Jens Arup 1963: *Fra embetsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo: Universitetsforlaget.

³ Dette er en tese som går igjen i flere verk. Blant bøkene jeg bruker i denne oppgaven: Stugu, Ola Svein 2008: *Historie i bruk*, Oslo: Samlaget; Eriksen, Anne 1999: *Historie, minne myte*, Oslo: Pax; og Warring, Anette 2003: *Historie, magt og identitet*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.

ble ulike fortolkninger av 1814-historien tatt i bruk i ulike identitets- og interessekamper. Et studium av historiebruk og -fremstillinger ved norske grunnlovsjubileer er interessant nettopp på grunn av 1814-historiens potensial for interessekonflikt og verdidebatt. Samtidig kan det diakrone perspektivet på 75 år vise hvordan slike interesser og verdier forandrer seg over tid.

Oppgaven ligger i skjæringspunktet mellom historiografi og jubileumsforskning med det historiografiske elementet som det bærende. Jeg skal forsøke å gi svar på følgende problemstillinger:

- (1) Hvilke fortolkningsstradisjoner av historien om 1814 blir fremstilt til offentligheten ved grunnlovsjubileene?
- (2) Kan det tenkes at Seip er inne på noe i sitatet ovenfor, og at nasjonale grunnlovsjubileer følgelig er preget av en fortidsfortolkning som kan virke mer stemningsskapende og kanskje nasjonsbyggende enn en som ikke gjør det, eller følger fremstillingene ganske enkelt den versjonen av fortiden som innehar fortolkningshegemoniet i samfunnet på samme tid?
- (3) Er det mulig å påvise identitetspolitiske strategier og interesser hos grunnlovsjubileenes iscenesettere ved formidlingen av 1814-historien?⁴

Som jeg vil komme tilbake til i neste kapittel, vil det være rimelig å anta at en patriotisk fortolkning av 1814, der det norske folket er protagonisten i fortellingen om utviklingen av nasjonal frihet, er et historiesyn med et større nasjonsbyggende og erindringspolitisk potensial enn en antipatriotisk fortolkning, som utelukker den norske nasjonalfølelsen både som medvirkende årsak til selvstendigheten og som realitet i seg selv.

Hvordan jubileumsfremstillingene står i forhold til oppfatningene av 1814-historien i samfunnet ellers vil kartlegges ved å undersøke hvordan den rådende forskning i academia fortolker historien, samt hvordan lærebøker fremstiller 1814-historien i samme periode. Lærebøkene kan være en god innfallsvinkel til holdninger og meninger i hver periode. De preges av det samfunnet og det miljøet de blir til i, og er samtidig med på å forme en ny generasjons historiesyn.

⁴ I neste kapittel vil jeg redegjøre nærmere for bakgrunnen og det teoretiske utgangspunktet for oppgaven.

Det kan etableres først som sist at det ikke behøver å ligge noen instrumentell mekanisme i fremhevelsen av ulike fortolkninger av 1814, det vil si at hvilken fortolkningstradisjon som fremkommer ved jubileene ikke nødvendigvis signaliserer noen form for identitetspolitikk. Oppgaven legger likevel til grunn at dette *kan* være tilfelle. Dette vil jeg redegjøre nærmere for dette i neste kapittel. Et minnejubileum tar gjerne sikte på å danne et grunnlag for identitet, stolthet, glede og følelse av tilhørighet, og dette gjøres gjerne på flere måter. Mitt anliggende er altså å undersøke dette ved å plassere arrangørenes mulige strategier og valg inn i en erindringspolitisk sammenheng, først og fremst så langt selve 1814-formidlingen tillater det, dernest ut fra hvilke uttalelser som gis offisielt og internt i ulike dokumenter fra arrangørene.

1.2 Avgrensninger

Det har vært nødvendig med avgrensninger på flere områder for at oppgaven ikke skal bli altfor omfattende.

Grunnloven: Som nevnt er dette først og fremst en historiografisk studie, dernest en jubileumsstudie. Det innebærer at det er fremstillinger av historien om 1814 som er oppgavens omdreiningspunkt. Det ligger riktignok i navnet – grunnlovsjubileum – at det er den norske konstitusjon som feires ved disse jubileene. Men det er ikke evenementet i seg selv som vil være mitt hovedanalyseområde. Jeg har derfor valgt å se bort fra de juridiske sidene ved jubileene – altså det som omhandler grunnloven i seg selv og de demokratiske idealene som gjerne fremkommer ved behandlingen av den. Historien om 1814 er langt mer enn grunnloven, og som vi skal se i neste punkt, har jeg også valgt å se bort fra det juridiske elementet i historien.

Historiografisk analyse: Den kanskje mest betydelige avgrensningen i oppgaven angår den historiografiske analysen. Som jeg skal vise senere i innledningen har jeg konstruert en analysemodell for å bedømme hvilke fortolkningstradisjoner de ulike fremstillingene av 1814-historien⁵ faller innenfor. Innenfor disse fortolkningstradisjonene finnes det enkelte begivenheter og årsaksforklaringer som har vært gjenstand for større strid enn andre. I en forlengelse av punktet ovenfor har jeg valgt å utdefinere *riksforsamlingen på Eidsvoll og forhandlingene om grunnloven* som analysetema i denne modellen. Dette kan synes paradoksalt da det er tross alt selve grunnloven som er utgangspunktet for jubileene. Men i et

⁵ Det gis en utfyllende innføring i de klassiske fortolkningstradisjonene i kapittel 2.

historiografisk perspektiv er ikke Riksforsamlingen og utarbeidelsen av grunnloven blant de mest kontroversielle temaene i 1814-historien.

Selve grunnloven er riktignok kjernen av det hele, og det har for eksempel vært knyttet viktige debatter til forholdet mellom unionspartiet og selvstendighetspartiet på Eidsvoll og spørsmål om hvem som tilslutt "fikk rett" av disse to fraksjonene. Denne debatten er imidlertid først og fremst forbeholdt de eldste historikerne og var særlig tydelig i debatten om unionsoppløsningen mot slutten av 1800-tallet. Ettersom forholdet til Sverige etter hvert ble normalisert har dette normative spørsmålet til fraksjonene på Eidsvoll vært mer nedtonet. Det er de bakenforliggende årsakene og spørsmålet om hva som ledet frem til disse forhandlingene som har stått som de største stridsspørsmål i historiefaget, også i den senere moderne tid. Det er her vi finner den velkjente formuleringen om "friheten i gave" og forestillingen om de lange virksomme tendensene i utviklingen av norsk nasjonal identitet selvstendighet.⁶

Utdefineringen av Riksforsamlingen og vektleggingen av de mest omstridte temaene innenfor 1814-historien bidrar kanskje til en ytterligere polarisering av de klassiske fortolkningstradisjonene. Men en slik konfliktorientering jeg dermed bygger opp til har en verdi i seg selv: Det kan være lettere å skille ulike fortolkninger fra hverandre; det kan synliggjøre den politiserte historieskrivingen bedre, og det kan kanskje enda klarere vise bruken av ulike 1814-fortolkninger som erindringspolitikk. Dette vil bli redegjort for nærmere i neste kapittel. Det må understrekes at det selvsagt ville vært interessant å innlemme riksforsamlingen og utarbeidelsen av grunnloven i denne analysen, men avgrensingen har også vært nødvendig for å gjøre analysearbeidet mer overkommelig.

Folkeskole/grunnskole: Ved analysen av lærebøker fra periodene rundt grunnlovsjubileene har jeg valgt å begrense bøkene til folkeskolen/grunnskolen. Det ville naturligvis også vært interessant å se på bøker skrevet for andre og høyere skoletyper, men det har ikke vært mulig innenfor oppgavens rammer. Da lærebøkene ikke er hovedanalyseområdet mitt, men snarere et middel til å belyse jubileumsfremstillingene, finner jeg det ikke nødvendig å gå dypt inn på skolelover, læreplaner, forfatterbakgrunn og bøkens påvirkningsfaktorer. Denne analysen vil altså ikke være en læreboksanalyse i vanlig forstand. Det skal ganske enkelt konstateres hvilken historiografisk tradisjon de ulike læreboksfremstillingene av 1814-historien kan

⁶ Storsveen: *Litteraturen om 1814*; Dyrvik 2005. Se for øvrig en nærmere historiografisk oversikt i neste kapittel.

plasseres inn under – uavhengig av pedagogiske virkemidler og lærebøkens institusjonelle rammer. Lærebøker vil i denne oppgaven være definert som bøker laget for systematisk bruk i et undervisningsforløp for bestemte undervisningstrinn i skoleverket, og som er godkjent av myndighetene ut fra den til en hver tid gjeldende godkjenningsordning. Norge har praktisert offentlig godkjenning av lærebøker gjennom hele det 20. århundre.⁷

Jubileenes karakter: Etersom det er selve historiefremstillingene av 1814 som er hovedtemaet for denne studien, vil flere sider ved jubileenes karakter vike bort. Jeg vil likevel forsøke å tegne et bilde av hvordan den generelle utformingen av jubileene manifesterte seg. Taler, utgivelser, utstillinger, forestillinger og medieoppmerksomhet er alle vesentlige kjennetegn ved jubileene, men det vil ikke bli foretatt noen spesifikk analyse av annet enn fremstillingene der det fortelles en direkte 1814-historie, som er mulig å plassere innenfor en fortolkningstradisjon. I motsetning til mye annen jubileumsforskning er ikke jeg opptatt av den generelle ”minnekultur”, som symbolbruk og ritualer.

1.3 Undersøkelsens oppbygging

Jeg har valgt å identifisere tre hovedaktørgrupper i oppgaven: (1) Grunnlovsjubileets iscenesettere, (2) faghistorikerne i akademien og (3) den brede allmennheten, også omtalt som det mer abstrakte ”folket”. Innenfor den første aktørgruppen velger jeg å trekke et skille mellom *myndighetene* og *private aktører*. Myndighetene er de offisielle iscenesetterne, men hvert jubileum inneholder også flere eksterne eller private formidlingsinitiativer, som bidrar til å utforme jubileenes helhetlige uttrykk. De tre aktørgruppene er i stor grad overlappende ved at ingen av dem kan sies å være helt løsrevet fra hverandre, fordi alle gruppene, på enkelte punkter, samhandler under jubileet. Vi skal senere se at det samme vil være tilfelle for kildekategoriene.

De tre jubileene vil behandles isolert, hver for seg i ulike kapitler. Disse kapitlene vil være formet så like som mulig. Men ulike funn fordrer ulik behandling, argumentasjon og analyse. Derfor vil det følgelig også være visse forskjeller i hva som fremheves. Jeg anser den isolerte behandlingen av jubileene som fordelaktig da tidspennet mellom dem er så stort at de også må behandles innenfor ulike historiske perioder. Derfor velger jeg også å starte hvert kapittel med en introduksjon til den historiske konteksten rundt hvert jubileum. Analysen av historiefremstillingene vil være tredelt: 1) Den akademiske historieskrivingen, 2) lærebøkene

⁷ Johnsen, 1999: 9.

og 3) jubileumsmaterialet. Den siste kategorien er den klart største og minst oversiktelige. Den omfatter alt fra taler, statsproduserte og privatproduserte bøker, brosjyrer og utstillinger, samt avisreportasjer, tv-serier og teaterforestillinger – kort og godt alt som ble produsert av historieformidlende materiale i anledning grunnlovsjubileene. Før jeg analyserer jubileumsmaterialet vil jeg se på grunnlovsjubileet utforming generelt, der jeg også forsøker å spore identitets- og erindringspolitiske strategier hos jubileet iscenesettere. Før analysedelen vil jeg også gi en oversikt over mediedekningen ved jubileene. Etter jubileumskapitlene vil jeg se jubileene under ett i komparativt perspektiv, før jeg til slutt trekker en konklusjon i siste kapittel.

Når det gjelder den akademiske historieskrivingen velger jeg hovedsakelig å støtte meg på etablerte historiografiske studier. Men enkelte verk av akademisk karakter har jeg likevel analysert på egenhånd. Dette er gjerne publikasjoner der fortolkningstradisjonen ikke er tydelig fastslått i andre arbeider.

Læreboksanalysen vil innledes med en kort skolehistorisk introduksjon. Ved denne analysen vil jeg delvis støtte meg til sekundærlitteratur, som gjerne også har behandlet bøkene jeg analyserer, men bare på et overordnet plan. Det vil si at selve 1814-analysen vil bli gjort selvstendig. Sekundærlitteratur kan imidlertid si noe helhetlig om bøkene, forfattere og utbredelse. Jeg er ikke direkte opptatt av hvor mye plass bøkene gir 1814-historien eller hvilke pedagogiske virkemidler som er brukt. Der plass eller virkemidler synes spesielt påfallende har jeg likevel valgt å påpeke dette.

Den største delen i oppgaven som ikke innebærer en historiografisk analyse gjelder jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier. Denne delen inneholder kildegrensning av en helt annen karakter og forsøker å se hvordan arrangementet ble organisert, hvilke grep som ble tatt og hvordan verdier og interesser kommer til uttrykk i planleggingsfasen. Her finner man den største delen av den erindringspolitiske analysen ved jubileene. Erindringspolitikk vil som nevnt også påpekes i 1814-fremstillingene, men det er i arrangørenes direkte og indirekte strategier det kan tenkes at man vil finne det tydeligste uttrykket for en bevisst identitets- og erindringspolitikk. Det interessante her vil være å undersøke i hvilken grad jubileenes iscenesettere argumenterer identitetspolitisk både da det gjaldt begrunnelse for arrangementet i seg selv, samt virkemidler og historiefremstillinger.

Medieoppmerksomheten ved jubileene vil dokumenteres gjennom mediedekningens karakter: reportasjer, debatter, kronikker, dokumentarer og annet. Bare der det fortelles en direkte

1814-historie vil det bli foretatt en konkret analyse. Da vil denne analysen flyttes under analysedelen, kalt ”den historiografiske forankringen i utgivelsene”. Dette grepet tar jeg for å gjøre analysene så oversiktelige som mulig.

Ved analysen av jubileumsmaterialet velger jeg å dele dette inn i *statsprodusert* materiale og *privat produsert* materiale. Dette er avgjørende for å kartlegge likeheter og forskjeller mellom myndighetenes offisielle historiesyn og det som fremkommer hos eksterne eller private initiativ, og hvordan dette igjen samsvarer med fremstillingene i akademia og lærebøkene.

1.4 Den historiografiske analysen

Som nevnt, og som jeg skal komme nærmere tilbake til i neste kapittel, er historien om 1814 et omstridt tema i norsk historiografi. Det er hovedsakelig to hovedsyn som har stått steilt mot hverandre: den *patriotiske* tradisjonen og den *antipatriotiske* tradisjonen. På 1970-tallet ble det også etablert en slags mellomposisjon som i stor grad har lyktes i å forene de to ytterpunktene.

Her har jeg konstruert en analysemodell som viser hvordan jeg går frem for å bedømme hvilken fortolkningstradisjon de ulike fremstillingene hører hjemme i. For at jeg skal kunne plassere ulike historiefremstillinger innenfor disse tradisjonene er det viktig å se systematisk på hva de ulike fremstillingene sier om disse stridspunktene. Jeg har valg å dele analysen inn i fem analysepunkter der de fire første er som følger: (1) *Indre utvikling – ytre krefter*, (2) *Kjelfreden*, (3) *Christian Fredriks rolle i den norske selvstendighetsreisningen*, og (4) *Mossekonvensjonen og unionen*. Dette er en forenkling av posisjoner og stridsspørsmål i 1814-historiografien, men en forenkling som likevel fanger opp hovedlinjene i debatten om 1814 fra midten av 1800-tallet og helt opp til i dag.⁸ Det siste analysepunktet, (5) *Folket kontra enkeltpersoner og storpolitikk*, er delvis løsrevet fra de andre ved at dette ikke er et tema som inngår i de etablerte temaene i historiografien. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor.

Modellen egner seg godt til fortolkningsanalyse på tvers av genrene som vil belyses gjennom oppgaven. Den knytter seg til det konkrete innholdet i historien, ikke på form og virkemidler, som kan variere fra genre til genre. Flere av fremstillingene ved jubileumsårene tar bare for seg enkelte aspekter ved 1814, og noen belyser bare temaer som ikke er integrert i modellen.

⁸ Se Storsveen: *Litteraturen om 1814*, Dyrvik, 2005 og Supphellen 1983. Se for øvrig en nærmere historiografisk oversikt i neste kapittel.

Kilder som ikke belyser temaer som finnes i modellen vil jeg altså ikke analysere. Der beretningen er svært kortfattet, men likevel sier noe helhetlig om grunnlovshistorien, forholder jeg meg til temaene i modellen så langt det lar seg gjøre. Det må påpekes at analysepunktene i stor grad overlapper hverandre og at de ikke naturlig kan skilles helt fra hverandre. Jeg har likevel valgt å kategorisere historien på denne måten for å gjøre analysen så oversiktlig som mulig.

Indre utvikling – ytre krefter: Forklares friheten i 1814 med en indre nasjonal vekst i Norge forutfor 1814 faller den på dette punktet inn under en patriotisk tradisjon. Er det hovedsakelig utenrikspolitiske konjunkturer og handlingen til enkeltpersoner som forklarer friheten er det en antipatriotisk fortolkning.

Kielfreden: Om nordmennene selv reagerer negativt på Kielfreden og vil sette seg mot den, kan det kalles en patriotisk fortolkning. Men om folket i seg selv ikke er særlig tilstedeværende i fortellingen på dette punktet, men at det er Christian Fredrik som ønsker å benytte sjansen til å gjøre Norge selvstendig, kan det tolkes som en antipatriotisk tradisjon.

Christian Fredriks rolle i den norske selvstendighetsreisningen: Jeg velger å definere *selvstendighetsreisningen* snevert, som reisningen blant det brede lag i befolkningen. Jeg kunne valgt å definere det beredere ved å inkludere eliten eller Eidsvollsforsamlingen som en del av en slik reisning, men det ville gå på akkord med utdefineringen av Eidsvollsforsamlingen fra analysen. Et sentralt spørsmål angående Christian Fredriks rolle i selvstendighetsreisningen er: Brukte Christian Fredrik folket i sin egen kamp om norsk selvstyre, eller var det folket som anså Christian Fredrik som en skikket leder for nordmennenes eget opprør mot Keilfreden? Om det er Christian Fredrik som bruker folket, kan tolkningen sies å være antipatriotisk, men om det er folket som bruker Christian Fredrik er tolkningen patriotisk.

Mossekonvensjonen og unionen: Synet på Mossekonvensjonen og unionen har også variert mye mellom ulike historikere. Dette punktet er ikke like skikket til å bedømme fortolkningstradisjoner isolert, slik som punktene ovenfor. Man kan legge til grunn at om synet på Mossekonvensjonen og unionen er negativt er fortolkningen patriotisk. Men om synet er positivt betyr ikke det uten videre at fortolkningen samlet sett er antipatriotisk. Flere historikere med sympati for en patriotisk tradisjon har likevel sett positive sider ved Mossekonvensjonen og unionen. Et annet punkt i denne sammenheng er synet på Christian Fredriks rolle som feltherre i krigen mot Sverige som ledet frem til Mossekonvensjonen. En

patriotisk tradisjon har diskreditert rollen hans og legger vekt på at nordmennene ville kjempe til det siste og følgelig ikke inngå et forlik i Moss, slik utfallet ble. Men det finnes altså historikere med sympati for en patriotisk tradisjon som ser positive sider ved Christian Fredriks beslutning om å slutte fred med Sverige sommeren 1814.

Folket kontra enkeltpersoner og storpolitikk: Flere fremstillinger av 1814 legger liten vekt på årsaksforklaringer, men konstaterer ganske enkelt hva som skjedde. De fleste konkrete hendelsene er alle historikere samstemte om, det er altså årsaksforklaringene som setter dem i ulike leirer. I slike tilfeller kan det være fruktbart å se på hvem som kan sies å være protagonisten i historien. Er det nordmennene, altså folket, som bærer historien eller ligger vekten på storpolitikken og enkeltpersoner? Svaret på dette spørsmålet kan gi en viss indikasjon på hvilken fortolkning som ligger til grunn, men det er naturligvis ikke en forklaringskomponent i seg selv. Det vil hovedsakelig fungere som et supplement. Samtidig må det påpekes at historiefortellinger som har sine årsaksforklaringer i en patriotisk tradisjon, likevel kan ta utgangspunkt i enkeltpersoner og storpolitikk, rett og slett fordi det på denne måten kan være lettere å skape en historisk narrativ enn ved å fortelle historien gjennom den mer abstrakte størrelsen "folket".

1.5 Metode og påvirkningsfaktorer

Ettersom kildegrunnlaget, spesielt innenfor historieformidlingen av 1814, er så varierende vil det være vanskelig å benytte seg av én bestemt metode som favner dem alle.

Analysemodellen som jeg har redegjort for ovenfor vil bare i begrenset grad ta genre, stil og virkemidler i betraktning. På den måten kan man viske ut det som ikke har en direkte påvirkning på innholdet i historien om 1814. Genrekompleksiteten gjør også at oppgavens rammer ikke kan tillate egne analysemetoder for hvert enkelt uttrykk. Det vil imidlertid være mulig å "låne" visse elementer fra en bestemt genremetode og overføre dem på alle. Dette krever naturligvis justeringer og forenklinger.

Jeg velger å ta utgangspunkt i læreboksanalysens prinsipper om *vertikal* og *horisontal* analyse. Dette er en metode for å studere større grupper av lærebøker over tid (vertikal analyse) og innenfor samme tidsrom (horisontal analyse).⁹ Dette mener jeg er en enkel og tilfredsstillende metode, da denne studien både har et horisontalt og et vertikalt perspektiv ved alle formidlingsformene av 1814-historien. Målet i studien er blant annet å se hvordan

⁹ Angvik, Magne 1982: *Læreboksanalyse som tema for lærerutdanning*, Norsk pedagogisk tidsskrift.

fremstillingene innenfor jubileene, academia og skoleverk varierer over tid, samtidig som jeg forsøker å se hvordan fremstillingene innenfor disse tre hovedkategoriene samstemmer overfor hverandre innenfor samme tidsrom.

Det finnes flere faktorer som kan ha påvirket og formet de ulike historiefremstillingene. Dette kan bidra til å forklare forandringer *innenfor* hver enkelt aktørgruppe og genre, og *mellom* disse gruppene og genre, i både tid og rom. De tre mest sentrale faktorene her kan sies å være: 1) den generelle samfunnsutviklingen, 2) institusjonelle rammer og 3) forfatter og utgiver. Samfunnsutviklingen forklarer i stor grad seg selv – den historiske konteksten er avgjørende for å forstå de verdiene og identitetene som formidles. De institusjonelle rammene er også viktige. Myndighetenes offisielle historiesyn kan skille seg fra academia og andre formidlingsaktører fordi det også innenfor ulike institusjoner kan befinne seg ulike oppgaver, verdier og interesser. Dette kan også være tilfelle blant ulike forfattere og interesseorganisasjoner.

1.6 Litteratur og kilder

Jeg har benyttet meg av et bredt utvalg sekundærlitteratur innenfor historiografi, historieteori, nasjonalismeteori, minnekultur, lærebokteori, samt oversiktsverk og bibliografiske og biografiske oppslagsverk.

I denne oppgaven er det vanskelig å utpeke en spesifikk hovedkildegruppe. I en bred forstand kan man si at hovedkildene i denne oppgaven er publikasjoner utgitt ved grunnlovsjubileet som forsøker å formidle en 1814-historie. Men dette er i seg selv en relativt vag kildekategori. Ved grunnlovsjubileene ble det utgitt flere ulike typer stoff som formidlet grunnlovshistorien. Noe av dette er statsprodusert ved at staten er initiativtaker og utgiver. Et eksempel på dette er offisielle jubileumsbrosjyrer. Annet stoff er eksterne initiativ fra academia, forlag og enkeltpersoner. Dette kan være bøker, pamfletter, brosjyrer, skuespill og utstillingsmateriale, samt avisartikler og radio- og fjernsynsprogrammer. Det er altså heller ikke alle kildene som er tekstlige.

Når det gjelder fremstillingen av 1814-historien har jeg identifisert fire kildekategorier: 1) *Lærebøker*, som belyser generelle oppfatninger av 1814-historien i samfunnet og blant allmennheten generelt; 2) *den akademiske historieskrivingen* – det vil si vitenskapelige avhandlinger eller artikler og bøker skrevet av faghistorikere – for å belyse den rådende oppfatningen av 1814-historien blant faghistorikere i academia; 3) *statsprodusert jubileumsmateriale*, for å belyse myndighetens offisielle historiesyn og 4) *privat produsert*

jubileumsmateriale, for å gi et mer helhetlig bilde av den generelle historieformidlingen ved jubileene.

Det har vært krevende å få en full oversikt over lærebøkene fra periodene. Jeg har funnet frem til en del av lærebøkene gjennom Nasjonalbiblioteket og Norsk bokkatalog, men jeg har også valgt å ta utgangspunkt i bøker som fremheves i Svein Lorentzens bok ”Ja, vi elsker...”¹⁰. Her forklarer Lorentzen hvilke bøker som har vært mest utbredt til ulike tider. Jeg har også benyttet meg av hovedfagsoppgaven til Anne Helene Høyland Mork, ”Unionen i historieundervisningen”,¹¹ men bare i tilknytning til lærebøker omkring 1914.

Norsk bokkatalog har jeg også brukt for å finne frem til utgivelser som formidler 1814-historie ved de ulike jubileumsårene. Jeg har også benyttet meg av Stortingsarkivets samlinger fra grunnlovsjubileene. Der har jeg funnet frem til planlagte bøker, brosjyrer, utstillinger, teaterforestillinger og NRK-programmer. Når det gjelder annet kildemateriale som ikke er historieformidlende, men som knytter seg til det organisatoriske omkring jubileene, har jeg valgt å studere stortingsforhandlinger, møteprotokoller, samt andre trykte og utrykte notater som har tilknytning til myndighetenes jubileumsarrangementer og forberedelser. Her har jeg primært basert meg på Stortingsarkivet samlinger. Jeg kunne også undersøkt partikilder og private dokumenter til de mest sentrale personene ved arrangementene; det vil si dagbøker, personlige notater og biografiske utgivelser. Men dette har dessverre ikke tiden tillatt.

Jeg har også brukt Stortingsarkivets samlinger når det gjelder mediedekningen ved jubileene. Jeg har ikke hatt anledning til å saumfare alle medier på let etter jubileumsrelatert materiale. Stortingsarkivet har likevel et stort og oversiktelig utsnitt av mediedekningen ved jubileene. Her må det naturligvis innvendes at utvalget kan inneholde betydelige hull, og at jeg derfor ikke kan påberope meg å ha oversikt over den fullstendige mediedekningen. Visse medieinnslag har jeg likevel funnet frem til på egenhånd. Det gjelder både avisstoff, så vel som radio og fjernsyn. Jeg har blant annet vært i kontakt med NRK, og har dermed fått en tilsynelatende komplett oversikt over rikskringkastingens bidrag ved jubileene.

¹⁰ Lorentzen, Svein 2005: *”Ja vi elsker...” Skolebøkene som nasjonsbyggere 1814-2000*, Oslo: Abstrakt forlag.

¹¹ Mork, Anne H. H. 2005: *Unionen i historieundervisningen*, Prosjekt 1905 - skriftserie 5, Universitetet i Oslo.

1.7 Tidligere forskning

De senere år har minnejubileer vært gjenstand for økt fokus som et tverrfaglig forskningsfelt i akademia. Her har man sett nærmere på jubileenes bakgrunn og dynamikk, iscenesettelse og virkemidler, former og funksjoner, samtidig som de settes inn i en bredere kulturell, politisk og sosialhistorisk sammenheng.¹² Ifølge Bernard Eric Jensen er det økte forskningsfokuset på minnekultur et resultat av at den klassiske marxistiske oppfattelsen av forholdet mellom bevissthet og sosial væren er satt på hodet: "it is not social being which determines consciousness, but social consciousness – or 'lived ideology' – which determines social being."¹³ Dermed gir det mening å bruke tid og krefter på å studere symboler og ritualer, monumenter og minnefester.¹⁴ Av sentrale bidrag i forskningslitteraturen kan jeg først og fremst nevne Anette Warrings arbeider,¹⁵ deretter hennes kollega Bernard Eric Jensen og boken "Erindringens og glemselens politikk",¹⁶ som han har redigert sammen med Carsten Tage Nilsen og Torben Weinreich. Mer internasjonalt rettet, kan jeg nevne "The Invention of Tradition"¹⁷ av David Cannadine og Eric Hobsbawm; samleverket av John Gills kalt "Commemorations"¹⁸, og ikke minst det toneangivende franske mentalitetshistoriske verket "Realms of Memory"¹⁹, redigert av Pierre Nora. I Frankrike har forskning omkring minnefester og jubileer pågått siden 1970-årene. Verket til Nora ble utgitt ved 200-årsmarkeringen av den franske revolusjon, og konkluderer relativt negativt overfor revolusjonsjubileene i Frankrike: Revolusjonen strukturerer ikke lenger fransk minnekultur.

På norsk grunn er det også gjort jubileumsstudier. De siste år er det spesielt tospannet Ånund Brottveit og Olaf Agedal, som har gjort seg gjeldende med studier av unionsjubileet i 2005.²⁰ Kulturhistorikeren Anne Eriksen har også gjort visse jubileumsstudier, for eksempel tusenårsjubileet i Trondheim i boken "Historie, minne og myte".²¹ Jeg har ikke funnet konkrete studier av grunnlovsjubileene her til lands. Og det som til slutt skiller min oppgave fra det meste av jubileumsforskning er mitt eksplisitte fokus på innholdet i historiefremføring og den historiografiske plasseringen av dette.

¹² Jensen, 1996: 238.

¹³ Samuel 1991: 106, i Jensen 1996:246-247.

¹⁴ Jensen 1996: 246-247.

¹⁵ Warring, Anette 1996; 2003; 2005.

¹⁶ Jensen (m.fl.) 1996.

¹⁷ Hobsbawm, Eric (red.) 1983.

¹⁸ Gillis (red.) 1994.

¹⁹ Nora (red.) 1996.

²⁰ Brottveit, Ånund og Agedal, Olaf 2005; 2006.

²¹ Eriksen, 1999.

Kapittel 2: Teori og bakgrunn

Noen hevder vi lever i ”minnefestenes æra”²², andre snakker om en ”besettelse med jubileer”²³, og i en tysk sammenheng har man til og med begynt med en egen betegnelse på den historiefremstillingen som frembringes ved et minnejubileum: ”Gedenk-Geschichte”²⁴, som gjerne kan oversettes med ”minnehistorie”.²⁵ Jubileer blir markert på ulikt vis. Noen markeres primært ved å trykke store mengder jubileumsmateriale, som bøker og brosjyrer, mens andre jubileer markeres med mer hjelp av parader, taler og festspill. I norsk sammenheng har vi flere eksempler på minnejubileer for alt fra personer og steder til historiske begivenheter. Det er vanskelig å finne stramme definisjoner på hva et minnejubileum er. I forskningslitteraturen opererer man som regel ikke med et skille mellom minnejubileer og minnedager. Men når aviser, tv, radio, skoleverk og andre formidlingsinstitusjoner øker oppmerksomhet rundt en spesiell historisk begivenhet, en person eller institusjon, skjer det ofte i sammenheng med at dette oppmerksomhetsobjektet fyller et rundt antall år.

2.1 Fra nasjonsbygging til ”fortolkningspolitikk”

Historie er viktig for å bygge opp en nasjonal kultur og identitet. I dette tematisk landskapet vrir det av ulike begreper som gjerne varierer i betydning og meningsinnhold alt etter hvilket fag de benyttes i eller hvilket konkret studie begrepene anvendes i.

Når man befatter seg med forholdet mellom nasjonalhistorie, historiebruk og identitet kommer man ikke utenom trespennet *nasjon*, *nasjonalisme* og *nasjonsbygging*. Stein Rokkan klargjør et skille mellom stat og nasjon kort og treffende ved å si at staten tilhører maktsfæren mens nasjonen tilhører kultursfæren.²⁶ Den kulturelle nasjonsoppfatningen kan knyttes til den tyske romantikken og postulerer en folkekultur som grunnlag for politisk felleskap. Det er altså en felles identitet gjennom etnisitet, språk, historie, religion som legger grunnlaget for de

²² Warring, 2005.

²³ Johnston, William M. 1991: *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*, New Brunswick and London: Transaction Publisher.

²⁴ Jensen, 1996: 237.

²⁵ Egen oversettelse.

²⁶ Rokkan, 1987: 8.

politiske institusjonene og staten.²⁷ *Nasjonalisme*-begrepet knyttes til nasjonen, og dreier seg, ifølge Øystein Sørensen, om å skille *oss* fra *de andre*.²⁸ Ifølge Øyvind Østerud er *nasjonalisme*-begrepet komplisert, sammensatt og tidvis problematisk, hovedsakelig som følge av ”begrepets delte konnotasjoner, som både positivt og negativt ladet.”²⁹ Spesielt problematisk ble begrepet etter annen verdenskrig, da nasjonalismen ble knyttet til nazismen og nazivennlige bevegelser, som trakk assosiasjonene til begrepet mot politisk aggresjon, fremmedhat og diskriminering av minoriteter. I Norge har *nasjonalisme*-begrepet i etterkrigstiden blitt trukket i denne negative retningen, samtidig som noen har forsøkt å vende betegnelsen i positiv retning, til *det nasjonale*, som grunnlovsfeiring, motstandsbevegelse og barnetog.³⁰

Nasjonsbygging er et begrep der innholdet tydelig kan variere fra fag til fag. Ifølge statsviteren Østerud er *nasjonsbygging* summen av direkte og indirekte virkemidler i utviklingen av nasjonalt felleskap – riksinstitusjoner, samlende symboler, kommunikasjon, utdanning og kulturtrekk.³¹ Begrepet har oppstått for å forklare betingelsene som ligger bak nasjonsdannelsen, altså den tilpassningen som finner sted mellom stater og nasjonale felleskap over lang tid. *Nasjonsbygging* er en måte å inderliggjøre statsborgerskapet gjennom mer målrettet integrasjonspolitik, dels gjennom historisk og kulturelle definisjoner av nasjonal egenart, dels gjennom sosialisering til en nasjonal kode i undervisning, forsvar og kulturliv, dels som bivirkning av nasjonale nettverk i samferdsel og massemedia.³² I Norge regnes *nasjonsbyggingens* glanstid for å være på 1800-tallet. Det vil likevel være rimelig å hevde at *nasjonsbygging* og kulturell standardisering er en kontinuerlig prosess som også er tilstede gjennom 1900-tallet, om enn i en ikke like tydelig drakt. Historikeren Sørensen har blant annet identifisert 14 ulike *nasjonsbyggings*prosjekter fra 1814 til 1945.³³ I historiefaget og deler av samfunnsvitenskapen brukes fortsatt *nasjonsbyggings*begrepet om den nasjonale identitetsskapende prosessen på 1900-tallet. Samtidig har flere forskere de senere år også

²⁷ Østerud, 1994: 15-27.

²⁸ Sørensen, 2001:12.

²⁹ Østerud, 1994: 9.

³⁰ Østerud, 1994: 9-10.

³¹ Østerud, 1994: 24.

³² Østerud, 1994: 24.

³³ Sørensen (red.), 1998.

benyttet seg av andre begreper om mye av denne aktiviteten.³⁴ Dette er også begreper som vil være mer aktuelle for denne oppgaven.

2.1.1 Mot et nytt begrep for historiebruk

Blant disse nye begrepene finner vi *identitetspolitikk* som er et utbredt begrep, men med få klare definisjonsrammer. Jeg velger å definere begrepet som den prosessen der enkeltmennesker og grupper forsøker å definere hvem man er og hvem man tilhører. Dette begrepet kan sies å være nært knyttet til – hvis ikke en del av – nasjonsbyggingsbegrepet, slik det benyttes i ulike sammenhenger. Et minnejubileum er et eksempel på identitetspolitikk i praksis. Dette kan blant annet forklares ved at vi innefor identitetspolitikken finner *erindringspolitikken*, som er et virkemiddel til å opprettholde, bearbeide eller omdanne eksisterende erindringsfelleskaper.³⁵ Erindringspolitikk er, ifølge den danske historikeren Annette Warring ”en form for magtudøvelse og betegner en særlig form for identitetspolitikk, hvor fortiden står i centrum i forsøget på at påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, verdier og følelser”³⁶. Ifølge Warring utgjør erindringsfelleskaper og erindringspolitikk et sentralt maktvilkår og et sentralt maktmiddel.³⁷ Fortiden blir med andre ord en politisk kamparena.

Når mennesker deler samme fortolkning av fortiden, utgjør de et *erindringsfelleskap*. Slike fellesskap er ofte forestilte, da man føler en tilhørighet eller fellesskap til mennesker som man ikke direkte har møtt eller har en personlig relasjon til.³⁸ Erindringsfelleskaper kan virke uavhengig av det nasjonale, men det vil være rimelig å hevde at erindringsfelleskaper også er en sentral komponent innenfor ideen om en *nasjonal identitet*. ”Man kan ikke ha en identitet uten en erindring eller et minne”, hevder Bernhard Erik Jensen, ”begge er nødvendige hvis grupper skal opprettholdes og fungere gjennom lengre tid”.³⁹ Ifølge Anne Eriksen forvandles historiekunnskapen til erindring når enkeltpersoner internaliserer den. Da blir nasjonalhistorien personlig og dermed levende. Mens all historieskriving nødvendigvis er selektiv, gjelder dette, ifølge Eriksen, i enda større grad den kollektive erindringen. ”Bare et utvalg personer og hendelser blir tatt opp i denne tradisjonen, men de får desto større

³⁴ Gillis, 1994; Warring, 2003; Eriksen, 1999; Stugu, 2008.

³⁵ Warring, 2005: 10.

³⁶ Warring, 2005: 5.

³⁷ Warring, 2003: 11.

³⁸ Warring, 2003: 10.

³⁹ Jensen, m.fl. 1996: 14.

betydning. [...] De skal også vise viktige brytninger eller endringer i den nasjonale historien, slik for eksempel 1814 og Grunnloven gjør i norsk bevissthet.”⁴⁰

Ifølge Bernard Eric Jensen finnes det mange eksempler på at statsmakten og maktfulle organisasjoner forsøker å kontrollere og iscenesette fortolkningen av fortiden, men det er også klart, ifølge Jensen, at det i dag synes å være ytterst vanskelig å toppstyre det kollektive erindringsarbeidet. ”Man kan ikke uten videre presse erindringsfellesskap ned over hovedet på folk”⁴¹. Flere eksempler viser at om folket ikke finner den tilbudte fortidsfortolkningen interessant kan det ganske enkelt vende den ryggen eller igangsette egne motforestillinger.⁴²

Nasjonale minnemarkeringer, som et grunnlovsjubileum, er like fullt en identitets- og erindringspolitisk handling⁴³ der målet kan være å styrke det kollektive minnet innenfor nasjonalstatens rammer. Gjennom en slik oppbygging av nasjonalkulturen skapes og styrkes en nasjonal tilhørighet blant landets befolkning; nasjonsbyggingen blir et faktum. John Gillis påpeker at minnemarkeringer er ”per definisjon sosiale og politiske, for de involverer en koordinering av individuelle minner og gruppeminner, der resultatene fremstår som konsensuelle selv om de faktisk er et produkt av intense strider, kamp og, i noen tilfeller, tilintetgjørelse.”⁴⁴

Warrings begrep om erindringspolitikk er godt egnet til å betegne en generell historiebruk i forsøket på påvirke menneskers forestillingsverden, identiteter og verdier. Grunnlovsjubileers fremheving av historien om 1814 er et eksempel på dette. Jeg mener likevel at begrepet ikke fungerer tilfredsstillende for den særlige formen for erindringspolitikk som finner sted når én bestemt versjon av fortiden velges ut til fortrenghet av andre innenfor samme historiske tema. Hvis en patriotisk fortolkning av 1814 blir fremstilt av myndighetene ved grunnlovsjubileer, så legger jubileets iscenesettere implisitt vekt på disse verdiene fremfor verdier som ville kommet frem om det var en antipatriotisk tradisjon som ble fremhevet. Erindringspolitikk er altså en god betegnelse på bruk av 1814-historien generelt, men ikke for en bevisst bruk av en fortolkningstradisjon spesielt.

⁴⁰ Eriksen, 1999:101.

⁴¹ Jensen, 1996: 252.

⁴² Jensen, 1996: 253.

⁴³ Warring, 2003: 9-11.

⁴⁴ Gillis, 2005: 5, oversatt i Eriksen 1999: 140.

Det å velge mellom fortider er et velkjent tema,⁴⁵ og bruken av 1814 i Norge er nok langt fra det tydeligste eksempelet på denne type historiebruk. Slik historiebruk er tydeligere i land med store spenninger og skarpe politiske motsetninger. For eksempel bruker ulike nasjonsgrupperinger på Balkan ulike fortidsfortolkninger i kampen om territoriell legitimitet.⁴⁶ Et annet illustrerende eksempel kan være antisemittiske gruppers bruk av David Irvings fortolkninger av holocaust. I slike tilfeller kan også forskjellene i de ulike fortidsversjonene være langt større enn hva som kan sies om de ulike fortolkningene av 1814 i Norge. Jeg savner likevel en tilfredsstillende terminologi for denne type aktivitet, til tross for at temaet er utførlig behandlet. Jeg vil derfor lansere et nytt begrep for dette, men uten pretensjoner om allmenngyldighet, det skal først og fremst være et teoretisk verktøy for denne oppgaven isolert. Begrepet kalles *fortolkningspolitikk* og betegner en særlig form for maktutøvelse der utvalgte versjoner av fortiden brukes *bevisst* og *instrumentelt* i forsøket på å påvirke menneskers følelser, holdninger, verdier og identiteter. Fortiden – det tilbakelagte – kan være fokuset for nåtidens makthavere fordi ulike versjoner av fortiden er mulige, og hver versjon kan knytte seg til ulike interesser og identiteter. Fortolkningspolitikk er altså nært knyttet til og må forstås som en direkte underavdeling av erindringspolitikken og det større begrepet ”identitetspolitikk”.

Om en bestemt fortidsversjon fremheves der flere versjoner er tilgjengelige trenger imidlertid ikke dette være et uttrykk for fortolkningspolitikk, det kan fortsatt ligge innenfor den generelle erindringspolitikken, hvis da ikke historiebruken er helt løsrevet fra all form for politikk. Bruk av historie kan naturligvis også knytte seg til mer generell glede og erkjennelse, uten forankring i noen overordnet politisk interesse. Det må også innvendes at det finnes en skala for hvor tydelig og hardhendt en slik fortolkningsseleksjon kan være. I land der de politiske og ideologiske spenningene er langt større enn i Norge kan man kanskje, blant enkelte grupperinger, se tilløp til en fortrenghet av andre fortidsversjoner som i siste ende går ut på usynliggjøring av fortolkninger som ikke stemmer overens med gruppens interesser, verdier og identiteter. Dette kan i en ytterste konsekvens knyttes med totalitære regimers propagandavirksomhet.

⁴⁵ Temaet berøres i de fleste arbeider om historieteori og historieforståelse. Warring skriver selv om ulike versjoner av fortiden, det samme gjør Anne Eriksen, 1999 og Ola Svein Stugu, 2008. Av andre mer internasjonalt rettede arbeider kan jeg nevne Eric Hobsbawm og Terence Ranger, 1983; Jeremy Black, 2005; og Claire Norton, 2007.

⁴⁶ Sugu, 2008: 64.

I Norge og striden om 1814-historien er det lite tenkelig at en fortolkningstradisjon fremheves samtidig som en annen forsøksvis holdes skjult. Fortolkningspolitikk kan likevel forekomme ved fremstillinger av 1814, fordi ulike 1814-versjoner fortolkningsformer formidler ulike identiteter, verdier og holdning, og bruken av ulike versjoner kan derfor styres av hvilke interesser man har for øye. Hvordan dette kan manifestere seg skal vi se litt nærmere på nå.

2.2 1814: Verdidebatt og interessekamp

1814 som historisk tema har på mange måter vært grunnleggende for norsk nasjonal identitetsutvikling på 1800- og 1900-tallet. I denne delen vil jeg gi et innblikk i hvordan ulike historikers syn på 1814 har forandret seg gjennom tidene, og hvordan synet på 1814 kan være knyttet til ulike verdier, interesser og identiteter. Jeg vil samtidig gi et innblikk i utviklingen av den nasjonale historieskrivingen, som 1814 faller innenfor, og hvordan nasjonalhistorien generelt og 1814-historien spesielt kan knyttes til teoriene om erindringspolitikk og nasjonsbygging. Delen vil i stor grad fungere som et analytisk rammeverk for den videre drøftingen gjennom oppgaven.

Først vil jeg helt enkelt presentere fortolkningstradisjonene innenfor 1814-historien. Det finnes, som nevnt i oppgavens innledning, to hovedsyn på begivenhetene i 1814. Den ene versjonen kalles gjerne den *patriotiske* eller *venstrenasjonale* tradisjonen, og forklarer begivenhetene i 1814 med en indre nasjonal vekst blant nordmennene: Norge hadde vært et selvstendig rike i middelalderen, og dette var noe nordmennene aldri glemte. I 1814 hadde frihetsønsket og den revolusjonære ånden i folket bygget seg så stor at det grep sjansen til å utarbeide sin egen grunnlov.⁴⁷

Den andre versjonen kalles gjerne den *antipatriotiske* eller *konservative* tradisjonen. Denne fortolkningen tar et større utgangspunkt i utenrikspolitiske konjunkturer og enkeltpersoners handlinger og unngår i stor grad å snakke om den mer abstrakte størrelsen ”folket”, samtidig som folket som handlende part i begivenhetene avskrives. I den mest spissformulerte versjonen av denne tradisjonen heter det at Norge fikk ”friheten i gave” i 1814.⁴⁸ Som påpekt i analysemodellen i oppgavens innledning finnes det nyanser og ulike versjoner også innenfor disse to overordnede tradisjonene. Det har også etablert seg en egen tradisjon eller en mellomposisjon, som i stor grad forsøker å forene de to klassiske fortolkningspolene.

⁴⁷ Dyrvik, 2005; Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

⁴⁸ Dyrvik, 2005; Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

2.2.1 1814 og norsk nasjonalhistorie

1814 som historisk tema har opptatt historikere helt siden historiefagets fødsel ved midten av 1800-tallet. Historieskrivingens kanskje viktigste oppgave gjennom 1800-tallet og store deler av 1900-tallet var knyttet til oppbyggingen av en nasjonalkultur. 1800-tallet var, som nevnt, det store nasjonsbyggende århundre i norsk og europeisk historie, da ble nasjonsideene utviklet og de europeiske nasjonalstatene konsolidert.⁴⁹ Dette har gitt folket en kollektiv erindring som en særegen enhet.⁵⁰

Anne Eriksen mener ”nasjonal historieskriving” er et flertydig begrep og definerer det som ”[en aktivitet der] man skriver om begivenheter og forhold innenfor visse geografiske grenser ut fra det perspektiv at disse tildragelsene er av betydning for nasjonene som nasjon.” Hun mener også at den nasjonsbyggende historieskrivingen og den populære formidlingen av den, ser alt som har hendt i Norge som per definisjon av nasjonal betydning.

De klare nasjonale oppgavene historiefaget fikk på midten av 1800-tallet var faktisk av en slik betydning at det er vanskelig å skille historiefagets og nasjonsbyggingens tidlige historie.⁵¹ Ifølge den danske historikeren Uffe Østergård ble historiefaget ”udviklet til at ivareta tre delvis overlappende formål: 1) forvaltningen af statsamfundets officielle hukommelse i form af de statslige arkiver, 2) produksjonen af national propaganda i konfrontation med nabostaterne og 3) national indoktrinering af hele den skolepligtige befolkning, kort sagt nationalisering af først bønderne, siden industriarbejderne. Dette var opgaverne i historiefagets storhedstid mellom 1850 og 1920.”⁵² Anne Eriksen forstår dette poenget som at det var et ”samsvar mellom fagets forvaltningsoppgaver, dets forskningsoppgaver og dets formidlingsansvar – alle disse tre feltene hadde et nasjonalt fokus.”⁵³

P. A. Munch (1810-1863) var en norsk nasjonal historieskriver. Sammen med Rudolf Keyser la han grunnlaget for moderne norsk historieskriving og fikk en grunnleggende betydning for oppbyggingen av en nasjonalkultur i Norge etter 1814. Han var likevel langt fra noen propagandamaker. Munchs synsmåter har utgangspunkt i ”intelligensens” opposisjon mot hva den oppfattet som frasepreget patriotisme og frihetsbegeistring. Han kritiserte ”patriotene”

⁴⁹ Derfor har også en stor overvekt av litteraturen omkring utviklingen av nasjonal identitet i Norge sin hovedvekt på 1800-tallet.

⁵⁰ Eriksen, 1999: 8.

⁵¹ Eriksen, 1999: 75.

⁵² Østergård, 1993: 32.

⁵³ Eriksen, 1999: 43.

blant annet for synet på 1814. For Munch var ikke 1814 et resultat av indre utvikling i Norge, men snarere av heldige omstendigheter og enkeltpersoners innsikter.⁵⁴ Munch var likevel svært opptatt av *folket* i historieskrivingen sin. Når Munch valgte å kalle verket sitt fra 1852 om Norges historie for ”Det norske folks historie”⁵⁵ var det fordi han så kjernen i nasjonalstaten som folket og folkets vilje, ikke fyrstenes. *Folkets historie* var for Munch nasjonens egentlige historie.⁵⁶ Dette kan sies å være et syn som senere i stor grad ble adaptert av historikere som Ernst Sars, senere Halvdan Koht, deretter Arne Bergsgård og i nyere tid Kåre Lunden. Både Sars og Koht så riktignok annerledes på begivenhetene i 1814, men det er åpenbart at ”folkets plass fremfor fyrstene” er sentralt i historieskrivingen også for disse to.

2.2.2 1814 og den offentlige debatt på 1800-tallet

Med Ernst Sars kom historien om 1814 for alvor inn i historiefaget, og med ham etableres den såkalte venstrenasjonale eller patriotiske fortolkningstradisjonen. Sars var blant de første historikere som gjorde en grundig undersøkelse av begivenhetene og årsakene til selvstendigheten i 1814. Hans monumentale verk ”Udsigt over den norske Historie”⁵⁷ fra 1873 var et syntesebyggende verk som så hendelsene i 1814 som et ledd i en langsiktig utvikling innad i Norge, som gikk fra middelalderen og frem til 1814. Norge hadde vært et selvstendig rike i middelalderen, og det ble, ifølge Sars, aldri glemt av det norske folk. Han så altså begivenhetene i 1814 som et resultat av en folkelig grasrotsreisning med krav om ny selvstendighet.

Sars var tydelig plassert på den nasjonalistiske venstresiden, og fungerte som en sentral ideolog for partiet Venstre mot slutten av 1800-tallet. Det var viktig for den norske venstresiden, som både Sars og senere Halvdan Koht var en del av, at den norske nasjonsbyggingen ble knyttet til utviklingen av det politiske demokratiet.⁵⁸ Sars betraktet og analyserte fortiden for å prøve å dra ut en lære som kunne være til nasjonens nytte.⁵⁹ Narve Fulsås forklarer at kjernen i Sars’ historiekonsepsjon er at nasjonen ble gjort til historiens

⁵⁴ Dahl, 1990: 60-62.

⁵⁵ Munch, 1852-62.

⁵⁶ Eriksen, 1999: 44-45.

⁵⁷ Sars, 1873.

⁵⁸ Sørensen, 2001: 315.

⁵⁹ Bull, Francis 1960, i Fulsås, 1999: 19.

subjekt og høyeste verdi, og at historien ble oppfattet som en dannelsesprosess der nasjonen gradvis kom til en full erkjennelse om seg selv og sine sanne oppgaver.⁶⁰

Men Sars stod ikke alene om å bruke historien om 1814 i en politisk-ideologisk interessekamp. Den fremste utfordreren til Sars var den konservative historikeren Yngvar Nielsen som mot slutten på 1800-tallet vektla enkeltpersoner og samtidig unngikk å snakke om det mer abstrakte "folket".⁶¹ Mens Sars brukte historien om 1814 blant annet i argumentasjon om unionsoppløsning, brukte Nielsen sin 1814-historie for de motsatte argumentene. Nielsen var unionsvenn og sågar en personlig venn av Oscar II. Sammen med en annen konservativ historiker, Ludvig Daae, gikk Nielsen til angrep på Sars "Udsigt over den norske Historie". Der fremhevet de at Norge frivillig var gått inn i union med Sverige og valgt en svensk konge.⁶²

Ved valgkampen i 1882 sendte Sars ut et av sine mest markante bidrag i historiedebatten om 1814; den svært polemiske "Historisk Indledning til Grundloven"⁶³, som også fungerte som et innlegg i debatten om unionsoppløsning. Her ble Sars blant annet angrepet av Yngvar Nielsen med beskyldninger om å blande politikk og vitenskap. Men, som Fulsås påpeker, er det et fellestrekk hos Sars og Nielsen at de begge brukte deres offentlige rolle både som politikere og historikere.⁶⁴ Sars og Nielsen var betydelige politiske skikkelser på hver sin side av politikken, og de brukte begge 1814-historien aktivt som et erindringspolitisk verktøy i hvert sitt nasjonsbyggingsprosjekt. Sars knyttet altså sin 1814 fortolkning til en norsk selvstendighetsidentitet og nasjonaldemokratiske verdier, mens Nielsen knyttet sin 1814-fortolkning til identiteten som unionsvenn og konservative verdier. Når for eksempel politikere på hver sin side av politikken fremhevet enten den patriotiske eller antipatriotiske fortolkningen etter Sars eller Nielsen, kan vi si at de utøvde en form for fortolkningspolitikk.

Verdiene i Nielsens 1814-fortolkning var viktige for norske unionstillhenger og høyresiden generelt. Etter unionsoppløsningen fikk Sars fortolkning av forståelige grunner en status som fortolkningshegemoni. Verdiene hos Nielsen, som hadde argumentert sterkt for unionen med Sverige, fikk naturligvis ikke den samme resonansen i samfunnet når den politiske realiteten

⁶⁰ Fulsås, 1999: 19.

⁶¹ Nielsen, Yngvar 1886: *Kjelfreden*. Christiania; Nielsen, Yngvar 1901-02: *Lensgreve Johan Casper Herman Wedel Jarlsberg*, 3. bind, Christiania; Nielsen Yngvar 1904: *Norge i 1814*. Christiania; Nielsen Yngvar 1915: *Christian Fredrik, 1813-1814: hans planer og maal, hans drømme og skuffelser*. Christiania.

⁶² Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

⁶³ Sars, 1882.

⁶⁴ Fulsås, 1999: 244.

var motsatt. Han fortsatte likevel å produsere sine akademiske arbeider med et konservativt blikk fram til sin død i 1916.

2.2.3 1814, ideologisk hegemoni og klassekamp

Halvdan Koht, som kom på banen som historiker noen år etter unionsoppløsningen, videreførte linjer fra Sars fortolkningstradisjon med samme forankring i politikk og demokratiske idealer. Koht valgte å se den langsiktige indre utviklingen mot friheten i 1814 i et marxistisk perspektiv, og han dro historieskrivingen mer over i et sosialistisk prosjekt med vekt på de sosialistiske bevegelsene.⁶⁵ Kohts historieskriving hadde også et klart nasjonalistisk uttrykk, og var tydelig i tråd med fornorskingspolitikken som kom til å stå så sterkt i årene etter unionsoppløsningen. Den norske nasjonalhistorien var altså også for Koht en historie om det norske folk. Vi ser at historieskrivingen om 1814 fortsatt var nært knyttet til det politiske og ideologiske hegemoniet i samfunnet på denne tiden, med vekt på nasjonalismens positive og nasjonalt samlende egenskaper. Nilsens konservative fortolkning døde på mange måter ut med ham selv i 1916.

Fra omkring 1930 markeres et generasjonsskifte i utviklingen av norsk historisk vitenskap.⁶⁶ Fortolkningslinjen fra Sars ble også videreført av Arne Bergsgård og støttet av Sverre Steen i 1930-årene, men her ser vi at de politiske og ideologiske tilknytningene er mindre klare. Dette kan kanskje være et biprodukt av fornorskingspolitikkenes utfasing mot slutten av 1920-årene, som også kan ha ført til at historiefagets nasjonale oppgaver ble mindre klare. Men dette må naturligvis også ses i lys av personlige preferanser og politisk engasjement. Steen og Bergsgård var imidlertid langt fra samstemte i deres historiesyn. Steen kritiserte blant annet Bergsgård sterkt for hans videreføring av Sars syn på norske bønder.⁶⁷

Etter hvert som historiefagets storhetstid ebbet ut gjennom 1920-årene forsvant også en del av de historiefaglige oppgavene, som jeg har presentert ovenfor. Ifølge Uffe Østergård førte en stigende byråkratisering og kontroll av samfunnet til at historiefaget mistet to av sine klassiske oppgaver: Historiefagets forvaltningsoppgaver og formidlingsansvar ble i stor grad overtatt av de samfunnsvitenskapelige disiplinene, og arkiveringsoppgaven ble til et teknisk spørsmål.⁶⁸

⁶⁵ Dahl, 1990: 231.

⁶⁶ Dahl, 1990: 271.

⁶⁷ Nordby, 1995, i Hubbard, 1995: 190.

⁶⁸ Østergård, 1992: 32-33.

Svein Ivar Angell identifiserer fire nasjonsbyggende hovedstrømninger i mellomkrigstiden.⁶⁹ Disse strømmingene ga uttrykk for kvalitativt forskjellige grunnholdninger til sentrale områder ved det nasjonale verdigrunnlaget, det borgerlige demokratiet og det verdigrunnlaget som fulgte av det moderne industrisamfunnet. Denne fragmenteringen var i stor grad grunnet en uklar forestilling om hva som var innholdet i det nasjonale. På denne tiden utgjorde ikke det nasjonale noen entydig, overgripende ramme for identitet, slik nasjonalstaten forutsetter. Men i løpet av mellomkrigstiden maktet den industrielle moderniteten å konsolidere sin stilling. Verdigrunnlaget fikk nedslag i en bredere samfunnsmessig basis, og slik kunne det norske samfunnet samle seg omkring flere opplevelser av fellesskap, noe som styrket legitimiteten til den politiske orden. Det ble igjen viktig å definere innholdet i det nasjonale ved å fremheve historiske minner og personligheter med stor nasjonal samlingsappell.⁷⁰

2.2.4 1814 og erfaringene fra 2. verdenskrig

Det nasjonale fokuset på folket stod sterkt i norsk nasjonal historieskriving helt frem til 2. verdenskrig. Da ble nasjonalismen og fokuset på det nasjonale sterkt diskreditert gjennom erfaringene med den tyske nazismen, italienske fascismen og japanske militarismen.⁷¹ Man kan kanskje si at det nasjonsbyggende og identitetsskapende prosjektet med vekt på nasjonalisme og demokratisk sosialisme, som var foregått fremtil 2. verdenskrig, nå var opphevet.

Sverre Steen, som overtok Kohts professorat ved Universitetet i Oslo i 1938, videreførte perspektivet fra Sars og Koht i sine første arbeider⁷². Men da han i 1951 – preget av en ny tid og nye empiriske funn – behandlet 1814 historien igjen, i første bind av serien ”Det frie Norge”⁷³, hadde han skiftet perspektiv. Med denne utgivelsen og Jens Arup Seips anmeldelse av boken et år senere, får Yngvar Nielsens konservative og antipatriotiske 1814-tolkning sin renessanse – en dominans den konservative fortolkningen skulle holde helt frem til 1980-årene. Seip gjentok spissformuleringen av budskapet til Steen i første bind av det mer akademisk belagte verket ”Utsikt over Norges historie” i 1974⁷⁴: Ikke bare hadde nasjonalismen blitt diskreditert etter annen verdenskrig, men erfaringene fra krigen hadde

⁶⁹ Angell, Svein Ivar, 1994: *Frå splid til nasjonal integrasjon – norsk nasjonalisme i mellomkrigstida*. Oslo: KULTs skriftserie nr. 29.

⁷⁰ Angell 1994:155-157.

⁷¹ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

⁷² Steen, Sverre 1933: *Det norske folks liv og historie. Bind VII*. Oslo.

⁷³ Steen, Sverre 1951: *1814*. Oslo: Cappelen.

⁷⁴ Seip, Jens Arup 1974: *Utsikt over Norges historie*, Oslo: Gyldendal.

også styrket oppmerksomheten omkring de store utenrikspolitiske kreftene på det europeiske kontinentet: ”Selvstendigheten [var] en gave som ble gitt, og som ble tatt tilbake. Napoleon ga, Hitler tok”⁷⁵, er en formulering hos Seip.

2.2.5 1814 og metodologisk revisjon

Med Seips artikkel ”Problemer og metode i norsk middelalderforskning”⁷⁶ fra 1940 ser man tilløp til en historisk revisjonisme. Etter krigen ble det et oppgjør med historiefortellertradisjonene som de store norgeshistoriene var skrevet innenfor. Seip kritiserte den engelske historikeren Arnold Toynbee, men kritiserer samtidig den norske tradisjonen med P.A. Munchs ”Det Norske Folks historie”⁷⁷, Ernst Sars’ ”Udsigt”⁷⁸ og Halvdan Kohts ”På leit etter liner i historia”⁷⁹. Kritikken var rettet mot de metafysiske undertonene i fortellingene og teleologien de bygger på, og var på mange måter en forlengelse av Karl Poppers og Peter Geyls oppgjør med historismen.⁸⁰ Kritikken til Seip munnet etter hvert ut i formuleringen om ”modellenes tyranni”, og var samtidig et ledd i å begrunne historiefaget overfor samfunnsvitenskapene, som for alvor gjorde sitt inntog i norsk akademia i årene etter 2. verdenskrig. Sverre Steen derimot, fortsatte i en viss grad å skrive i en gammel tradisjon. Og Seip har selv formulert flere generelle utsagn i historieforskningen sin, spesielt om det norske politiske systemet over lange tidsrom⁸¹.

Det venstrenasjonale fortolkningshegemoniet av 1814, som hadde vært så tydelig forankret i det politiske fornorskingsprosjektet, ble ikke bare forkastet som følge av endringer av politiske og ideologiske omstendigheter, men altså også på et empirisk-vitenskapelig grunnlag. Det vil for eksempel være rimelig å hevde at når historikere som Steen og Seip i fortolkningen av 1814 grep tilbake til en konservativ fortolkningstradisjon etter Yngvar Nielsen, så handlet det ikke om en ideologisk forankring i det konservative eller andre politiske eller ideologiske interesser, men en kombinasjon av flere nye innsikter: nasjonalismens negative konsekvenser; et nytt syn på historiefagets narrative funksjon; nye empiriske funn; og, ikke minst, nye *krav* til det empiriske belegget. Man kan kanskje si at denne fortolkning til en viss grad var ideologisk fundert, ved at den ville avvise

⁷⁵ Seip, 1974: 17.

⁷⁶ Seip, 1940.

⁷⁷ Munch, 1852-62.

⁷⁸ Sars, 1873-91.

⁷⁹ Koht, 1953.

⁸⁰ Sejersted, 2003: 21-23.

⁸¹ Kjeldstadli, 2000: 69.

nasjonalismen, men den kan ikke sies å ha et annet overordnet ideologisk mål for øye, slik det var for en del av de eldre historikerne.

2.2.6 Historiefaget som erindringspolitikk i nyere tid

Historiefaget etter 2. verdenskrig kan kanskje ikke sies å ha den samme nasjonale politiske funksjonen den hadde hatt tidligere. Historikerne som etablerte seg i kort tid før og etter krigen brukte ikke historieforskningen sin i en politisk-agiterende sammenheng, slik mange hadde gjort tidligere. Ut fra et slikt perspektiv vil det være rimelig å hevde at historieskrivingen delvis har blitt avpolitisert og avnasjonalisert. Historiefagets nasjonale forståelsesrammer etter 2. verdenskrig ble utfordret av økonomiske historikere og etter hvert i enda sterkere grad sosialhistorikerne og den nye kulturhistorien.⁸² Historiefagets formål er i dag er ikke i samme grad som tidligere å skape kollektiv nasjonal identitet. Man kan med andre ord si at historikere og historiefaget i det sen-moderne samfunnet som regel ikke anser sine samfunnsoppgaver for å være et erindringspolitisk anliggende. Og det er tilsynelatende ingen overordnet autoritet som forsøker å overbevise dem om at det er det heller.

Erindringspolitikken har ikke dødd ut av den grunn. Man kan gjerne si at det bare er historiefaget som har valgt å gi avkall på erindringspolitikken i dens mest åpenbare uttrykk. Den lever fortsatt i statsadministrasjonen gjennom regjeringens kulturmeldinger. Men skal vi tro Anne Eriksen lever erindringspolitikken fortsatt delvis i historiefaget, fordi historien er et kulturprodukt som er ”skapt av nåtidens interesse for fortiden. Når forskningen setter søkelys på et fenomen, når den beskriver og undersøker sammenhenger og strukturerer, gir dette ikke bare kunnskap om fenomenet som sådant. Til en viss grad betyr det også en styrking og synliggjøring av feltet som undersøkes.”⁸³ Poenget til Eriksen kan i denne sammenheng gjerne forstås som at identitetsskaping ikke er historiefagets formål, men at det blir et biprodukt når undersøkelsene berører begivenheter og fenomener i fortiden som er av betydning for befolkningens kollektive identitet og erindring. Befolkningen henter stadig identitet gjennom erindringen, ifølge Eriksen, men den har blitt selektiv og er ikke lenger styrt av historiefagets erindringspolitiske prosjekt. Nå har historien blitt et ”fjorådskammer eller kanskje et lekeland der vi alle kan hente symboler og fortellinger. Fortiden gir oss elementer som vi kan sette sammen for å bygge vår egen identitet.”⁸⁴

⁸² Sugu, 2008: 60.

⁸³ Eriksen, 1999: 10.

⁸⁴ Eriksen, 1999: 8.

2.2.7 Mellomposisjonering og verdidebattens gjenkomst

Rundt 1980-årene var det igjen blitt legitimt og interessant å studere nasjonale kulturer og nasjonalistisk ideologi.⁸⁵ Knut Mykland, som var professor i historie ved Universitetet i Bergen fra 1957, videreførte linjen fra Steen og Seip med vekt på personlige faktorer, utenrikspolitikk og tilfeldighetens spill. Men politisk og moralsk hentet han også mye fra den nasjonaldemokratiske venstretradisjonen der de indre kreftene i Norge stod sentralt.⁸⁶ Denne mellomposisjonen er spesielt tydelig i ”Kampen om Norge 1784 – 1814”⁸⁷ fra 1978 og ”Norge i dansketiden”⁸⁸ fra 1987. Skal vi tro Kåre Lunden, er Mykland likevel plassert nærmere ideen om ”friheten i gave” enn folkereisningsperspektivet etter Sars.⁸⁹

I 1984 tok Kåre Lunden til orde for et oppgjør med forskningstradisjonen etter Nielsen, Steen og Seip.⁹⁰ Han ville vende tilbake til teoriene til Sars der folket og den indre utviklingen var avgjørende for friheten i 1814. Med et historieteoretisk utgangspunkt spurte stipendiat Øystein Sørensen Lunden i 1987 om Ernst Sars teorier var ”et forsvar verdt”, og konkluderte med at hovedtrekkene i Steen og Seips teori fortsatt står ved lag.⁹¹ Lunden svarte tilbake i 1988 at det var et hovedpoeng at Sars evnet å reagere og veie årsaker og forutsetninger, og at han der fant at det var den indre utviklingen som var av størst betydning for friheten.⁹²

I 1990 kalte Tidsskriftet *History Today* nasjonalismen for selve ”temaet for 1990-årene”⁹³, og var i stor grad et produkt av sammenbrudd for de politiske systemene i Øst-Europa og avstand fra 2. verdenskrig og tiden etter, da nasjonalistisk ideologi hadde båret svært negative konnotasjoner. Noe overlappende kan det også knyttes til det Rune Slagstad betegner som ”verdidebattens gjenkomst”⁹⁴ med blant annet positivismekritikken som kom til syne i Norge i 1970- og 80-årene. Den historiefaglige revisjonismen Seip hadde forfektet på 1960-tallet ble nå angrepet fra to hold: Kåre Lunden med utgangspunkt i den verdiradikale folkedannelsen og Francis Sejersted med utgangspunkt i den verdikonservative embetsmannsdannelsen. De ville begge reetablere historiefaget som identitetsdannende vitenskap, og førte begge motiver fra

⁸⁵ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

⁸⁶ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

⁸⁷ Mykland, Knut 1978: *Kampen om Norge 1784 – 1814*. Oslo: Cappelen.

⁸⁸ Mykland, Knut og Bagge, Sverre 1987: *Norge i dansketiden*. Oslo: Cappelen.

⁸⁹ Lunden, Dagbladet, 6. januar 1990.

⁹⁰ Lunden, Kåre 1984: ”*Friheten i gave*”? Oslo: Nytt Norsk Tidsskrift.

⁹¹ Sørensen, Øystein 1987: *Ernst Sars’ teori om 1814 – et forsvar verdt?* Oslo: Historisk Tidsskrift

⁹² Lunden, Kåre 1988: *1814, Ernst Sars og vi andre*, Oslo: Historisk Tidsskrift

⁹³ Lunden, 1992: 10.

⁹⁴ Slagstad, 2001: 541.

Hans Skjervheims positivismekritikk inn i historievitenskapen.⁹⁵ Som ledd i gjenfødselen av det nasjonale ble det i 1990-årene også etablert et forskningsprosjekt ved Universitetet i Oslo kalt "Utvikling av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet". Prosjektet avfødte en rekke utgivelser, som blant annet "Jakten på det norske"⁹⁶ med Øystein Sørensen som redaktør.

Til tross for den utviklingen historiefaget og fortolkningen av 1814 har gjennomgått siden Sars første arbeider i siste halvdel av 1800-tallet, står, ifølge Knut Kjeldstadli, fortsatt den "sarske" nasjonaldemokratiske venstretolkningen av norsk historie fast hos "folkeskolelærere av den eldre typen, i 17. mai-taler og i den alminnelige historiebevisstheten i befolkningen."⁹⁷ Da gjenstår det å se i hvilken grad dette manifesterer seg ved norske grunnlovsjubileer.

⁹⁵ Slagstad, 2001: 542-543.

⁹⁶ Sørensen (red.), 1998.

⁹⁷ Kjeldstadli, 2000: 66-67.

Kapittel 3: Grunnlovsjubileet i 1914

3.1 Bakgrunn

Det var det nye selvstendige Norge som kunne feire grunnlovens hundreårsdag i 1914. Knapt ti år var gått siden Norge fikk sin egen konge og utenriksminister ved unionsoppløsningen. Det statspolitiske oppgjøret med Sverige var gjennomført i en begeistringsrus som, ifølge Hans Fredrik Dahl, grep så dypt at nasjonen i frigjøringsåret ”opplevde den største grad av samling man overhodet kunne forestille seg [...] selv egentlige unionstilhengere ga etter for begiestringen.”⁹⁸ Ernst Sars hadde argumentert for at unionsoppløsningen ville være fullførelsen av det selvstendighetsverket som ble lagt i 1814, og han hadde selv, som historiker, gått aktivt inn i kampen om Norges selvstendighet.⁹⁹ Men etter løsrivelsen fra Sverige var den nasjonale lojaliteten fra unionskampen gått tapt og representerte en påkjenning for mange av de gamle strukturene.¹⁰⁰ Tiden var nå preget av at man dyrket det nasjonale fellesskapet og snakket om ”den nye arbeidsdagen”. Etter 1905 ble det igangsatt offisielle fornorskingstiltak, som også ble fulgt godt opp av næringslivet. Nasjonale symboler og ikoner bredte seg på alt fra syltetøysglass til bandasjer, og ”Norge”-navnet ble fullt utnyttet for sine positive konnotasjoner. Målsaken – den mest dyptgripende av disse kultursakene – som i stor grad gikk ut på å jage danske og tyske former ut av det norske språket, var i gang for fullt ved jubileumsåret. ”Folket” og det ”norske folk” ble forstått som ett. Etnisk minoriteter som samer eller tatere kunne ikke oppfattes som noen utfordring for norsk identitet eller noen trussel mot ”norskdommen”, og samene ble etter hvert utsatt for en hardhendt fornorskningspolitikk gjennom skoler og medier.¹⁰¹ Men samtidig var Venstres nasjonaldemokratiske prosjekt fra 1884 svekket. Det ble blant annet utfordret av det neo-elitistiske prosjektet som motsatte seg ”norsdomsrørsla” og nasjonalromantikken. Fram til 1920-årene var Norge preget av økonomiske oppgangstider og en demokratisering av samfunnet. I 1906 begynte man med direkte valg til Stortinget, og i 1913 fikk norske kvinner alminnelig stemmerett, som mennene hadde fått allerede i 1898.

⁹⁸ Dahl, 2001: 189.

⁹⁹ Dyrvik, 2005: 9.

¹⁰⁰ Dahl, 2001: 8.

¹⁰¹ Dahl, 2001: 190-195.

3.1.1 Den akademiske historieskrivingen om 1814 rundt 1914

Det kan være vanskelig å bedømme hvilket syn på 1814 som var det rådende i akademia i årene mellom unionsoppløsningen i 1905 og grunnlovsjubileet i 1914. Ifølge Odd Arvid Storsveen etablerte den venstrenasjonale fortolkningen av 1814 seg som den rådende i skoleverk, embetsverk og medier fra 1905 og frem mot 1945. Unionsoppløsningen og de nye politiske realitetene hadde rammet den konservative forståelsen av 1814 hardt.¹⁰² Ståle Dyrvik påpeker at mange oppfattet den konservative unionstilhengeren Yngvar Nielsen og hans 1814-tolkning som en røst fra fortiden allerede ved grunnlovsjubileet i 1914. I 1914 ble Sars' venstrenasjonale historietolkning stående høyest i kurs og båret videre av nye og sterke talsmenn med den yngre historikeren Halvdan Koht i spissen.¹⁰³

I akademia står nemlig grunnlovsjubileet eller året 1914 som en brytningstid i fortolkningen av 1814. Helt frem til i 1914 var det fortsatt de to gamle stridshanene Ernst Sars og Yngvar Nielsen, som preget historiefagets 1814-debatt. Historikeren Ludvig Daae hadde riktignok også deltatt i kritikken av Sars' "Historisk Indledning til Grundloven"¹⁰⁴ sammen med Nielsen, men han var lite aktiv etter 1905 og døde i 1910. Ifølge Storsveen førte den godt funderte kritikken av Sars til at Sars selv måtte reformere seg noe da han ga ut siste bind av "Udsigt over den norske historie"¹⁰⁵ i 1891. Sars fikk kanskje større resonans i samfunnet generelt da han hadde argumentert for at unionsoppløsningen i 1905 ville være en fullførelse av det frihetsverket som ble lagt i 1814. Men å bedømme hva som har vært den rådende *forskningen* om 1814 i de ni årene mellom unionsoppløsningen og grunnlovsjubileet er ingen enkel oppgave. Det som først og fremst endrer 1814-forskningen ved jubileet i 1914 er at Halvdan Koht for alvor entrer banen som 1814-historiker. Men kun én publikasjon, av det Koht publiserte før jubileumsåret, peker seg ut som 1814-relatert.¹⁰⁶ Både Sars og Nielsen hadde, allerede på 1800-tallet, riktignok avlevert det som kan anses for å være deres viktigste arbeider omkring 1814. Men Nielsen utga opptil flere publikasjoner i tiden mellom 1905 og 1914. I 1915 ga han ut to artikler om Christian Fredrik, som begge var et resultat av foredrag han holdt i jubileumsåret og i 1915: "Christian Fredrik 1813-1814. Hans planer og maal. Hans

¹⁰² Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

¹⁰³ Dyrvik, 2005: 9.

¹⁰⁴ Sars, Ernst 1882: *Historisk Indledning til Grundloven*. Kristiania.

¹⁰⁵ Sars, 1891.

¹⁰⁶ Koht, Halvdan 1910: *Unionssprengninga 1814 i verdshistorisk samanheng* : fyrste-fyrelæsning i professor-embætte 7de september 1910, Kristiania.

drømme og skuffelser”¹⁰⁷ og ”Christian Fredrik og valgene til Eidsvoldsforsamlingen.”¹⁰⁸ Det overordnede perspektivet i disse arbeidene stemmer også overens med hans tidligere arbeider. Sars hadde på sin side tonet ned sin aktivitet betraktelig før 1914. Han bearbeidet og utvidet sin gamle ”Norges politiske historie”¹⁰⁹ til to bind av nasjonalverket ”Norges historie fremstillet for det norske folk”¹¹⁰, som kom ut i 1913. I tillegg ga han ut ”Om Henrik Wergelands historiske Syn og Forfatterskab”¹¹¹ i jubileumsåret. Men Sars store aktivitet som 1814-historiker kan nok sies å være forbi ved grunnlovsjubileet, om ikke også delvis ved unionsoppløsningen.

En antagelse om at det var den venstrenasjonale fortolkningen som rådet mellom 1905 og 1914 kan kanskje sies å ta et større utgangspunkt i skoleverk og medier enn i academia. Som nevnt var samfunnet generelt på denne tiden preget av den nasjonale begeistringsrusen som unionsoppløsningen avfødte. Men å si at det samme gjelder for academia i disse årene har jeg vanskelig for å finne klare belegg for. Ser man på 1814-relaterte publikasjoner i perioden er det vanskelig å påvise om det var den ene eller andre fortolkningstradisjonen som stod sterkest i et akademisk perspektiv.

Det manglet likevel ikke på venstrenasjonale 1814-produksjoner i 1914; da maktet Halvdan Koht å få ut en imponerende mengde stoff i de fleste genre. Av akademiske arbeider utga han ”Det store i 1814”¹¹² og ”Grundproblemet i 1814”¹¹³, i henholdsvis Historisk tidsskrift og Samtiden. Her viser Koht en klar støtte til Sars venstrenasjonale historietolkning, og i likhet med ham stod Koht for et evolusjonistisk og syntesebyggende historiesyn der de lange virksomme tendensene stod sentralt. Koht var også en uttalt sosialist, og satte de brede folkegruppene sentralt i forståelsen av historisk utvikling.¹¹⁴ Derfor ble det naturlig for Koht å lese begivenhetene i 1814 som et resultat av flere års frustrasjon og kamp blant bønder, borgerskap, kjøpmenn, håndverkere og en opplyst elite – alle likestilte og betydelige folkegrupper, ifølge Koht, for det resultatet som kom ut fra 1814.¹¹⁵ Som vi skal se senere

¹⁰⁷ Nielsen, 1915a.

¹⁰⁸ Nielsen, Yngvar 1915b: *Christian Fredrik og valgene til Eidsvoldsforsamlingen*, Kristiania.

¹⁰⁹ Sars, Ernst 1904: *Norges politiske historie*. Kristiania: Oscar Andersens Bogtrykkeri.

¹¹⁰ Sars, Ernst 1913: ”Tidsrummet 1814-1884”, i Bugge, Alexander (m.fl.): *Norges historie fremstillet for det norske folk*, Kristiania: Aschehoug.

¹¹¹ Sars, Ernst 1914: *Om Henrik Wergelands historiske Syn og Forfatterskab*. Kristiania.

¹¹² Koht, Halvdan 1914a: *Det store i 1814*, Kristiania.

¹¹³ Koht, Halvdan 1914e: *Grundspørsmålet i 1814*, Kristiania: Historisk Tidsskrift.

¹¹⁴ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

¹¹⁵ Koht, 1914a.

preger dette venstrenasjonale perspektivet også de mer tilgjengelige arbeidene han utga i anledning grunnlovsjubileet.

Som nevnt var både Sars og Nielsen aktive helt frem til etter grunnlovsjubileet. Det var hovedsakelig disse tre, Nielsen, Sars og Koht som rådet i 1814-forskningen rundt grunnlovsjubileet i 1914. En yngre historiker – Jakob S. Worm-Müller – var riktignok også delaktig ved jubileet ved at han holdt et foredrag om Christian Fredrik i Det norske studentersamfund.¹¹⁶ Men han hadde ikke avlagt noen eksamener ennå; han tok doktorgraden først i 1919 og ble professor i historie ved Universitetet i Oslo i 1928.¹¹⁷ Det var altså Halvdan Koht, som nå med jubileumsåret 1914 som et slags startpunkt, skulle stå i spissen for den fortolkningstradisjonen som skulle gjøre seg gjeldene i akademia helt frem til 2. verdenskrig.

3.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1914

Som følge av det anspente forholdet til Sverige ble tonen i skolebøkene rundt 1905 mer nasjonal, patriotisk og til tider sjåvinistisk. Men dette endret seg raskt etter at forholdet til Sverige var normalisert. Samtidig er tiårene etter 1905 en fase hvor det fullt ut selvstendige Norge etableres og konsolideres, og hvor skolen gjennom hele perioden aktivt bruker den nasjonale historien som ledd i en slik konsolideringspolitikk.¹¹⁸ Skolelovene av 1889 hadde vært viktige, spesielt for skolesituasjonen på landet, hvor de fleste elever etter hvert ble inndelt i årstrinn eller hovedtrinn. Dette førte blant annet til at undervisning og lærestoff ble tilpasset den enkelte elev lang bedre enn tidligere.¹¹⁹

Jeg har analysert 1814-fremstillinger i sju lærebøker fra perioden mellom 1909 til 1914. Felles for dem alle er at de er relativt vanskelige å plassere innenfor de klassiske fortolkningstradisjonene. Dette skyldes først og fremst at 1814-fremstillingene er korte og uten særlig vekt på årsaks- og virkningsfaktorer. Alle legger betydelig vekt på storpolitikk og enkeltpersoner, men dette kan nok leses som et resultat av at slike korte tekster er vanskelige å forme i en historisk narrativ uten vekt på det konkrete hendelsesforløpet. Bøkene varierer mye når det gjelder å plassere folket som aktør i historien.

¹¹⁶ Worm-Müller, Jacob S. 1914: *Christian Fredrik*, Det norske Studentersamfund, i Supphellen, 1983.

¹¹⁷ Store norske leksikon: http://www.snl.no/nbl_biografi/Jacob_S_Worm-M%C3%BCller/utdypning

¹¹⁸ Lorentzen, 2005: 74.

¹¹⁹ Lorentzen, 2005: 76.

Siegwart Petersens ”Norges historie: større utgave for folkeskolen”¹²⁰ legger vekt på stormaktspolitikk og arbeidet til få ledende menn. I kapittelet om 1814 er folket lite nevnt som kategorisk størrelse, og ideen om en indre utvikling i Norge før 1814 er heller ikke direkte uttalt. Men det skrives fyldig om at nordmennene fram mot 1813 opplevde stor nød på grunn av handelsblokade og fall i valutakursen. Og det skrives at nordmennene ikke ønsket å inngå i union med Sverige etter Kiel-traktaten. Men et eksplisitt ønske om frihet og løsrivelse blant folket nevnes ikke. Det er ikke klart om det var folket som benyttet seg av Christian Fredrik eller om det var Christian Fredrik som skapte en motstand blant folket. Sett ut fra en konservativ fortolkning legger kanskje boken mer vekt på sosiale og økonomiske vilkår enn hva som ville vært naturlig for Nielsen.

Ellers er boken en historie om Christian Fredrik som er den ledende figuren, sammen med stormaktspolitikken på kontinentet. Hendelsesforløpet trekkes opp konsist uten tendensiøst utenomsnakk i noen retninger. Det er interessant å se at krigen mot Sverige og inngåelse av unionen fremstår som mer positivt enn negativt, og Christian Fredriks handlinger frem mot Mossekonvensjonen blir på ingen måte diskreditert. Dette leder meg til å konkludere med at boken samlet sett faller mer over i en antipatriotisk enn en venstrenasjonal fortolkning. Det er mye av den samme historien vi ser igjen i andre Siegwart Petersen-bøkene ”Norges historie: tillikemed Danmarks og Sveriges historie: for middelskolen”¹²¹ fra 1909. Men i ”En liten Norges historie: for de første begyndere”¹²² fra 1911 er teksten så knapp at den vanskelig lar seg plassere noe sted. På de knappe tre sidene hele 1814 historien fortelles på, står det ikke annet enn faktaopplysninger som alle med en interesse for 1814-historien kan enes om: Kieltraktatens innhold; folket og Christian Fredriks motstand mot den; nedtegnelsen av grunnloven; krigen mot Sverige om sommeren; forliket i Moss i august; og bearbeidelse av grunnloven og unionsinngåelse i november. Den kortfattede og nøytrale fremstillingen kan nok ganske enkelt ses i sammenheng med siste del av bokens tittel: ”for de første begyndere”.

Noen skolebøker beveger seg noe mer inn på folket som aktør i 1814 enn de fyldigere Siegwart Petersen-bøkene. Jonas Vellesens ”Norges historie for skole og hjem”¹²³ tillegges folket noe mer vekt i teksten. Meldingen om Kielfreden ble, ifølge denne boken, mottatt slik:

¹²⁰ Petersen, Siegwart 1913: *Norges historie: større utgave for folkeskolen*. Kristiania: Cappelen.

¹²¹ Petersen, Siegwart 1911: *Norges historie: tillikemed Danmarks og Sveriges historie: for middelskolen*. Kristiania: Cappelen.

¹²² Petersen, Siegwart 1909: *En liten Norges historie: for de første begyndere*. Kristiania: Cappelen.

¹²³ Vellesen, Jonas 1910: *Norges historie for skole og hjem*, Bergen: Beyer.

”Nordmännene vilde ikke finde seg i at kongen gav bort land og folk som en gaard med løvsøre.”¹²⁴ Christian Fredriks reise til Trondheim blir nevnt, og det blir forklart at folket ba om kuler og krutt, og at de var villige til ”å vaage liv og blod for fædrelandet likesom fædrene deres. Alle steder vilde folket verge landet”¹²⁵. Heller ikke her er en indre utvikling nevnt eksplisitt, og det skrives lite om noen fellesskapsfølelse i folket. Formuleringen ”likesom fædrene deres” insinuerer likevel en viss form for tilbakeskuende patriotisme. Teksten er ellers enkeltpersonenes og stormaktspolitikkenes historie. Men om krigen med Sverige sommeren 1814 diskrediteres Christian Fredrik som landets leder. Det står at han var uskikket som hærfører og at han ikke tålte å se blod. Og om Mossekonvensjonen står det at dette var et gedigent nederlag for nordmennene. De ville heller ha kjempet til det siste og legger store deler av skylden på Christian Fredrik. Han hadde vært en nytting person så langt, men manglet fullstendig mot og evner til å ri av den stormen som måtte komme.¹²⁶ I ”Historisk Indledning” sa Sars også klart at hovedproblemet med 1814 var at det fløt for lite blod til at det virkelig kunne nøre opp under nasjonalfølelsen: ”Man elsker mest det man har ofret mest for”.¹²⁷ I tillegg er fellesskapsfølelsen og insinuasjonen om minner tilbake til middelalderen, som det fremheves her, også såpass fjernt fra Nielsens fortolkning at også denne boken blir naturlig å plassere innenfor en venstrenasjonal fortolkningstradisjon.

I Jens Hæreids ”Norges historie fortalt for skole og hjem”¹²⁸ fra 1913, står det:

”nordmændene blev harme da de fik bud om Kieler-freden. De likte ikke at bli git bort som en anden eiendom, og allermindest til sine gamle fiender svenskerne, som de altid hadde forsvart sig godt imot. Mange mente at det nu var tid til at gjøre Norge frit og selvstændig som i gamle dage”. Denne siste bemerkningen om å ”gjøre Norge frit og selvstændig som i gamle dage” må kunne sies å være et uttrykk for Sars venstrenasjonale 1814-tolkning. Setningen blir likevel stående uforklart, men insinuerer at nordmennene på dette punktet var bevisst friheten i middelalderen, og at dette ble hentet frem da meldingen om Kjølfreden kom. Om det har vært en bevegende kraft for friheten i 1814, slik Sars hevder, kommer likevel ikke frem i denne fremstillingen. Men i denne boken blir folket fremhevet på flere områder der de andre bøkene utelater dem. Det er et kamplystent og motstandsvillig folk det skrives om her. Men Christian Fredriks rolle som feltherre diskrediteres ikke, ei heller hans beslutning om ikke å

¹²⁴ Vellensen, 1910: 120.

¹²⁵ Vellensen, 1910: 120.

¹²⁶ Gjengitt i Dyrvik 2005: 99.

¹²⁷ Sars, 1882, i Supphellen 1983: 261.

¹²⁸ Hæreid, Jens 1913: *Norges historie: Fortalt for skole og hjem*. Kristiania: Aschehoug.

kjempe til det siste. Utfallet av Mossekonvesjonen og inngåelsen av unionen skrives det verken positivt eller negativt om. Fortellingen er på dette området kortfattet og relativt nøytral. Men samlet sett vil det være naturlig å skrive også denne boken inn i tradisjonen etter Sars.

I likhet med Hæreids bok, skrives det i O.I.K. Løddøens ”Norges historie fortalt for folke- og ungdomsskole”¹²⁹ at nordmennene fikk ”lyst paa at gjøre Norge til et rike for sig selv, saaledes som i gamle dage”¹³⁰. Denne boken har også viet en egen del med tittelen ”Norge begynner at regne sig som et eget folk”¹³¹ før beretningen om 1814. Der fortelles det at danskene hadde stor aktelse for de norske bøndene som hadde ”raadet på sine gaarder som de selv vilde, helt fra sagatiden av”¹³². Det Norske Selskap var også viktig, ifølge boken: der lærte studentene å forstå at ”det norske folket var anderledes end folket på de danske sletter. De lærte også å elske det norske folk”.¹³³ Da krigen mot England satt inn og nordmenn begynte å lide som følge av handelsblokaden, begynte mange, ifølge Løddøen ”at tro at det vilde bli bedre for dem om hvis Norge kom mer for seg selv”.¹³⁴ Om Kielfreden står det: ”folket i Norge mente at Fredrik 6. ikke hadde ret til at levere dem til en anden konge, som om de var en flok kvæg”.¹³⁵ Krigen sommeren 1814 er skildret svært patriotisk. Det fortelles om hva de norske soldatene spiste – at de blandet bly i grøten for å gjøre dem sterkere. Mossekonvensjonen var en skuffelse for soldatene, men det skrives ingenting om hvordan Løddøen ser på utfallet. Heller ikke unionen er det skrevet noe om som kan tolkes inn i den ene eller andre fortolkningstradisjonen. Christian Fredrik er heller ikke diskreditert på samme måte som i Jonas Vellesens bok. Det er likevel klart at der det er mulig å tolke boken inn i noen av fortolkningstradisjonene faller den over i den venstrenasjonale tradisjonen etter Sars.

O. Jensens ”Norges historie for skolen og hjemmet”¹³⁶ knytter seg til en viss grad til en venstrenasjonal historiefortolkning. Boken legger spesielt stor vekt på velstandsveksten på 1700-tallet, og bruker dette som argument for at nordmennene selv ønsket å drive frem friheten: ”Den blev levende hos mange at Norge burde være et selvstændig rike og styre sig

¹²⁹ Løddøen, O.I.K. 1909: *Det norske folks historie fortalt for folke- og ungdomsskole*. Kristiania: Cappelen.

¹³⁰ Løddøen, 1909: 145.

¹³¹ Løddøen, 1909: 135.

¹³² Løddøen, 1909: 135.

¹³³ Løddøen, 1909: 135.

¹³⁴ Løddøen, 1909: 142.

¹³⁵ Løddøen, 1909: 145.

¹³⁶ Jensen, O. 1914: *Norges historie for skolen og hjemmet*. Kristiania: Cappelen.

selv”¹³⁷. Riksforsamlingen er kort beskrevet over halvannen side, og boken vier tilsvarende plass til skildringer av krigen mot Sverige sommeren 1814. Her står det blant annet at Carl Johan ”saa at Norge vanskelig lot sig ta med vaabenmagt.”¹³⁸ Sverige var, ifølge boken, utarmet og redd for at stormaktene ville svikte Sverige, hvis de forsøkte å fortsette kampen mot Norge. Christian Fredrik diskrediteres ikke for innsatsen i krigen. Mossekonvensjonen er ikke nevnt, men det er med et relativt nøytralt blikk boken forteller om inngåelsen av unionen. Samlet sett er den enklere å plassere i en venstrenasjonal enn en konservativ tradisjon.

Om det er vanskelig å finne et klart fortolkningshegemoni rundt 1814-historien i academia i årene mellom 1905 og 1914, er det noe tydeligere at det er den venstrenasjonale fortolkningen etter Sars som råder i lærebøkene frem mot grunnlovsjubileet i 1914, men dette er langt fra entydig. Det kan derfor ikke sies at det er en helt klar forbindelse mellom forskningen i academia og fremstillingene i lærebøkene i denne perioden, da den venstrenasjonale og konservative fortolkningen i academia var nokså likt representert. At det var den venstrenasjonale fortolkningen som slo an i lærebøkene kan nok tilskrives det økte fokuset på det nasjonale i årene etter unionsoppløsningen. I et slikt perspektiv er det tydelig at Sars’ verdier og 1814-fortolkning hadde større resonans i skoleverket enn verdiene i en konservativ og unionsvennlig fortolkning etter Nielsen. I denne perioden hadde Venstre en dominerende posisjon i norsk politikk. Dette faller også sammen med Lorentzens oppfatning om at lærebøkene ble brukt aktivt i den nasjonale konsolideringspolitikken etter unionsoppløsningen.¹³⁹ Med andre ord fungerte lærebøkene som et erindringspolitisk virkemiddel i denne konsolideringsprosessen. Det vil derfor ikke være urimelig å anta at en venstrenasjonal fortolkning også vil ha større resonans inn i politikken og ved godkjenningen av lærebøkene i perioden.

3.2 Grunnlovsjubileet

Ved grunnlovsjubileet i 1914 ble grunnlovshistorien fra 1814 viet stor oppmerksomhet. Men like mye som denne feiringen var en markering av den norske løsrivelsen fra Danmark og tilblivelsen av den norske konstitusjon i 1814, var 1914-jubileet en hyllest til den norske stat og det norske folk – en markering av frihet gjennom hundre år.

¹³⁷ Jensen, 1914: 96.

¹³⁸ Jensen, 1914: 102.

¹³⁹ Lorentzen, 2005: 74.

For mange i samtiden var jubileumsutstillingen på Frogner den største markøren for jubileet i 1914. For anledningen ble det reist over 200 byggverk tilknyttet parkanlegget til Frogner Hovedgård, flere tusen utstillere fra hele landet deltok, og samtlige hovednæringer i Norge var representert. Det som kjennetegnet jubileumsutstillingen var fokuset på det fremoverskuende og nasjonal progresjon. De tilbakeskuende og historiebevisste elementene var svært begrenset.¹⁴⁰ Det manglende elementet av konkret grunnlovshistorie knytter Anne Simonnæs til det neolitistiske prosjektet rundt århundreskiftet, med Bjørnsons ideologiske avvisning av romantikken, og forestillingen om det norske som et moderne og dynamisk industrisamfunn.¹⁴¹ At fraværet av nasjonalhistorien ved jubileumsutstillingen var knyttet til det neolitistiske prosjektet som Simonnæs nevner kan vel være. Men det kan nok også knyttes til en parallell markering av grunnloven og historien om Eidsvollverket. Dette kan ha bidratt til at jubileumsutstillingen kunne fokusere på nettopp det framoverskuende.

Jubileumsutstillingen på Frogner og Grunnlovsjubileet kan nemlig ses som to separate arrangement. For det første var jubileumsutstillingen et privat initiativ bestående av næringslivsledere og andre fremtredende ledere i samfunnet. For det andre: Komiteen som ble ledet av Torolf Prytz, fikk bevilgning og godkjenning av Stortinget, men Stortinget understrekte samtidig at de ikke ville binde seg til jubileumsutstillingen, da de ikke visste hvordan komiteen fullt ut ville utarbeide den.¹⁴² Jubileumsutstillingen kan altså sies å være løsrevet fra Stortingets kontroll. Det vil også være rimelig å hevde at det må ha ligget i de private næringslivsledernes interesse å fokusere på Norge som et progressivt dynamisk industrisamfunn. Arrangementet hadde en betydelig internasjonal orientering, og en betoning av nasjonalhistorien kan ikke sies å ha stor betydning for utstillingens formål, som blant annet var å øke landets produktivitet.¹⁴³ Da de historiske elementene fra 1814 er så fraværende her, og da jubileumsutstillingen i seg selv på mange måter var løsrevet fra det som betegnes som ”grunnlovsjubileet”, velger jeg altså å se bort fra jubileumsutstillingen i denne sammenheng.

Grunnlovsjubileet, slik jeg velger å definere det, var på sin side historiebevisst. Det ble utgitt flere historiske fremstillinger av 1814 i ulike former, som bøker, brosjyrer, plakater og avisartikler. Dette materialet vil først og fremst være mitt studieobjekt ved dette jubileet. Men

¹⁴⁰ Simonnæs, Anne 2003: *Jubileumsutstillingen på Frogner*, Hovedoppgave, UiO.

¹⁴¹ Simonnæs, 2003: 120.

¹⁴² Simonnæs, 2003: 41-42.

¹⁴³ Simonnæs, 2003: 118.

jeg vil naturligvis også se på hvordan myndighetene planla og organiserte markeringen av grunnloven og frihetsåret 1814.

3.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier

Blant dokumentene jeg har gjennomgått i Stortingsarkivet er det ikke mulig å spore en klart uttalt ”strategi” bak grunnlovsjubileet. Dokumentene¹⁴⁴ vitner om at det i det store og hele var logistikk og enkeltarrangementer som stod i fokus. Fremstillingsprofil og debatter av faghistorisk karakter er fullstendig fraværende.

17. juni 1913 ble det bestemt av Stortinget at presidentskapet skulle nedsette en jubileumskomiteé.¹⁴⁵ Komiteen ble oppnevnt 22. juli, og bestod av fem medlemmer som hadde i oppgave å bistå presidentkollegiet med å ”overveie hvad Stortinget burde gjøre for å høitideligholde minnet om 1814”¹⁴⁶. Denne formuleringen er det klareste uttrykket for et mandat, men det kan vanskelig kalles en ”jubileumsstrategi”. Dette møtet har jeg ikke lyktes å finne et referat fra, men i stortingsdebatten, der det ble besluttet å nedsette en jubileumskomiteé, argumenterte stortingspresident Jørgen Løvland for at en vitenskapsmann – ”en historiker som kjenner temaet” – burde sitte i komiteen.¹⁴⁷ Hans forslag var enten Halvdan Koht eller Yngvar Nielsen. Det var Koht som tilslutt ble valgt, men kildene sier ingenting om *hvorfor* valget falt på Koht fremfor Nielsen. Som kjent stod Koht og Nielsen for svært ulike syn på 1814-historien.

Jeg vil argumentere for at valget av Koht fremfor Nielsen og andre historikere viser at det kan ha ligget en ideologisk, og kanskje, fortolkningspolitisk bevissthet bak denne invitasjonen og de følger dette senere skulle få for formidlingen av 1814-historien under grunnlovsjubileet.

Et naturlig valg

Ut fra et rent akademisk-objektivt ståsted kan valget av Koht synes noe bemerkelsesverdig. Han hadde nemlig en relativt fattig 1814-bibliografi bak seg da han ble invitert til jubileumskomiteens møte. Før 1914 er det kun én publikasjon av Koht som peker seg ut som 1814-relatert.¹⁴⁸ Produksjonen ved jubileumsåret var likevel så stor at han må ha arbeidet med dette lenge før jubileumsåret startet. Det kan likevel etableres først som sist at Løvlands

¹⁴⁴ Jeg har hovedsakelig sett på de tilgjengelige dokumentene som er å finne i Stortingsarkivets samling fra grunnlovsjubileet i 1914. Det vil si stortingsforhandlinger, protokoller og andre trykte og utrykte dokumenter.

¹⁴⁵ St. tidene, 1913: s. 1804-1812; Dok. nr. 11, 1913.

¹⁴⁶ Indst. S. nr. 181, 1913.

¹⁴⁷ Sak nr. 11, St. tidende s. 1804-1812, 1913.

¹⁴⁸ Koht, 1910.

forslag om Nielsen som kandidat ved siden av Koht synes å være mer av et retorisk grep enn en politisk realitet. Løvland og Nielsen stod nemlig langt fra hverandre politisk og ideologisk, mens det motsatte var tilfelle for Koht og Løvland. Her vil jeg presentere fire momenter som taler for at Koht må ha vært tiltenkt denne rollen fra første stund og at Nielsen kanskje aldri var aktuell. Dette vil også belyse at det kan ha ligget ideologiske og fortolkningspolitiske motiver bak valget av Koht.

(1) *Politiske og personlige forbindelser mellom Løvland og Koht*: Koht, som senere ble utenriksminister i Johan Nygaardsvolls Arbeiderparti-regjering, tilhørte den politiske venstresiden. Koht hadde også vært medlem av Venstre frem til 1911, da han gikk over til Arbeiderpartiet. I likhet med Løvland var Koht svært opptatt av målsak og norskhet, og de var begge etter hvert sentrale personer i Noregs Mållag. Koht må derfor kunne sies å være tilknyttet tidens fornorskningstiltak, og med en bakgrunn som sammenfaller med Løvland og regjeringens politiske og ideologiske ståsted. Nielsen var på sin side politisk konservativ og svoren unionstilhenger.¹⁴⁹

(2) *Historie som offentlig debatt*: Som vist i forrige kapittel var det et fellestrekk hos Sars og Nielsen at de begge brukte deres offentlige rolle både som politikere og historikere.¹⁵⁰ Forskjellen var altså at Nielsen var politisk konservativ, mens Sars tilhørte venstresiden. Både Løvland og Sars var svært aktive i kampen om unionsoppløsning i 1905¹⁵¹. Fra 1886 deltok begge i den prosessen som omdannet venstrenasjonalismen fra en bevegelse for økt indre selvstyre innenfor unionen til separatisme. Løvland må altså ha vært svært bevisst historiedebatten om 1814, da ledende menn på hver side av politikken aktivt brukte 1814-historien som politisk kampmiddel i den offentlige debatt.

(3) *”Folket” foran ”stormakter og elite”*: I et nasjonsbyggingsøyemed og med tidens progressive fornorskingspolitikk tatt i betraktning, kan det være tenkelig at en fortolkning med vekt på *stormakter* og *elite* ville egne seg dårligere som identitetspolitikk enn en fortolkning der det nettopp er *det norske folk* som står sentralt. Dette sammenfaller også med den klassiske tanken til P.A Munch om at det er *folkets historie* som er nasjonens egentlige historie.¹⁵² Men hvorvidt dette var en faktisk overveielse blant arrangørene i

¹⁴⁹ Se kapittel 2: 27-29.

¹⁵⁰ Fulsås, 1999: 244.

¹⁵¹ Jørgen Løvland ble sågar Norges første utenriksminister etter unionsoppløsningen i 1905.

¹⁵² Eriksen, 1999: 45.

jubileumskomiteen er det ikke mulig å fastslå med sikkerhet. Hos Nielsen var det tilfeldighetene og de store *utenrikspolitiske konjunkturerne* som avgjorde selvstendigheten, ikke et ønske blant *folket*, slik det langt på vei var for Sars og Koht.

(4) *Politiske og personlige forbindelser mellom Løvland og Sars*: Sars var i likhet med Løvland venstremann; en av de virkelig store sådan. Til tross for at Sars etter hvert endte opp i Frisinnede Venstre, fungerte han på mange måter som en sentral ideolog for partiet Venstre mot slutten av 1800-tallet. Ved unionsoppløsningen hadde Sars oppnådd høy status som historiker og ideolog. De politiske og personlige båndene til Vestre-politikerne var mange. Narve Fulsås forteller at ”då Sars fylte 70 år 11. oktober 1905, blei han feira som en nasjonalhelt. I spissen for dei 250 gjestene var statsminister Christian Michelsen og utanriksminister Jørgen Løvland i følge med fleire andre statsrådar, kunstarar og vitskapsmenn.”¹⁵³ Og ifølge Fulsås ”kan det syne som om det var [Koht] [Ernst] Sars hadde peika ut til å slutføre arbeidet sitt med 1800-talets historie.”¹⁵⁴

Disse fire momentene kan altså indikere at Løvlands valg av Koht fremfor Nielsen var forankret i en politisk-ideologisk venstretradisjon og uttrykk for fortolkningspolitikk. Vi ser at valget av Koht etter all sannsynlighet var tatt på tre overlappende grunnlag: et politisk-ideologisk grunnlag, som også kan skrives inn som et mulig fortolkningspolitisk grunnlag; et personlig grunnlag; og et faglig grunnlag. Det må konstateres at det personlige grunnlaget også kan være et moment som taler direkte imot Nielsen, hvis man ganske enkelt tar hensyn til bekvemmelighet og dynamikk. I en komité bestående av hovedsakelig venstreorienterte embetsmenn, kunne Nielsen som konservativ kanskje øke faren for splid og generell friksjon innad i komiteen.

Når det gjelder Løvlands argument for å sette en historiker i komiteen, er det bare det faglige grunnlaget som fremheves overfor Stortinget. Når det ikke er noe i kildene som tilsier at noen var misfornøyd eller skeptisk til valget av Koht fremfor Nielsen, kan dette også tyde på at innholdet i historien rett og slett ikke har vært viktig og at det ikke er noe som flertallet av arrangørene har vært opptatt av, hvis de i det hele tatt har vært seg bevisst det. Dette kan også forklares ved at Venstres nasjonaldemokratiske prosjekt, som hadde sitt opphav ved

¹⁵³ Fulsås, 1999: 11.

¹⁵⁴ Fulsås, 1999: 284.

innføringen av parlamentarismen i 1884, var i ferd med å miste sitt kulturelle hegemoni etter unionsoppløsningen.¹⁵⁵ Dette til tross for at Venstre hadde en dominerende rolle i politikken.

Det vil være rimelig å anta at de opposisjonelle ikke følte de hadde noe å frykte ved at en venstreradikal historiker og arvtaker etter Ernst Sars skulle stå som en slags konsulent for det historiefaglige innholdet ved jubileet. Store deler av opposisjonen, som var tilknyttet det neo-elitistiske prosjektet, fikk sitt ideologiske uttrykk gjennom jubileumsutstillingen på Frogner. Det kan også tenkes at grunnlovsmarkeringen kom i skyggen av jubileumsutstillingen, og dermed ikke ble utsatt for de store ideologiske og identitetspolitiske rivningene som sannsynligvis ville vært tilfelle om det var nedlagt mer prestisje i arrangementet. At denne prestisjen ikke var tilstede ved grunnlovsmarkeringen kan begrunnes med at det først i sommeren 1913 ble påtenkt å markere grunnloven. Forberedelsene til Jubileumsutstillingen var på sin side igangsatt allerede i 1907.¹⁵⁶

Løvland må altså ha vært bevisst de historiografiske og ideologiske forskjellene – hvordan 1814-historien var knyttet til ulike verdier og identiteter. I denne sammenheng blir spørsmålet i hvilken grad Løvland og mulige andre personer har sett de ulike fortolkningsmulighetene av 1814-historien i et fortolkningspolitisk perspektiv, som middel til å toppstyre eller påvirke den kollektive erindringen. Slike motiv kan knyttes til den generelle teorien om nasjonsbygging og identitetspolitikk, som forklart i kapittel 2. For myndighetene og andre interessegrupper etter unionsoppløsningen kom dette, som nevnt, til uttrykk gjennom flere fornorskingstiltak. Bruken av den venstrenasjonale historien om 1814, som tar avstand fra unionen, faller naturlig inn i en slik mentalitet, og må kunne sies å være et uttrykk for en bestemt identitetspolitikk.

Det interessante må nå være å se hvilke holdninger, verdier og følelser formidlingen bar preg av. Det betyr at man først må se hvordan Koht brukte sitt mandat som komitémedlem, og hvilke følger dette fikk for formidlingen og fremstillingene av 1814-historien.

¹⁵⁵ Sørensen, 1998:41.

¹⁵⁶ Simonnæs, 2003: 40.

”Jubileumshistorikeren” Halvdan Koht

På komiteens første møte 15. september 1913 fikk Koht i oppgave å gi komiteens medlemmer en innføring i historien om 1814, samt hjelpe komiteen med å velge ut begivenhetsrike datoer som kunne markeres gjennom jubileumsåret.¹⁵⁷ Forslagene fra Koht ble bifalt enstemmig av Stortinget.¹⁵⁸

Av innspillene Koht ga komiteen, var datoen 25. februar 1914 den viktigste for ham.¹⁵⁹ Kohts engasjement for denne dagen førte også til at komiteen ga ham i oppdrag å skrive en festskrift til markeringen av 25. februar,¹⁶⁰ som ble distribuert i stor stil til alle landets barneskoleelever og -lærere.¹⁶¹ Dette heftet er det klareste uttrykket for et offisielt 1814-syn ved jubileet i 1914. Det er interessant å merke seg at Koht både var initiativtaker til og forfatter av heftet. Dette vitner om stor maktinnflytelse fra Koht og at myndighetene viste tiltro til den akademiske ekspertisen. Men som det politiske mennesket Koht var, kan det også tenkes at han hadde talegavene og argumentene som skulle til for å få frem det 1814-budskapet han selv mente var viktigst å formidle til det brede lag i befolkningen. For Koht er 25. februar 1814 et av de tydeligste uttrykk for de brede folkemassenes plass i Eidsvollsverket: ”en av de største dager i vor historie”, som han skriver i ”Det store i 1814”¹⁶². Ideen fra Kohts store forbilde P.A. Munch, om folkets historie som nasjonens egentlige historie, viser seg igjen her.

I tillegg til de to akademiske arbeidene ”Det store i 1814”¹⁶³ og ”Grundspørmaalet i 1814”¹⁶⁴, skrev han også en artikkelserie som ble trykket i avisen *Tidens Tegn*, og som senere utgitt i bokform under tittelen ”1814 – dagbok hundre aar efterpaa”¹⁶⁵. I tillegg bidro han i

¹⁵⁷ Det finnes ingen direkte referater fra Kohts fremleggelse og formidling til komiteen. Men Kohts forslag står gjengitt i Protokoll for Stortingets jubileumskomiteé 1914. Følgende merkedager ble fremhevet: *Markering av 25. Februar 1814*: Da Christian Fredriks selvstendighetsproklamasjon til det norske folk ble vedtatt. Dagen danner innledningen og grunnlaget for det som senere skjedde. Dagen ville de feire med en fest på formiddagen i alle landets skoler. Ved festen skulle det i tillegg deles ut et festhefte til alle skolebarn i landet. Kl. 13.00 skulle det avholdes gudstjeneste i landets kirker. *Minnemarkering av 10. April 1814*: Den dagen da Riksforsamlingen på Eidsvoll trådte sammen. *Grunnlovsdagen 17. Mai*. Samt en siste *fest i Trondheim 20. mai*, dagen da Eidsvollsmennene var samlet for siste gang, undertegnet protokollen og dannet broderkjede.

¹⁵⁸ Indst. S. nr. 66, 1914.

¹⁵⁹ Protokoll, St. jubileumskomiteé, 1914. Om vi ser til Kohts historieproduksjon er denne datoen helt vesentlig for Kohts frihetsbegrep i 1814.

¹⁶⁰ Koht, Halvdan 1914c: *Hundredaarsmindet for selvstændighetsreisningen 25. februar 1814*. Kristiania

¹⁶¹ ”Rundskrivelse fra Kirke- og Undervisningsdepartementet til samtlige skolestyrer, offentlige, kommunale og private høierer almenskoler, skolehjem og abnormskoler”, 1913.

¹⁶² Koht, 1914a, i Supphellen 1983: 271.

¹⁶³ Koht, 1914a.

¹⁶⁴ Koht, 1914e.

¹⁶⁵ Koht, 1914b.

redigeringen av jubileumsverket ”Eidsvoll 1814”¹⁶⁶. Med det ble Halvdan Koht selve ”jubileumshistorikeren” og 1814-formidleren fremfor noen i 1914.¹⁶⁷

Koht var naturligvis bevisst de kontroversene som rådet omkring 1814-tolkningene. Etter å ha presentert sine syn for jubileumskomiteen, og komiteen hadde foretatt en foreløpning plan for merkedagene ved jubileumsåret, understrekte Koht at han først ville konferere med sine kolleger Yngvar Nielsen og Ernst Sars.¹⁶⁸ Dette kan ha vært et uttrykk for et ønske blant historikerne om at 1814-markeringene skulle være preget av en viss historiefaglig konsensus, om det da ikke, ganske enkelt, var et uttrykk for god folkeskikk.

3.2.2 Jubileumutgivelser og andre markeringer

Jeg har ikke lyktes i å spore opp taler fra jubileet i 1914. De finnes ikke i Stortingsarkivet, og er ikke gjengitt i andre dokumenter. Visse avisartikler referer til enkelte taler, men ikke fylldig nok til å gi en tilfredsstillende analyse. Det klareste uttrykket for et offisielt 1814-syn må, som nevnt, sies å være minneheftet ”Hundredaarsminde for selvstændighetsreisningen 25. februar 1814”¹⁶⁹, som ble distribuert til alle skoler i landet. Dette lille 8-siders heftet gir en kortfattet historie om selvstendighetsreisningen i 1814. Det var utgitt av Kirke- og undervisningsdepartementet og forfattet av Halvdan Koht.

Det ble utgitt to jubileumsverk til jubileet i 1914: ”Norge 1814-1914”¹⁷⁰ i tre bind, redigert av Nordahl Rolfsen og Erik Werenskiold, og ”Eidsvold 1814”¹⁷¹, redigert av Carl W. Schnitler. Disse to verkene kan ikke sies å være direkte statsprodusert materiale, da de begge er utgitt på selvstendige forlag.

Koht var også en sentral bidragsyter i ”Eidsvoll 1814”.¹⁷² Kohts tekst ”Fridomsgjærningi paa Eidsvoll”¹⁷³ i denne boken er, ved siden av ”1814 – Dagbok hundrede år efterpå”¹⁷⁴, den grundigste og mest detaljerte beskrivelsen av grunnlovshistorien, blant utgivelsene som kom i

¹⁶⁶ Schnitler, 1914.

¹⁶⁷ Også andre historikere bidro i utgivelsen av jubileumsverk: Carl W. Schnitler, Tallak Lindstøl og oberst Henrik Angell. Disse kommer jeg tilbake til senere i teksten.

¹⁶⁸ Protokoll, St. jubileumskomit , 1914.

¹⁶⁹ Koht, 1914c.

¹⁷⁰ Rolfsen, Nordahl og Werenskiold, Erik (red.) 1914: *Norge 1814 – 1914*, Kristiania: Alb. Cammermeyers forlag.

¹⁷¹ Schnitler, Carl W. (red.) 1914: *Eidsvoll 1814*. Kristiania: Cappelen.

¹⁷² Schnitler, 1914.

¹⁷³ Koht, 1914d.

¹⁷⁴ Koht, 1914b.

1914. I sin helhet inneholder verket "Eidsvoll 1814" sju selvstendige bidrag. Ved siden av bokens redaktør Carl W. Schnitler er Koht den største bidragsyteren i verket. Det er også bare i Kohts bidrag det er mulig å lese en direkte 1814-historie.

I jubileumsverket "Norge 1814-1914"¹⁷⁵, redigert av Nordahl Rolfsen og Erik Werenskiold, er det bare første kapittel i det første av tre bind – "Norges politiske historie i det nittende aarhundrede" – av Gustav Storm, som gir en direkte 1814-historie.¹⁷⁶ Storm avgikk ved døden i 1903, merkelig nok elleve år før boken ble utgitt, så det var langt fra noen ferskvare leserne av dette verket ble presentert for.

Aschehoug forlag utga på sin side den sterkt patriotiske boken "Syv-aars-krigen for 17de Mai"¹⁷⁷ av oberst Henrik Angell, som tar for seg de militære kampene mot England og Sverige i perioden 1807-1814. Jeg vil ikke ta for meg denne boken i analysedelen nedenfor, da det skrives svært begrenset om de faktiske årsakene til friheten i 1814. Men boken er i sin militærpatriotiske forankring en moralsk pekefinger til landets ungdommer i 1914, om hvordan de burde leve og tenke.

Journalisten og Venstre-politikeren Erik Vullum bidro også med en bok, under navnet "Hvorledes Norge blev frit"¹⁷⁸, utgitt på Aschehoug forlag. Vullum vedgår at han ikke er historiker og at han kviet seg litt for å forsøke å fortelle historien om 1814. Boken er utarbeidet på grunnlag av selvstendige kildegranskninger og kan i så henseende gjerne betegnes som et selvstendig historisk verk.

De to artikkelseriene av Halvdan Koht og Yngvar Nielsen i henholdsvis Tidens Tegn og Ørebladet, er naturligvis også sentrale kilder ved belysningen av 1814-formidlingen ved jubileet. Yngvar Nielsen fungerte nemlig også som historieformidler i media under jubileet i 1914, om enn i et noe mindre format enn Koht. I Ørebladet skrev Nielsen blant annet en beretning om Christian Fredrik¹⁷⁹, men dette var langt fra noen helhetlig 1814-historie.

¹⁷⁵ Rolfsen, Nordahl og Werenskiold, Erik, 1914.

¹⁷⁶ I bind II av "Norge 1814-1914" har Ernst Sars og Moltke Moe sammen forfattet kapitlet "Norsk folkekarakter", en rasebiologisk og kulturhistorisk undersøkelse av den særegne norske "nasjonalkarakter". 1814 nevnes her, men uten å gi en tolkning av forfatningshistorien.

¹⁷⁷ Angell, Henrik 1914: *Syv-aars-krigen for 17de mai 1807-1814*, Kristiania: Aschehoug.

¹⁷⁸ Vullum, Erik 1914: *Hvorledes Norge blev frit*, Kristiania: Aschehoug.

¹⁷⁹ Nielsen, Yngvar 1914: *Kong Christian Fredrik*. Ørebladet, 16. og 25. februar.

3.2.3 Medieoppmerksomhet

Stortingsarkivets samling av mediedekning ved grunnlovsjubileet i 1914 er i hovedsak orientert rundt dekningen til Aftenposten, Verdens Gang og Morgenbladet. Reportasjene er som regel knyttet til markeringene i dagene rundt 17. mai 1914, og bærer preg av å være hendelsesorienterte reportasjer med utførlige beskrivelser av begivenhetens forløp, vær og vind. Flere av reportasjene gir også små utdrag fra taler som blir holdt rundt om på ulike arrangementer, men disse er såpass ufullstendige at de vanskelig lar seg analysere slik jeg har gjort med taler fra de andre jubileene. Men det kan påpekes at disse talene i liten grad dreier seg om 1814-historien. De fleste er holdt i gudstjenester og andre situasjoner der et overordnet blikk blir rettet mot andre aspekter enn den isolerte grunnlovshistorien. Når det gjelder historieformidling i pressen ved dette jubileet er det uten tvil Halvdan Koht og Yngvar Nielsens beretninger i henholdsvis Tidens Tegn og Ørebladet som er av størst interesse i denne sammenheng. Jeg har ikke kommet over liknende historieformidlende skrivelser i andre aviser fra dette året.

3.2.4 Den historiografiske forankringen i fremstillingene

Statsprodusert materiale

Minnehefte for 25. februar 1814,¹⁸⁰ av Halvdan Koht: Dette heftet av Halvdan Koht er faktisk det den eneste utgivelsen ved jubileet i 1914 som kan betegnes som statsprodusert. Heftet åpner med Christian Fredriks ”Aabent Brev fra Norges Regent, Prins Christian Fredrik, angaaende Rigets nærværende Stilling, og tilkommende Regjerningsforfatning”, datert 19. februar 1814. Historietolkningen som Koht presenterer her er den samme som i de to artiklene fra 1914, ”Det store i 1814”¹⁸¹ og ”Grundspørsmålet i 1814”¹⁸². Koht skriver at da meldingen om freden i Kiel nådde det norske folk, ”ropte nordmændene næsten alle som én: Vi vil ikke være svensker!”¹⁸³. Fremstillingen er ellers enda mer spisset omkring 25. februar enn tidligere. Første setning lyder: ”Frihetsverket i 1814 blev grundlagt den 25de februar og fuldført 17de mai.”¹⁸⁴ Fremstillingen faller dermed naturlig inn i den venstrenasjonale fortolkningstradisjonen.

¹⁸⁰ Koht, 1914c.

¹⁸¹ Koht, 1914a.

¹⁸² Koht, 1914e.

¹⁸³ Koht, 1914c.

¹⁸⁴ Koht, 1914c.

Privat produsert materiale

Halvdan Kohts akademiske publikasjoner: Av forfatterne som publiserte 1814-relatert materiale ved 1914-jubileet, er det Halvdan Koht¹⁸⁵ som sterkest tar til orde for en indre utvikling, som forklaring på friheten i 1814. Det ser vi spesielt igjen i artikkelen ”Det store i 1814”¹⁸⁶. Det var, ifølge Koht, borgerstanden som klarest hadde frihetsviljen i 1814, men ”den store klassen, bøndene” hadde ligget i klagestrid med regjeringen i flere hundre år, som følge av økonomiske og personlige tyngsler.¹⁸⁷ Bønder gikk sammen, klaget og gjorde oppstyr. ”Oprørs-aanden hadde grepet ogsaa dem”, skriver Koht¹⁸⁸. Til tross for klassestrid mellom bønder og borgerstand, kunne de stå sammen mot eneveldet. Men det er ikke bare folket alene som maktet å tvinge frem friheten i 1814, ifølge Koht. Friheten ble et faktum også takket være en ledende elite. Dette er det samme synet som kommer frem i de andre arbeidene av Koht i 1914, om enn i en noe annen form.

Løsrivelsen fra Danmark ved Kieltraktaten hadde, ifølge Koht, nordmennene ingenting med. Men han skriver: ”Norge har aldrig bøid sig for Kiel-freden, aldrig godtatt det som kongen vor den gang lofte for os. Det norske folket satte sin vilje mot kongs-viljen. Og dermed skapte det ny rett i landet. Fordi Kielfreden egget den norske folkeviljen til handling, - fordi den tvang til avgjørende strid mellem to motsatte retstanker, - derfor blev den indgangen til en ny tid i den norske historien.”¹⁸⁹ Det er igjen tydelig at Koht nører opp under forestillingen om folket som en bevegende kraft for det som skjedde etter Kielfreden, like mye som Christian Fredrik. Det er riktignok et poeng også hos Nilsen at flere i Norge så negativt på Kielfreden. Men Koht velger å bruke denne motstanden i en helt annen argumentasjon enn hva som er tilfelle hos Nilsen og hans sympatisører.

Koht vektlegger Christian Fredrik som en avgjørende organisator for opprøret i ”Det store i 1814”, men han mener likevel at folket hadde en klar vilje til selvstendighet som var uavhengig av Christian Fredrik: ”Han var nødvendig, uundværlig, om ikke viljene skulde spredes og gaa hver sin vei”.¹⁹⁰ Ellers er, som nevnt, 25. februar viktig hos Koht. Det var en

¹⁸⁵ Når det gjelder Halvdan Koht og hans store produksjon ved jubileumsåret kan det stadfestes med en gang at det er de samme tolkningene han presenterer i alle publikasjonene. Men det er riktignok ikke alle produksjonene som er like omfattende og tar for seg alle temaene nedenfor.

¹⁸⁶ Koht 1914a.

¹⁸⁷ Koht 1914a: 4.

¹⁸⁸ Koht 1914a: 4.

¹⁸⁹ Koht 1914a: 1.

¹⁹⁰ Koht 1914a: 5.

folkeavstemning som ifølge Koht ”var saa kravsterk, saa voldsom, at selv de som var uenig, ikke vaaget at skille seg ut. [...] Den er derfor en av de største dager i vår historie [...] Da steg folket fram i sin fulde myndighet. Det var folkesuvereniteten i sin mest direkte form og i sin største seier”.¹⁹¹ Ved å utnevne denne dagen på den måten Koht her gjør, gir han samtidig et sterkt uttrykk for folkepressets betydning for selvstendigheten i 1814. Grunnen til at kampen om folkesuvereniteten i februar står så sterkt hos Koht, er at folket da ikke bygde sin selvstendighet på Christian Fredriks arverett. Folket hadde hevdet suvereniteten for seg selv, og slik ”kunde Christian Fredrik gli ut av vor historie, uten at landets selvstændighet tok mén [...] det var fordi vi satte folkesuvereniteten over ham, at vi tilslut berget selvstændigheten”¹⁹². Og det er det som hos Koht er ”Det store i 1814”: ”at folket den gang i slag efter slag kjæmpet fram sin ukrænkelige husbondsrett i landet. Nordmændene blev i 1814 et myndig folk”.¹⁹³

”1814 – Dagbok hundrede aar efterpaa”¹⁹⁴, av Halvdan Koht: Gjennom hele jubilumsåret, fra 1. januar til 31. desember, trykket avisen Tidens Tegn en serie artikler forfattet som en dagbok fra 1814. Forfatteren var Halvdan Koht, og artikkelserien ble utgitt i bokform samme år. I forordet til ”1814 – dagbok hundrede aar efterpaa” er Koht snar med å vedkjenne at denne dagbokformen har sine svakheter, spesielt når det gjelder den indre sammenheng og de dypere årsakene til friheten, samtidig som mange uviktige småting kommer med. Koht har likevel i enkelte av artiklene som omhandler avgjørende vendinger i 1814-historien forsøkt å peke på hovedfaktorer som har avgjort utviklingen.¹⁹⁵ Innledningsvis gir Koht, på relativt oversiktlig vis, greie for hvordan denne artikkelserien faller inn i den rådende historieforskningen omkring 1814. Boken er først og fremst et resultat av selvstendig kildegranskning og avviker på flere områder fra tidligere forfatteres fremstillinger.¹⁹⁶ Han uttrykker en støtte for Yngvar Nielsens arkivpublikasjoner og hans syn på stormaktutsendingenes forhandlinger i Norge, samt betydningen av Mossekonvensjonen. Han støtter også Nielsen i hans syn på hva Carsten Anker uttrettet i London.¹⁹⁷ Koht har derimot helt andre meninger om Kieltraktaten og stormannsmøtet på Eidsvoll. Han ser annerledes på

¹⁹¹ Koht 1914a: 6.

¹⁹² Koht 1914a: 10.

¹⁹³ Koht 1914a: 12.

¹⁹⁴ Koht 1914b.

¹⁹⁵ Koht 1914b, forord.

¹⁹⁶ Koht 1914b, forord.

¹⁹⁷ Nielsen, Yngvar 1906: *Historiske Samlinger*. Kristiania.

selvstendighetseden av 25. Februar og gir en annen vurdering både av folket og Christian Fredriks rolle enn både Nielsen og andre tidligere historikere.

I bokens innledning har Koht valgt å trykke artikkelen ”Det store i 1814”. Ved å lese denne artikkelen får man et komprimert og spisset innblikk i den historietolkningen Koht presenterte for leserne av avisen Tidens Tegn i 1914. Da jeg har gjennomgått ”Det store i 1814” ovenfor vil jeg ikke foreta en analyse av boken i sin helhet her. Men det kan nevnes at Koht er positiv til Mossekonvensjonen og sier at Christian Fredrik ”må ta sin hovedpart av ansvaret og æren.”¹⁹⁸ Han skriver også at nordmennesenes sinne mot Christian Fredrik ikke var berettiget sett med ettertidens lys. ”For ettertiden er det klart at hans politikk var den eneste mulige, og at han berget mer for Norge end det med de givne magvilkaar skulde synes opnaelig [...] med sin siste kraft fuldførte han en stordaad for Norge.”¹⁹⁹ Koht ser også relativt positivt på unionsinngåelsen. Redselen for unionen var grunnløs, ifølge Koht, fordi det aldri ble forsøkt å ”fylde landet med svenske embedsmænd, og nogen forsvenskning av norsk kultur viste sig aldrig noget alvorlig tegn til.”²⁰⁰ På disse siste punktene skiller altså Koht seg tydelig fra Sars meninger om både Christian Fredrik, Mossekonvensjonen og unionen. Men likevel faller altså Kohts fortolkning innenfor en venstrenasjonal fortolkningstradisjon.

”Eidsvoll 1814”²⁰¹, redigert av Carl W. Schnitler og Halvdan Koht: I åpningsdelen til jubileumsverket ”Eidsvoll 1814”, ”Carsten Anker og Ætti hans”, åpner Schnitler med å fortelle om nasjonalfølelsen blant det norske folk i 1814: ”Sjeldan hev blodet banka friskare og snøggare i folket enn den gongen det heldt paa og vakna etter den hundradaarslange dvalen. Sjeldan har nordmänner synt ein slik drivande arbeidshug, eit slikt brennande fedrelandssinn”²⁰². Sitatet underbygger arbeidsiveren som rådet i Norge på 1700- og 1800-tallet. Men Schnitler sier ingenting om hva som utløste friheten i 1814, og går rett over til å fortelle historien om norske handelsfolk og utviklingen norsk næringsliv. På den måten blir sitatet hengende i løse luften og insinuere en viktig glød i det norske folk forut for friheten. Men da sitatet ikke brukes direkte til å forklare årsakene til friheten i 1814, kan man ikke uten videre skrive dette inn i den historiografiske tradisjonen etter Sars. Men det vil være rimelig å

¹⁹⁸ Koht, 1914b: 358.

¹⁹⁹ Koht, 1914b: 358.

²⁰⁰ Koht, 1914b: 472.

²⁰¹ Schnitler (red.) 1914.

²⁰² Schnitler (red.) 1914: 1.

anta at Nielsen eller noen av hans sympatisører neppe ville formulert seg med en like brusende skildring av folket.

Koht selv skriver mer patosladet enn noen gang når han i ”Fridomsgjærningi paa Eidsvoll”²⁰³ skriver bokens bidrag om den sentrale 1814-historien. Og historietolkningen hans er naturligvis det samme som i de andre publikasjonene hans dette året. Koht skriver at det måtte en lang forberedelse til for at friheten kunne vinnes, og viser til Wergelands ord om bakgrunnen for friheten: ”Det er falskt om vi sige, at Friheden udbredte sin Glands plutselig og uventet som Meteoret, der gjennombuer den mørke Nat med sin Flammekugle – eller at den nedfaldt uventet som Tordenstenene”²⁰⁴. I andre halvdel av 1700-tallet vokste det frem en særnorsk patriotisme, ifølge Koht. I den lå det ingen fiendskap mot Danmark, men en stolthet over det særegne norske. Danmark merket også at det var en nasjonal bevegelse i gang i Norge, og fryktet av Norge, ved en krig, ville løsrive seg fra Danmark. Det er, ifølge Koht, sikkert at selvstendighetstankene grodde fast i Norge i årene før 1814. Norge ville ikke legge friheten sin i andres hender, slik det hadde vært i 400 år. Nordmennene hørte om folkereisninger i flere andre land, og var klar for å regjere over seg selv. Slik var tanken i 1814, ifølge Koht. Koht er relativt positiv til Mossekonvensjonen og inngåelsen av unionen, uten at dette er noe som vektlegges i denne teksten, da den i all hovedsak omhandler Riksforsamlingen. Men Koht fremhever folkesuvereniteten som ble sikret i februar som det avgjørende elementet for at Norge gikk inn i union med Sverige, men fortsatt rådet over seg selv.²⁰⁵

”Norge 1814-1914”²⁰⁶, redigert av Nordahl Rolfsen og Erik Werenskiold: Tittelen i Gustav Storms artikkel ”Norges politiske historie i det 19. århundret”, i jubileumsverket ”Norge 1814-1914”²⁰⁷, signaliserer hva kapittelet hans omhandler. Likevel velger han å starte i vikingtiden og trekke linjene derfra og frem mot 1814 og resten av den politiske historien i det nittende århundret. Dette gir klare referanser til Ernst Sars ”Utsigt over den norske historie”²⁰⁸ der Sars bygger synteser og trekker linjer fra middelalderen, da Norge var et eget rike, og frem til friheten i 1814. Hos Sars var dette et grep for å vise at det norske folk aldri glemte friheten og nasjonalfølelsen. Hos Storm er dette noe mer nedtonet, og han skriver

²⁰³ Koht 1914d.

²⁰⁴ Koht 1914d: 66.

²⁰⁵ Koht, 1914d: 238-240.

²⁰⁶ Rolfsen og Werenskiold, 1914.

²⁰⁷ Rolfsen og Werenskiold, 1914.

²⁰⁸ Sars, 1873.

primært med utgangspunkt i utenriks- og stormaktspolitikk. Hos Storm er folket lite omtalt, og der de forekommer er det som en lydør gruppe for Christian Fredriks taler. Vi kan dermed si at han heller over mot en konservativ fortolkning. Men her er det verdt å merke seg at Storm døde i 1903, og at teksten altså må ha vært skrevet lenge før grunnlovsjubileet, og følgelig i en tid da den konservative 1814-tolkningen stod langt sterkere. Det blir etter hvert tydelig at Yngvar Nielsens konservative tolkning ligger nærmere Storms hjerte enn Sars' venstretradisjon. Storm skriver at ved freden i Kiel "Frasa Fredrik VI sig for sig og sine efterfølgere alle rettigheter til kongeriket Norge med dertil hørende stifter og besiddelser [...] til fordel for kongen i Sverige og hans efterfølgere [...]"²⁰⁹. Og når de første meldingene om freden nådde Norge 24. februar 1814, var Christian Fredriks første tanke at "nu, da kongen hadde frasagt sig den norske krone, var han som nærmeste arving berettiget til tronen; han vilde som konge stille sig i spidsen for normændenes motstand mot Sverige og saaledes redde riket for kongeslekten [...]"²¹⁰ Det fortelles ingenting annet om nordmennene som egen aktør. Storm er relativt nøytral når han skriver om Mossekonvensjonen og inngåelsen av unionen. Det står ingenting om Christian Fredriks egenskaper som feltherre i krigen mot Sverige, men han fremstilles likevel positivt: Christian Fredrik var "villig til å ofre sin person for å opnaa fred og forsoning mellom rikerne"²¹¹. Mossekonvensjonens utfall og konsekvenser for Norge har Storm utelatt å kommentere. Det samme gjelder unionsinngåelsen og revideringen av grunnloven.

"Hvorledes Norge blev frit"²¹² av Erik Vullum: I likhet med artikkelen til Storm finner vi langt fra den samme patosen i Erik Vullums bok som i bidragene fra Halvdan Koht. Vullum vedgår at hans syn på 1814 ble forandret ved arbeidet med denne boken. Det beklager han. Boken forsøker å forklare hvordan Norge ble fritt i 1814, og han gjør dette med å gå tilbake til starten av 1800-tallet. Det er utenrikspolitikken som står i sentrum for denne analysen, men han viser samtidig at det var visse selvstendighetskrefter innad i Norge på denne tiden. Men Vullum skriver at "Det kan ikke andet end paafalde, at i alle disse Aar fra 1807 like opp til det afgjørende Aar 1814, møter vi bare en eneste Nordmand, over hvem der falder et Skjær af aktiv politik. – Det er Grev Herman Wedel Jarlsberg."²¹³ "Hvorledes Norge blev frit" er i det store og det hele en fortelling om enkeltpersoners bragder og tabber. Folket som handlende

²⁰⁹ Storm, 1914: 8.

²¹⁰ Storm 1914: 8.

²¹¹ Storm 1914: 15.

²¹² Vullum, Erik 1914: *Hvorledes Norge blev frit*, Kristiania: Aschehoug.

²¹³ Vullum, 1914: 138.

størrelse er nesten helt utelatt, og Vullum mener Christian Fredrik var den avgjørende personen som reddet friheten. Jeg vil hevde at denne fremstillingen ligger noe nærmere en antipatriotisk fortolkning enn en venstrenasjonal fortolkning, men dette fremstår langt fra klart i boken. Det er nok også årsaken til at to så ulike historikere som Yngvar Nielsen og Edvard Bull d.e. har uttalt seg anerkjennende om den.²¹⁴

Yngvar Nilsen i Ørebladet: Yngvar Nielsen drev to parallelle formidlinger av historien om 1814 i Ørebladet i 1914. Den ene var en serie kalt ”Hundredearsminder”, som ved begivenhetsrike datoer fortalte hva som skjedde den samme dagen i 1814. Nielsen skrev tre artikler under denne fanen: Den første om Keilfreden 14. januar²¹⁵; den andre om når budskapet om Keilfreden nådde Norge 26. januar²¹⁶; og den tredje om Notabelmøtet på Eidsvoll 16. februar²¹⁷. Her frembringer Nielsen naturligvis sin konservative fortolkning av 1814.

Nielsens artikkel om Christian Fredrik i Ørebladet er en isolert beretning om prinsens motiver i 1814, og gjenspeiler deler av Nielsens kjente 1814-tolkning: ”Faa historiske Personligheder har udrettet mere for Norge end den Mand, som i 1814 satte sin hele Stilling ind paa at redde vort dyrebare Fædreland fra alle de Ydmygelser, som en kold Stormagtspolitik havde beredt det”²¹⁸. Slik, i relativt patriotiske og hyllende ordelag, åpner Yngvar Nielsen artikkelserien. Nielsen forklarer at han selv var den første som fikk tilgang til Christian Fredriks etterlatte papirer og fikk brukt dem i historieforskningen. Han fremstiller seg her som en absolutt autoritet på området, hvilket han også blir presentert som i en redaksjonell artikkel i Ørebladet samme dag.²¹⁹ Det var flere motiver som bestemte prinsens handlinger i Norge, ifølge Nielsen. Han argumenterer for de lange tanker Christian Fredrik hadde ved å gjøre seg til konge i Norge: Han ville nemlig også ha den svenske tronen. Denne skandinaviske siden ved Christian Fredrik, mener Nielsen at framtidens historikere ikke kan overse: Christian Fredrik så gjerne for seg en union med Sverige. Han ville gjenopprette det såkalte Huset Holstein med ham selv på den svenske tronen.²²⁰ Det kan ellers være verdt å merke seg at Ørebladet og Yngvar Nielsen benytter datoen 25. februar til å minnes Christian Fredrik, mens Tidens Tegn

²¹⁴ Store norske leksikon: http://www.snl.no/nbl_biografi/Erik_Vullum/utdypning

²¹⁵ Ørebladet, 14. januar 1914.

²¹⁶ Ørebladet, 26. januar 1914.

²¹⁷ Ørebladet, 16. februar 1914.

²¹⁸ Nielsen, Yngvar 1914: *Kong Christian Fredrik*, Ørebladet 25. februar.

²¹⁹ Ørebladet 25. februar, 1914.

²²⁰ Ørebladet 25. februar, 1914.

ved Halvdan Koht og alle landets skoler, i regi av Stortinget, feiret selvstendighetserklæringen denne dagen. Dette tilfellet illustrerer godt de motsettende synene på 1814 som rådet ved jubileet i 1914.

3.3 Oppsummering

Norge var åpenbart i en brytningstid i 1914. Odd Arvid Storsveen skriver at fra 1905 og frem mot 1945 etablerte venstrefortolkningen av 1814 seg som den rådende i skoleverk, embetsverk og medier.²²¹ Det viser seg at skoleverket og academia, ni år etter unionsoppløsningen i 1905, ikke hadde løsrevet seg helt fra den konservative historiefortolkningen. Skolebøker oppdateres ikke år for år med den ferskeste forskningen, og fremstillingene som rådet i skoleverket under jubileet og kort tid før var av en annen skole enn jubileumsfremstillingene i 1914. Man ser likevel i lærebøkene jeg har analysert at desto nærmere grunnlovsjubileet de er utgitt, desto klarer blir en venstrenasjonal fortolkning. Grunnlovsjubileet i 1914 kan kanskje sies å representere et slags hegemoniskifte i 1814-fortolkningen. Det er ved jubileumsåret vi ser det første store eksempel på den nye tiden for den venstrenasjonale 1814-fortolkningen. Da våkner det venstrenasjonale perspektivet i academia, skoleverk og ikke minst ved grunnlovsjubileets fremstillinger.

Til tross for at enkelte fremstillinger av 1814-historien ved grunnlovsjubileet var farget av en konservativ fortolkning, samtidig som ikke alle fremstillingene er enkle å plassere i etablerte fortolkningstradisjoner, har jeg vist at fremstillingene ved grunnlovsjubileet samlet sett er farget av en venstrenasjonal fortolkning både i offisielle syn og mer eksterne initiativ. Det overveiende venstrenasjonale perspektivet må i stor grad tilskrives Halvdan Koht, som produserte desidert flest 1814-relaterte utgivelser både offisielt og eksternt. Koht fyller åpenbart tre roller ved grunnlovsjubileet: Som jubileumshistoriker og forvalter av samfunnets offisielle hukommelse; som produsent av akademisk, forskningsbasert nasjonalhistorie; og som leverandør av nasjonal indoktrinering av befolkningen gjennom en bred historieformidling. Vi ser altså at Koht ivaretar det Uffe Østergård betegner som de ”tre delvis overlappende formål”²²² historiefaget hadde som oppgaver i storhetstiden mellom 1850 og 1920. Eller for å si det gjennom Anne Eriksens ord: Det er et ”samsvar mellom [Kohts] forvaltningsoppgaver, [hans] forskningsoppgaver og [hans] formidlingsansvar”²²³. Det blir

²²¹ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

²²² Østergård, 1993: 32.

²²³ Sitatet har byttet ut ”historiefaget” med ”Koht”, slik setningen er å lese i Eriksen, 1999: 43.

dermed klart at store deler jubileumsfremstillingene av 1814 samsvarer med academia, nettopp fordi en betydelig del av arbeidene innenfor begge kategoriene utføres av samme person. Dermed kan man også si at fremstillingen er et direkte resultat av at arrangørene stoler på og knytter til seg den rådende forskning.

Uavhengig av manglende uttalte strategier, mål og begrunnelser for grunnlovsjubileet, og hvilke bakenforliggende faktorer som kan forklare koblingen til ulike historikere og fortolkningstradisjoner, kan grunnlovsjubileet leses som et indirekte virkemiddel for nasjonsbyggingen: fremhevelse av samlende symboler og felles kulturtrekk.²²⁴ Dermed må dette samtidig forstås som erindringspolitikk fordi formidlingen og fremhevelsen av nasjonalhistorien skjer i offentlig regi, med den sannsynlige effekt at befolkningens forestillingsverden påvirkes av de holdninger, verdier og følelser som både arrangørene og private initiativtagere betoner. Som nevnt er ikke dette målet og denne virkningen direkte uttalt fra offisielt hold ved dette jubileet, men som nevnt i kapittel 2, er nasjonalhistorien i seg selv skapt i et nasjonsbyggende øyemed, og som dette grunnlovsjubileet kan sies å være et resultat av. Jeg har i tillegg vist at det vil være rimelig å hevde at Jørgen Løvland engasjement av Halvdan Koht var et uttrykk for fortolkningspolitikk.

²²⁴ Østerud, 1994: 12-13.

Kapittel 4: Grunnlovsjubileet i 1964

4.1 Bakgrunn

Sett bort fra et femårig avbrekk under tysk okkupasjon, hadde Norge i 1964 opplevd frihet i 150 år, og Norge grep igjen anledningen til nasjonal frihetsmarkering med et grunnlovsjubileum. Men mye var forandret i statssystem og mentalitet siden jubileet i 1914. Til tross for at den politiske og økonomiske gjenreisningen etter 2. verdenskrig kan sies å være forbi eller i en avslutningsfase i 1964, hadde krigserfaringene satt mentale spor. Nasjonalismen som alminnelig ideologi i den vestlige verden var blitt sterkt diskreditert gjennom erfaringene med tysk nazisme, italiensk fascisme og japansk militarisme. I historiefaget ga dette seg blant annet utslag i at søkelyset ble rettet mot nasjonalismen og rasismen som Europa hadde lidd under og kjempet mot. Nasjonal retorikk og norskhet ble tonet kraftig ned både i historiefaget og allmennheten ellers.²²⁵

Det var "den sosialdemokratiske orden"²²⁶ som rådet det norske samfunnet i 1964 med Arbeiderpartiet i regjeringsposisjon, og det var etablert en grunnleggende tro på staten som den "gode makten" og som et uttrykk for "fellesskapet".²²⁷ Viktige samfunnstrekk som Arbeiderpartiets politikk hadde skapt etter 2. verdenskrig innebar blant annet et offentlig utdanningssystem, bygget på enhetsskolen helt opp til universitetsnivå, samt et statlig ansvar for nasjonale kulturinstitusjoner som NRK, Riksteatret og Kulturfond.²²⁸ Året 1964 befinner seg midt i en brytningstid der utdanningsinstitusjoner og forsker- og studentmassen øker voldsomt. Mens det i 1950-årene ikke var mer enn seks akademiske eller profesjonelle historikerstillinger i Norge, var tallet steget til 77 i 1973.²²⁹ Samtidig var et nytt universitet opprettet i Bergen i 1946. Resultatet var følgelig økt forskning på langt flere felt enn tidligere.

²²⁵ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

²²⁶ I Berge Furre (1993) "Norsk historie 1905 til 1990" betegnes perioden 1952 til 1977 som "den sosialdemokratiske orden": I 1952 var gjenreisninga nokolunde fullført og dei fleste krisereguleringane avvikla. I 1977 vart motkonjunkturpolitikken oppgjeven, og krisa for den sosialdemokratiske politikken kom klårt til syne."

²²⁷ Furre, 1993: 250.

²²⁸ Furre, 1993: 248-249.

²²⁹ Dahl, 1990: 2.

4.1.1 Den akademiske historieskrivingen rundt 1964

De fleste historikere i tiden etter 2. verdenskrig hadde en politisk tilknytning til arbeiderbevegelsen, men ifølge Ottar Dahl, preget neppe historikernes politiske engasjement deres faglige arbeid.²³⁰ I tiden rundt 1964 fantes det en langt rikere 1814-bibliografi enn rundt 1914; ganske enkelt fordi langt flere historikere nå hadde bidratt med nye syn på grunnlovshistorien. Som forklart i kapittel 2, var den venstrenasjonale og idealistiske historieforståelsen etter Sars, Koht og Arne Bergsgård, som hadde rådet samfunn og akademia siden jubileet i 1914, nå tilsidesatt. En videreføring av Yngvar Nilsens antipatriotiske fortolkning hadde nå overtatt fortolkningshegemoniet, med professor Sverre Steen i en ledende rolle.²³¹ Ikke bare hadde nasjonalismen blitt diskreditert etter 2. verdenskrig, men erfaringene fra krigen hadde også styrket oppmerksomheten omkring de store utenrikspolitiske kreftene på det europeiske kontinentet: ”Napoleon ga, Hitler tok”²³², som Seip skriver.

Den historiefaglige konsensusen omkring den antipatriotiske fortolkningene av 1814 ble på ingen måte befestet umiddelbart etter krigen. I 1958 ble Arne Bergsgårds ”Frå 17. mai til 9. april”²³³ utgitt posthumt.²³⁴ Bergsgård var frem til sin død en ivrig talsmann for norskhet og målsak. Han var sterkt knyttet til den venstrenasjonale historiefortolkningen, og så i likhet med Sars og Koht begivenhetene i 1814 som et resultat av en indre utvikling i Norge. ”Frå 17. mai til 9. april”, ble også utgitt i en strengt revidert utgave i 1964 under tittelen ”Norsk historie 1814-1880”²³⁵, men da var den nasjonale retorikken tonet kraftig ned og enkelte partier i boken, der Bergsgårds egne synspunkter var spesielt fremtredende, var fjernet helt.²³⁶ Etter Bergsgårds død var likevel 1814-forskningen i all hovedsak preget av en antipatriotisk innfallsvinkel der de lange virksomme tendensene i stor grad ble erstattet av politiske konjunkturer og diplomatisk intrigespill.²³⁷

²³⁰ Dahl, 1990: 271.

²³¹ Se kapittel 2: 30-31.

²³² Seip, 1974: 17.

²³³ Bergsgård, Arne 1958: *Frå 17. mai til 9. april*, Oslo: Samlaget.

²³⁴ Arne Bergsgård døde i 1954.

²³⁵ Bergsgård, Arne 1964: *Norsk historie 1814-1880*, Oslo: Samlaget.

²³⁶ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

²³⁷ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

Halvdan Koht, som hadde spilt en sentral rolle ved jubileet i 1914, var nå, i 1964, grepet av alderdommens tyngsler. Han ga likevel ut boken ”Nye innhogg og utsyn”²³⁸ i 1964 – et slags siste farvel til historiefaget og det akademiske liv.²³⁹ Her valgte Koht å trykke artiklene ”Trongen til demokrati i 1814”²⁴⁰, fra 1947 og ”Kvifor vart det demokrati i dei nordiske landa”²⁴¹ fra 1948, hvor han frembringer sin venstrenasjonale fortolkning av 1814. Det kan tenkes at disse re-publikasjonen kan ha vært et forsøk på å veie opp for andre historikers ellers konservative og antipatriotisk historieskrivning på samme tid. Koht skriver selv i forordet at ”Dei stykka som er samla i dette bandet, er utvalde serskilt med tanke på å vera emne for drøfting og ordskifte, og på den måten vera til hjelp for undervisninga i historie for studentane på universiteta våre.”²⁴² Men Koht erkjenner samtidig at han aldri fikk mulighet til å samle sine akademiske arbeider i et storverk slik hans forbilde P.A. Munch gjorde, og som Sverre Steen, den gang i 1964, var i ferd med å gjøre. Denne utgivelsen var nok derfor også forankret i nostalgien, og et ledd i å samle og se tilbake på eldre arbeider i en alder av 91 år – et knapt år før han døde.

Knut Mykland, professor fra 1957 ved det relativt nyetablerte Universitetet i Bergen, markerte seg for alvor som 1814-historiker i 1961 da hans ”Medens der endnu er Tid”²⁴³ ble publisert i Historisk Tidsskrift. Storsveen mener Mykland her fremstår som ”noe av en moderne pioner”²⁴⁴. Mykland legger nemlig stor vekt på det diplomatiske spillet på høyeste nivå, og han går, ifølge Storsveen, enda lenger enn Steen i å rette søkelyset mot det politiske diplomatiet.²⁴⁵ Artikkelen genererte en liten disputt ved jubileumsåret 1964 mellom Mykland og Edvard Bull, men av en overveiende kildeteknisk art.²⁴⁶ I 1964 bidro Mykland også med de to artiklene ”Grunnlovens far og kongemaktens forsvarer”²⁴⁷ i Samtiden, og ”4. november – nederlag og seier”,²⁴⁸ som ble trykket i Bergens tidende. I tillegg holdt han et foredrag om Mossekonvensjonen i Konventionssalen i Moss 14. august.²⁴⁹

²³⁸ Koht, Halvdan, 1964: *Nye innhogg og utsyn*, Oslo: Aschehoug.

²³⁹ Halvdan Koht døde 12. desember 1965, 92 år gammel.

²⁴⁰ Koht, 1947.

²⁴¹ Koht, 1948.

²⁴² Koht, 1964: 5.

²⁴³ Mykland, Knut 1961: *Medens der endnu er Tid*. Historisk Tidsskrift.

²⁴⁴ Mykland, 1961.

²⁴⁵ Mykland, 1961.

²⁴⁶ Bull d.e., Edvard 1964: *Christian Fredrik og Fredrik 6. Noen bemerkninger til Knut Mykland*, Historisk Tidsskrift; Mykland, Knut 1964: *Svar til Edvard Bull*, Historisk Tidsskrift.

²⁴⁷ Mykland, Knut 1964b: *Grunnlovens far og kongemaktens forsvarer*. Samtiden.

²⁴⁸ Mykland, Knut 1964a: *4. november – nederlag og seier*. Bergens Tidende, 4. november.

I 1964 ble det ellers publisert artikler om 1814 av flere ulike historikere og forfattere: Danske Georg Nørregaard ga ut ”Den danske regjering og den norske selvstendighetsrørelse 1814”²⁵⁰ i Nordisk tidsskrift; Dagfinn Mannsåker publiserte ”Skiftande syn på 1814”²⁵¹ i tidsskriftet Liberalt perspektiv; Odd Lindbäck-Larsen ga ut ”Den forsvarspolitiske bakgrunnen for 1814”²⁵² i Norsk militært tidsskrift, mens Gunnar Christie Wasberg ga ut ”Christie, Wedel og tradisjonen”²⁵³ i Samtiden.

4.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1964

I 1960 forelå Læreplan for forsøk med 9-årig skole. Året før hadde Stortinget vedtatt en ny lov om folkeskolen, til erstatning for skolelovene fra 1936. Loven var nødvendig for å hjemle obligatorisk 9-årig folkeskole for de kommuner som ønsket dette. Svein Lorentzen mener denne nye skoleloven gjenspeiler Arbeiderpartiets fullstendig dominerende posisjon i perioden, hvor en skolelov – for første gang i norsk historie – ikke var et resultat av et bredt sammensatt utredningsarbeid, men fullt ut ble utarbeidet at Kirke- og undervisningsdepartementet.²⁵⁴ I den nye planen opereres det for første gang med fellesbetegnelsen ”Samfunnsfag” for fagene historie, geografi og samfunnsfag. Læreplanen førte også med seg en runde nye bokutgivelser, tilpasset den nye situasjonen i skolen. Men de fleste nye bøkene kom ut først mot slutten av 60-årene, altså etter grunnlovsjubileet. Under jubileumsåret var det hovedsakelig bøker utgitt for første gang på 40- og 50-årene som rådet i skoleverket. Dette forklarer Lorentzen med at mange forlag var nølende med å utgi bøker i påvente for en mer permanent læreplan for den niårige skolen, den kom først i 1971.²⁵⁵ Derfor er også utvalget mitt av lærebøker i dette kapittelet noe mer begrenset enn i forrige kapittel.

Både de som begynte i skolen like etter andre verdenskrig, de store kullene som ble født i årene like etter krigen og gikk i folkeskolen på 1950-tallet, og den siste elevgenerasjonen som gikk i sjuårig folkeskole i 60-årene – nesten alle leste de historie i ”Vi ere en nasjon –”²⁵⁶ av

²⁴⁹ Mykland, Knut 1964: ”Konventionen til Moss”, i *Minnehefte for Konventionen til Moss*: M. Peterson & Søn AS.

²⁵⁰ Nørregaard, Georg 1964: *Den danske regjering og den norske selvstendighetsrørelse*. Nordisk Tidsskrift.

²⁵¹ Mannsåker, Dagfinn 1964: *Skiftande syn på 1814*. Liberalt perspektiv.

²⁵² Lindbäck-Larsen, Odd 1964: *Den forsvarspolitiske bakgrunn for 1814*, Norsk militært tidsskrift.

²⁵³ Wasberg, Gunnar Christie 1964: *Christie, Wedel og tradisjonen*. Samtiden.

²⁵⁴ Lorentzen, 2005: 107.

²⁵⁵ Lorentzen, 2005: 110.

²⁵⁶ Hæreid, Jens og Amundsen, Sverre S. 1963: *”Vi ere en nasjon-”*: *Norges- og verdenshistorie*, Oslo: Aschehoug.

Jens Hæreid og Sverre S. Amundsen og "Folket vårt gjennom tidene"²⁵⁷ av Bernhard Stokke.²⁵⁸ Aksel Strettings "Fedrelandet og verden" er den eneste boken fra jubileumsåret 1964 jeg har analysert her. Den var kanskje ikke like utbredt, men blir sentral som følge av utgivelsesåret.

"Vi ere en nasjon-" er arvtakeren til Hæreids "Norges historie fortalt for skole og hjem"²⁵⁹ fra 1909. Sverre S. Amundsen tilpasset boken Normalplanen av 1939, men mange av kapitlene og deler av framstillingen var bearbeidelser av Hæreids bok.²⁶⁰ Versjonen jeg har analysert er fjerde utgave fra 1963. Boken er nokså nasjonalpatriotisk i uttrykket. Den er rikt illustrert og er på mange områder moralsk og nasjonalt oppbyggende. I likhet med mange andre lærebøker er den narrative fortellingen knapp og lite drøftende, og derfor til tider vanskelig å plassere klart innenfor en fortolkningstradisjon. I kapittelet om 1814 trekkes ikke linjene tilbake i tid og det nevnes ikke noe om en indre utvikling i lang tid før 1814. Nødsårene under krigen med England gis likevel stor plass og skildres følsomt. Men det skrives ikke eksplisitt at nordmennene nå ville løsrive seg fra Danmark. Kielfreden ble møtt med massiv motstand, ifølge boken. Det skrives at nordmennene ikke ønsket å bli gitt bort som en annen eiendom, og at mange mente Norge burde gjøres fritt og uavhengig. Men der flere bøker fra tiden rundt 1914 fortsetter denne setningen med "...slik som i gamle dage", er dette momentet fraværende her. Christian Fredriks reise til Trondheim gis også mye plass. Nordmennene ba, ifølge boken, om "kuler og krutt", ikke "korn og lavere skatter", som det fremkommer hos andre. Mossekonvensjonen ble møtt med sorg og harme, men Christian Fredrik kommer seg godt unna kritikk sammenliknet med andre bøker. Det skrives videre at Norge kjente seg som ett folk og en nasjon, og at folk med samme nasjonalfølelsen vil ha rett til å være et statssamfunn for seg. Men det er ingenting i teksten som sier noe om denne nasjonalfølelsen var et en forutsetning for friheten eller et produkt av det som skjedde. Boken er ikke et klart uttrykk for verken den ene eller andre fortolkningsskolen. Den er nasjonalpatriotisk i uttrykket, men relativt nøktern i det historiske innholdet.

Skrettings bok "Fedrelandet og verden"²⁶¹ er i sin helhet mer nøktern i fremstillingsformen enn Hæreid og Amundsen. Men heller ikke denne boken plasserer seg helt klart innenfor de

²⁵⁷ Stokke, Bernhard 1962: *Folket vårt gjennom tidene*, Oslo: Cappelen.

²⁵⁸ Lorentzen, 2005: 128-130.

²⁵⁹ Hæreid, Jens 1909: *Norges historie fortalt for skole og hjem*, Oslo: Aschehoug.

²⁶⁰ Lorentzen, 2005: 128.

²⁶¹ Skretting Aksel 1964: *Fedrelandet og verden*, Oslo: Olaf Norlis Forlag.

klassiske fortolkningsskolene. Her er ikke like begeistrende skildringer, men det gis plass til historiske anekdoter rundt Christian Fredrik og grunnlovsprosessen, og den er relativt høystemt i enkelte partier. Det trekkes ingen linjer tilbake til middelalderen, men den er likevel patriotisk i beskrivelsen av nøden under krigen med England: ”Det var mange modige og tapre menn med varmt fedrelandssinn som gjorde alt de kunne for å lindre nøden.”²⁶² Det skrives videre at det nå var det ”mange som mente at Norge burde skille lag med Danmark, og enten bli helt sjølstendig eller gå i union med Sverige”²⁶³. Det skrives videre at Christian Fredrik ikke ville bøye seg for Kielfreden, men det står ingenting om hvordan nordmennene reagerte. Det skrives likevel at nordmennene ropte ”hurra” og om ”kuler og krutt” da de møtte Christian Fredrik på hans reise til Trondheim. Ifølge boken tok folket 25. februar eden om å ”ofre blod og liv for fedrelandet”²⁶⁴. Ellers er boken relativt nøytralt skrevet med utgangspunkt i ganske objektive fakta. Det står ingenting om oppfatninger av Mossekonvensjonen, det konstateres bare at den ble inngått. Også inngåelsen av unionen er veldig knapt beskrevet, men det står at ”stort sett kan vi likevel si at det lyktes stortinget å forsvare grunnloven.”²⁶⁵ Dette kan kanskje tale for at boken ikke er skrevet i en venstrenasjonal tradisjon, der det er vanlig å legge vekt på at spesielt folk i samtiden så veldig negativt på hendelsene. Hvis vi legger dette sammen med at det ikke står eksplisitt at nordmenn reiste seg mot Kielfreden, men at det var Christian Fredrik som fikk dem med seg, blant annet på reisen til Trondheim, vil det være rimelig å hevede at den sammenlagt ligger nærmere en konservativ tradisjon.

Bernhard Stokkes bok ”Folket vårt gjennom tidene”²⁶⁶ plasserer seg mellom de to andre bøkene – ikke fullt så patriotisk som Hæreid og Amundsen, og ikke like nøktern som Skretting. Nøden i Norge frem til 1813 er skildret fyldig med stor vekt på folket. Når året 1814 blir fremstilt står det at nordmennene ble harme på Kielfreden og at de ikke ville bli gitt bort til svenskene, men råde over seg selv. Her er det et uttrykk for at det var et ønske om frihet før Christian Fredrik kom inn i bildet. Christian Fredrik følte seg som den store bergingsmannen og ville stille seg i spissen for dette ønsket, ifølge boken. Men det nevnes ingenting om en indre utvikling av nasjonal identitet. Folkeavstemningen 25. februar er heller ikke nevnt på noen måte. Om krigen mot Sverige frem mot forliket i Moss, står det at

²⁶² Stretting, 1964: 49

²⁶³ Skretting, 1964: 53

²⁶⁴ Skretting, 1964: 54

²⁶⁵ Skretting, 1964: 56

²⁶⁶ Stokke, Bernhard 1962: Folket vårt gjennom tidene, Oslo: Cappelen.

nordmennene ble harme på Christian Fredrik når han ga seg, men utfallet av Mossekonvensjonen står det ingenting om. Det står ingenting direkte negativt om unionsinngåelsen, men det står at det tross alt ikke var full likestilling mellom landene og at dette var noe som lå og ulmet helt frem til 1905. Folk var generelt misfornøyde. Samlet sett faller nok fremstillingen mer over mot en venstrenasjonal enn en konservativ oppfatning, men dette er på ingen måte tydelig.

Disse forskjellene i læreboksfremstillingene kan kanskje forklares ut fra når de har sitt opphav, og må samtidig knyttes til fortolkningsutvikling i academia. Hæreid og Amundsens bok, som betoner folket mest, og som heller sannsynligvis over mot en venstrenasjonal tradisjon, er den eldste av bøkene. Ifølge Lorentzen ble ”Vi ere en nasjon-” første gang utgitt i 1946, og ble siden værende svært lik første utgaven. Stokkes bok ble riktignok utgitt første gang i 1940, men ble utgitt i en sterkt fornyet utgave i 1950, for deretter å gjennomgå bare små endringer.²⁶⁷ Vi ser at Stokkes bok holder på noe av det patriotiske, men kan på ingen måte plasseres klart innenfor en venstrenasjonal tradisjon. I 1946 var ikke den antipatriotiske fortolkningsstradisjonen gjenetablert i academia. Det skjedde først ved Sverre Steens utgivelse av ”1814”²⁶⁸. Hvis vi tar utgangspunkt i at lærebøker ofte gir fremstillinger som er i tråd med den etablerte vitenskapen, er det naturlig at Hæreid og Amundsens bok heller over mot en venstrenasjonal fortolkning. Og ettersom Hæreids bok kom ut i revidert utgave i 1950 – fortsatt før Steens ”1814” – som i 1962 har gjennomgått små endringer, samtidig som synet på det nasjonale generelt i samfunnet er mer nedtont enn tidligere, er det naturlig at denne fremstillingen også betoner det patriotiske noe mindre enn Hæreid og Amundsen. Skrettings bok ble på sin side utgitt første gang i 1964, og kan sies å være relativt tidstypisk om man skal trekke likheter til synet i academia på denne tiden.

4.2 Grunnlovsjubileet

Mens det i 1914 var den nasjonale progresjon og den patriotiske historien om frigjøringen i 1814 som ble feiret, var det en mer nøktern tone som rådet markeringen i 1964. Det var likevel skjedd en fundamental omveltning i samfunnet siden forrige jubileum: Inntoget av massemediene. Mens det i 1914, verken fantes radio eller fjernsyn, var begge disse mediene kommet på banen i 1964, samtidig som den generelle avis- og magasinfloraen hadde økt voldsomt. Dette fikk naturligvis også sin innvirkning på jubileumsrelatert

²⁶⁷ Lorentzen 2005: 135.

²⁶⁸ Steen, 1951.

formidlingsaktivitet. Avisene skrev sitt, men samtidig ble det laget programmer for både radio og fjernsyn med et potensiale for å nå ut til et langt bredere befolkningssegment enn tidligere.

Det ble ellers produsert brosjyrer, en jubileumsutstilling og andre publikasjoner, som i all hovedsak var klassiske historiebøker om 1814-historien, beregnet på et bredt publikum.

4.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier

Jeg har ikke lyktes i å finne kilder som dokumenterer selve nedsettelsen av jubileumskomiteen for jubileet i 1964. Protokollen²⁶⁹ fra møtene i komiteen viser likevel at den bestod av stortingspresident Nils Langhelle, visepresident Alv Kjøs, statsminister Einar Gerhardsen, Kirke- og undervisningsminister Helge Sivertsen, disponent Rolf Stranger og Stortingets kontorsjef Gunnar Hoff. Fylkesmann, Trygve Lie og ordfører i Eidsvoll kommune, Øyvind Dokken deltok også på enkelte møter, men ikke som faste medlemmer.

Jubileumskomiteens arbeid var organisert slik at komiteen nedsatte flere underutvalg av fagkyndige tilknyttet de ulike jubileumsprosjektene.²⁷⁰ I likhet med jubileet i 1914, er det heller ikke i 1964 mulig å spore en klart uttalt strategi bak feiringen. Ingen av dokumentene jeg har gjennomgått fra grunnlovsjubileet gir komiteen et klart mandat eller sier noe overordnet om noen ”jubileumsstrategi”. Det sies heller ingenting om *hvorfor* man feirer grunnlovsjubileet. At det skal holdes et grunnlovsjubileum synes nærmest å være inneforstått.²⁷¹ Kildene sier heller ingenting om bruken av faglig ekspertise og valg av historikere. Men det var flere historikere involvert ved jubileet: Edvard Bull d.y, Knut Mykland, Jacob S. Worm-Müller og Sverre Steen, med den siste som den mest delaktige i det offisielle arbeidet til myndighetene. Ved jubileet leverte ikke Steen noen selvstendige akademiske eller bredt tilgjengelig publikasjoner, som Koht gjorde i 1914. Steen var likevel, som jeg skal vise, aktiv i flere jubileumspublikasjoner og ble tatt med på konsultasjoner angående flere sider ved grunnlovsmarkeringen.

I 1964 må Sverre Steen sies å være en autoritet på 1814-historien. Bortsett fra Koht, som på dette tidspunktet var gått av med pensjon, var det ingen samtidige historikere som hadde publisert like mye og like betydelig stoff om 1814 som Steen. At Steen ble engasjert av jubileumsarrangørene er derfor ikke så unaturlig. Der konsultasjoner med historikere var

²⁶⁹ Protokoll, St. jubileumskomite 1964.

²⁷⁰ Protokoll St. jubileumskomite 1964.

²⁷¹ Kildene jeg har undersøkt her er stortingsforhandlinger, protokoller og annet trykt og uttrykt materiale; St. arkivet, grunnlovsjubileet, kassett 1-4.

viktig og der prosjekter krevde involvering fra en historiker, falt valget på Steen, nesten uten unntak. Et eksempel på dette er da Stortinget vurderte å reise en statue av Wilhelm Frimann Koren Christie utenfor Stortinget. I saken, som ble fremlagt av Nils Langhelle, var det vedlagt et notat skrevet av Sverre Steen.²⁷² Her betoner Steen Christies betydning for bevarelsen av grunnloven og utformingen av Stortinget. Stortinget ga enstemmig tilslutning til å reise statuen.²⁷³ Steen viser her stor innflytelse og en viss makt som historiker tilknyttet arrangementet. Vedtaket, som ble fattet på bakgrunn av notatet til Steen, vitner også om tiltro til den akademiske ekspertisen. Steen ble også engasjert i redaksjonen til det som i kildene er omtalt som ”Medborgerboken” og ”ungdomsboken”, men denne boken ble etter all sannsynlighet aldri utgitt. Dette kommer jeg tilbake til senere i kapittelet. I tillegg satt Steen i utvalget for utarbeidelsen av jubileumsutstillingen i Universitetsbiblioteket, samt utvalget for utarbeidelsen av jubileumsverket ”Stortinget gjennom 150 år”²⁷⁴. Av mer eksterne initiativ bidro Steen i det bindsterke jubileumsverket ”Dette er Norge”²⁷⁵, som ble utgitt av Gyldendal forlag.

Jeg har ikke funnet det nødvendig å utforske mulige bakgrunner for at Steen ble tatt med i jubileumsforberedelsene i 1964, slik jeg har gjort med Koht i 1914. Valget synes nemlig ikke å være tatt på grunnlag av personlige relasjoner eller politiske bånd, slik det sannsynligvis var for Koht i 1914. Det er altså liten grunn til å anta at noe annet en faglig ekspertise ligger bak engasjementet av Steen.

En annen aktiv historiker ved 1964-jubileet var Jakob S. Worm-Müller. Han satt blant annet i utvalget for jubileumsutstillingen i Universitetsbiblioteket, men han var kanskje mest involvert i bokprosjektet ”Stortinget gjennom 150 år”²⁷⁶; her var Worm-Müller sågar en initiativtaker til hele prosjektet.²⁷⁷ En brevkorrespondanse²⁷⁸ mellom Worm-Müller og jubileumskomiteen vitner om at dette verket var et initiativ fra Universitetets side, som poengterer at det ikke finnes en tilstrekkelig oversikt over Stortingets historie, og at

²⁷² Innst. S. nr. 1. (1964-65).

²⁷³ Av ukjente årsaker ble ikke statuen av Christie reist utenfor Stortinget i 1964. Saken ble gjenopptatt i 1989 og reist ved 175-årsjubileet.

²⁷⁴ Kaartvedt, Alf m.fl. 1964: *Stortinget gjennom 150 år*. Oslo.

²⁷⁵ Ruud, Johan T. (m.fl.) 1964: *Dette er Norge*, Oslo: Gyldendal.

²⁷⁶ Kartveit m.fl., 1964.

²⁷⁷ Ved siden av Jacob S. Worm-Müller var flere historikere tilknyttet dette prosjektet: Jens Arup Seip, J. Schreiner og A. Ordning.

²⁷⁸ Korrespondansen består av en serie uttrykte dokumenter som finnes i St. arkivet, grunnlovsjubileet 1964, kassett 3.

grunnlovsjubileet vil være en gyllen mulighet til å få realisert et slik prosjekt.²⁷⁹ På bakgrunn av historikernes ønske besluttet Stortinget å bevilge penger til prosjektet. Igjen ser vi en viss innflytelse fra historikernes side. En slik innflytelse skal imidlertid ikke overdrives. Der jeg har påpekt dette poenget ser man også at initiativene er noe som angår Stortinget selv. Det finnes flere eksempler fra 1964 der historikere tar ulike initiativ uten at dette blir satt ut i live eller vurdert av komiteen i det hele tatt.²⁸⁰ Worm-Müller døde for øvrig allerede i 1963, så han fikk aldri bidratt så mye som kanskje var planen. Han hadde ikke engang levert utkastet sitt til ”Stortinget gjennom 150 år” mens han ennå var i live. Utkastet viste seg likevel å være ferdig skrevet og kom derfor med i boken til slutt.²⁸¹

Det er spesielt én historiker som kan sies å være fraværende ved dette jubileet. Nemlig Jens Arup Seip. Hva som kan være årsaken til dette er vanskelig å fastslå, men det synes kanskje noe påfallende at Seip året før holdt sitt kjente foredrag ”Fra embetsmannsstat til ettpartistat” der han relativt negativt ladet nettopp valgte å kommentere jubileumstiden man da var i ferd med å gå inn i. Men ettersom alle de mest betydelige historikerne i Norge med politisk historie på 1800-tallet som fagfelt faktisk var representert i en eller annen forstand ved jubileet i 1964, vil det være urimelig å anta myndighetene kan ha lagt annet enn faglig ekspertise til grunn ved å knytte til seg disse. Med det tydelige fraværet av uttalte mål og meninger med grunnlovsjubileet og historieformidlingen er det liten grunn til å tenke at engasjementet av ulike historikere kan knyttes til noen form for fortolkningspolitikk. I likhet med jubileet i 1914 er kanskje nettopp fraværet av noen uttalt idenititets- eller erindringspolitikk som synes mest i øyenfallende.

4.2.2 Jubileumsutgivelser og andre markeringer

Ved jubileet ble det utgitt en rekke bøker og brosjyrer som både fremstiller 1814-historien og historien om de 150 årene etter. Fremst av disse retrospektive utgivelsene står jubileumsverket ”Stortinget gjennom 150 år”²⁸², med Alf Kaartvedt som redaktør, og ”Dette er Norge 1814-1964”²⁸³ med Johan T. Ruud som redaktør. Men verken i ”Stortinget gjennom 150 år” eller ”Dette er Norge 1814-1964” fortelles det noen 1814-historie, og verkene vil derfor ikke bli analysert i denne sammenheng. Andre sentrale bokutgivelser ved jubileet, som

²⁷⁹ *St. prsk. j.nr. 100, 1955*; St. arkivet, grunnlovsjubileet 1964, kassett 3.

²⁸⁰ To ganger kom det forslag om å reise et monument over Christian Fredrik ved jubileet. Den ene gangen fra Bjørn Bjørnseth, den andre gangen fra historikerne Halvdan Koht og Edvard Bull d.y.

²⁸¹ Brev datert 21. november 1963; *St.prsk. j.nr. 360, 1963*, St. arkivet, grunnlovsjubileet 1964, kassett 3.

²⁸² Kaartvedt, Alf m.fl. 1964: *Stortinget gjennom 150 år*. Oslo.

²⁸³ Ruud, Johan T. (m.fl.), 1964.

ikke kan sies å være direkte statsprodusert stoff, er Gunnar Christie Wasbergs populærdokumentariske ”Historien om 1814”²⁸⁴, der fortellergrepet er å gjengi lange sitater fra originalkilder. I tillegg er Bernt A. Nissens bredt tilgjengelige beretning om 1814 i 6. bind av ”Vårt folks historie”²⁸⁵ en sentral kilde her.

Arne Bergsgårds bok ”Norsk historie 1814-1880”²⁸⁶ representerer både den akademiske historieskrivingen rundt 1964 og jubileumlitteraturen. Dette kan forklares ved at boken er et oversiktsverk som er bredt tilgjengelig og beregnet på både historiestudenter og vanlige lesere. Da denne boken utkom i 1964 var det gått ti år siden Arne Bergsgård døde i 1954. Etter hans død etterlot han manuskriptet til det som i 1958 ble utgitt som ”Frå 17. mai til 9. april”²⁸⁷. Det var denne boken som nå i 1964 ble utgitt i en revidert utgave under tittelen ”Norges historie 1814-1880”²⁸⁸. Av bokutgivelser for øvrig kan det nevnes at Frede Castbergs ”Norges statsforfatning”²⁸⁹ og Tønnes Andenæs’ ”Grunnloven vår 1814-1864”²⁹⁰ begge kom ut i nye opplag, men her fortelles ingen 1814-histore, så disse bøkene vil ikke bli analysert her.

Det klareste og mest spissformulerte uttrykket for Norges offisielle 1814-syn, er den offisielle jubileumsbrosjyren om 1814 og Grunnloven, ”Norge 1814. Grunnloven og folkestyret”²⁹¹, forfattet av Edvard Bull d.y., og utgitt av Kirke- og undervisningsdepartementet. Ellers ble det produsert en rekke brosjyrer, blant annet om Mossekonvensjonen: ”Konventionen til Moss 14. august 1814”²⁹², som den het, ble utgitt av arrangøren M. Peterson & Søn AS som var eiere av Konventionssalen der forliket ble undertegnet. Heftet inneholder foredrag av Knut Mykland og fylkeskonservator Lauritz Opstad, samt en tale av administrerende direktør Ralph Mollatt. I tillegg ble det utgitt et kristelig hefte av Fjellhaug skoler kalt ”Ved juletider”²⁹³ som blant annet inneholder en selsom tekst av stortingsmann Lars Ramndal, kalt ”Slik styrer Gud”, der han forsøker å lese Gud inn i 1814-begivenhetene. Det ble også utgitt et hefte om

²⁸⁴ Wasberg, Gunnar Christie 1964: *Historien om 1814*, Oslo: Dreyers Forlag.

²⁸⁵ Nissen, Bernt A. 1964: ”Det nye Norge grunnlegges”, bind VI i, Thorleif Dahl (red. m.fl.): *Vårt folks historie*, Oslo: Aschehoug.

²⁸⁶ Bergsgård, Arne 1964: *Norges historie 1814-1880*, Oslo: Samlaget.

²⁸⁷ Bergsgård, Arne 1958: *Frå 17. mai til 9. april*, Oslo: Samlaget.

²⁸⁸ Bergsgård, 1964.

²⁸⁹ Castberg, Frede 1964: *Norges statsforfatning*, Oslo: Universitetsforlaget.

²⁹⁰ Andenæs, Tønnes 1964: *Grunnloven vår*, Oslo: Universitetsforlaget.

²⁹¹ Bull, Edvard 1964: *Norge 1814. Grunnloven og folkestyret*, Oslo.

²⁹² *Konventionen til Moss 14. august 1814*, trykket og utgitt av M. Peterson & Søn AS, 1964.

²⁹³ Bjerkrheim, Trygve 1964: *Ved juletider*, Fjellhaug skoler.

Forsvaret,²⁹⁴ og en brosjyre tilknyttet jubileumsutstillingen i Universitetsbiblioteket.²⁹⁵ Denne utstillingen tok sikte på å vise hovedtrekkene i begivenhetene i 1814 gjennom dokumenter, brev, bøker, gjenstander og illustrert materiale. Da jeg ikke har bilder eller detaljerte beretninger om utformingen av denne utstillingen, er det vanskelig å si hvordan utstillingen tok seg ut i sin helhet, men brosjyren som ble utdelt ved utstillingen forteller en viss 1814-historie som skulle stå til gjenstandene. Det ble også holdt en jubileumsutstilling av Riksgalleriet der det ble vist norsk kunst fra de siste 150 år. Jubileumsforestillingerne til Riksteatret²⁹⁶ er interessant da dette er en dramatisering av begivenhetene i 1814. Nationaltheatrets forestilling var på sin side ikke viet historieformidling i særlig grad. I stedet fokuserte disse på musikk, dramatik og lyrikk fra årene siden 1814.

Som nevnt ble det planlagt en bok for ungdom, som etter all sannsynlighet aldri ble realisert. Dokumentasjonen av planleggingsfasen stopper opp før redaksjonen har kommet frem til en endelig avgjørelse. Norsk bokfortegnelse viser ingen utgivelser mellom 1964 og 1966 som overensstemmer med redaksjonsmedlemmer, format eller foreslåtte titler. Prosessen og ideene bak kan imidlertid være interessante til belysningen av jubileets ideer og strategier. Boken skulle etter planen bli utgitt av Stortinget og distribuert til ungdomskoleelever i hele landet. Boken skulle utgis av Kirke- og undervisningsdepartementet, og ble utarbeidet av et utvalg bestående av professor Sverre Steen, professor Alf Rolfsen, konsulent Tim Greve og Torbjørn Egner, med Egner som bokens redaktør. Boken tok sikte på å bevisstgjøre ungdom om den demokratiske arven og ansvaret man har som borger i et moderne demokrati som Norge. Boken skulle inneholde Grunnloven, et kapittel om elementær samfunnslære og et utvalg av ”perler” fra norsk prosa og lyrikk.²⁹⁷

4.2.3 Medieoppmerksomhet

Den mest oppsiktsvekkende og kanskje også mest oppfinnsomme markeringen av grunnlovens 150-årsjubileum i pressen fant sted i Aftenposten. I en serie på 19 reportasjer trykket avisen en korrespondanse av journalist Henrik Haugstøl som hadde reist ”tilbake i tid” i til Eidsvollsforhandlingene i 1814. Journalisten skrev sine beretninger fra forhandlingene slik han antatt kunne ha laget dem om han hadde vært tilstede på Eidsvoll under

²⁹⁴ *Forsvaret og 1814*, v/general Bjørn Christophersen, Forsvarets pressetjeneste, 1964.

²⁹⁵ Jubileumsutstillingen *På Eidsvolls grunn*, Universitetsbiblioteket, 1964.

²⁹⁶ Halle, Barthold 1964: *”Det var vort eget land vi tog-”*, *Riksteatres festspill 1814-1964*, Oslo.

²⁹⁷ Referat fra møte på stortingspresidentens kontor, 9. mai 1963.

Riksforsamlingen i 1814. Reportasjene ble senere utgitt i bokform under navnet ”Eidsvold på nært hold 1814”²⁹⁸. I forordet til boken skriver Haugstøl at det var et poeng å gjøre beskrivelsene så sannsynlige som mulig og at de utelukkende er bygget på faktiske historiske hendelser.²⁹⁹ Aftenposten skrev også om den faktiske grunnlovsmarkeringen, men jeg har ikke en fullstendig oversikt over denne mediedekningen. Noen artikler, som er samlet i Stortingsarkivet, vitner likevel om at disse i stor grad var konsentrert omkring hendelsene rundt markeringen i dagene rundt 17. mai. Det ble også laget dokumentarserier for både fjernsyn og radio. NRKs tv-serie ”Norge gjennom 150 år”³⁰⁰ ble vist i sju programmer i løpet av jubileumsåret, og var som tittelen indikerer et tilbakeblikk på alle de 150 år som var gått siden grunnlovsnedtegnelsen i 1814. Artikkelen ”4. november – nederlag og seier” av Knut Mykland, som stod på trykk i Bergens Tidende, er også bredt tilgjengelig samtidig som den har en akademisk relevans og interesse. Denne artikkelen fyller derfor en dobbeltrolle ved jubileet, som både akademiske historieskrivning og folkelig formidling. Ellers er det lite som vitner om høy debattertemperatur i tilknytning til jubileet. I samlingen av nyhetsklipp som finnes i Stortingsarkivet er det ingen debatterende saker fra pressen. Dekningen ser først og fremst ut til å være hendelsesorientert og formidlende.

4.2.4 Den historiografiske forankring i fremstillingene

Statsprodusert materiale

Offisielle taler: Nils Langehelle var myndighetenes ansikt utad ved jubileet i 1964. Han holdt en lang rekke taler ved ulike arrangementer og sammenkomster, spesielt ved 17. mai og dagene rundt. Jeg har analysert tre taler av Langehelle holdt 17. og 18. mai 1964. Den ene ble holdt ved bekransningen av Christian Magnus Falsens grav, og er et portrett av Falsen der det ikke er mulig å lese en spesiell historiefortolkning.³⁰¹ Han holdt også en lukket tale for stortingsrepresentanter i Eidsvollbygningen samme dag.³⁰² Her tillegges Christian Fredrik all ære for selvstendigheten i 1814. ”Christian Fredrik vil reise nordmennene til motstand. Han vil erklære seg for landets lovlige konge i kraft av sin arverett.”³⁰³ Dernest er Langhelles historie om Eidsvollsmennene og arbeidet med Grunnloven. Han gir ingen tydelig

²⁹⁸ Haugstøl, Henrik 1964: *Eidsvold på nært hold 1814*, Oslo: Schibsted.

²⁹⁹ Haugstøl, 1964: 7.

³⁰⁰ NRK 1964: *Norge gjennom 150 år*, fjernsynsproduksjon.

³⁰¹ Langhelle, Nils 1964a: ”Tale ved Christian Magnus Falsens grav 17. mai 1964”, i Stortingsarkivets samling fra grunnlovsjubileet i 1964, kassett nr. 1, mappe nr. 16, tale nr. 1.

³⁰² Taler er trykket i et minnehefte utgitt av Stortinget, 1964: *Grunnlovens 150-årsjubileum. 17. mai 1814-1964*.

³⁰³ Stortingets minnehefte 1964: *Grunnlovens 150-årsjubileum. 17. mai 1814-1964*.

årsaksforklaring på friheten, men det er tydelig at Christian Fredrik var en avgjørende person. Vektlegging av enkeltpersoner og nesten fravær av "folket" i talen gjør den kanskje til en antipatriotisk fortolkning, som kan være bygget på Steen og Bull d.y. sine arbeider.

17. mai 1964 holdt Stortingspresident Nils Langhelle og Kong Olav V. hver sin tale til folket utenfor Eidsvollsbygningen, men det er bare i Kongens tale det sies noe eksplisitt om 1814-historien. Hos Langhelle er det frihetsidealet og arven etter Wergeland som er temaet. Kongen er på sin side relativt patosladet:³⁰⁴ "Det er en evig inspirasjon å lese Norges kongesaga, men det er en minst like stor inspirasjon å lese om frigjøringsverket på Eidsvoll. Vi ser en begeistringens glød som besjelet mennene på Eidsvoll i deres arbeid, vi ser deres klippefaste tro på at nå var tiden kommet til at Norge som frittstående stat eller i union, skulle og måtte ha sin egen nasjonale grunnlov å bygge på [...]". Man kan kanskje si at Kongen, ved å trekke linjene til kongesagaene, bygger opp under det mytiske ved tilblivelsen av grunnloven. Han legger også vekt på nøden blant folket i årene før 1814. Men noen årsaksforklaring på frihetsåret gir han ikke, og det bredere lag i befolkningen er ikke nevnt i noen politisk-agiterende sammenheng. Når han i en slik tale ikke velger å benytte seg av det bevegende potensialet som kan ligge i en venstrenasjonal fortolkning, om at folket i 1814 tenkte på nettopp kongesagaene og arven fra middelalderen og at dette var et utgangspunkt for et frihetsønske, kan man nok også avskrive Kongen fra å stå knyttet til en venstrenasjonal fortolkning.

Øyvind Dokken, ordfører i Eidsvoll kommune, holdt en lunsjtale i Festiviteten på Eidsvoll, 17. mai.³⁰⁵ Her taler han om hvor liten innflytelse bygdefolket på Eidsvoll hadde på Riksforsamlingen og utfallet. Den "hederskronede" plassen Eidsvoll har fått, har kommet "uten at bygdefolket har gjort noen større innsats her". Det var, ifølge Dokken, Henrik Wergeland som i ettertiden gjorde folket på Eidsvoll oppmerksomme på hva Riksforsamlingen og Grunnloven var for noe. Talen kan på ingen måte skrives inn i noen fortolkningstradisjon, da den helhetlige 1814-historien ikke kommer frem. Men det kan likevel konstateres at det ikke er en særlig patriotisk tale.

³⁰⁴ Stortingets minnehefte 1964: *Grunnlovens 150-årsjubileum. 17. mai 1814-1964.*

³⁰⁵ Dokken, Øyvind 1964: "Akershus fylke – Eidsvoll kommune, lunsj Festiviteten 17. mai 1964", i St. arkivet, Grunnlovsjubileet 1964, kassett nr. 1, mappe nr. 16, tale nr. 10.

18. mai holdt Brynjulf Bull, ordfører i Oslo, en tale i Rådhuset.³⁰⁶ Dette var et lukket arrangement med deltakelse fra Slottet, Stortinget og andre hedersgjester. Her åpner han med å spørre ”kan vi greie mer?” med henvisning til at jubileet har vært en lang og storstilt affære. Talen er dystert ladet. Han retter skyts mot et overveiende positivt blikk på 1814 og grunnloven ved jubileet. Han skriver ”jeg synes ikke vi med rette vil kunne feire vår grunnlovs 150 årige historie uten å nevne dem som under stor motstand greide å føre frem til de store saker: alminnelig stemmerett, årlige storting, folkets deltakelse i rettspleien, det parlamentariske styresett.”³⁰⁷ Talen legger lite vekt på 1814-historien og er ikke mulig å plassere inn i noen fortolkningstradisjon.

Ved jubileets festsupé på Bristol 18. mai holdt Langehelle enda en tale.³⁰⁸ Dette var også et lukket arrangement, så noen folketale var det ikke. Det er heller ikke en historieleksjon, men i stor grad en tale om jubileet i seg selv, hvordan det har foregått, hvilke erfaringer det har gitt og hvilken betydning grunnloven har for Norge i dag som juridisk dokument. På samme arrangement holdt også statsminister Einar Gerhardsen og Høyesterettsjustitiarius Terje Wold hver sin tale. Wolds tale vektlegger naturligvis det juridiske aspektet, og forteller ingen 1814-historie. Gerhardsen derimot er forankret i historien, men ikke den isolerte 1814-historien. Talen strekker seg gjennom de 150 årene som har gått siden tilblivelsen av grunnloven, og er følgelig ikke mulig å skrive inn i noen fortolkningstradisjon.

”Norge 1814: Grunnloven og folkestyret”,³⁰⁹ av Edvard Bull: Det er ingen 1814-fremstillinger ved jubileet i 1964 som tar sterkere og mer spisset avstand fra Sars-tradisjonen, og som knytter seg tilsvarende sterkt til den antipatriotiske 1814-fortolkning, enn den offisielle jubileumbrosjyren fra 1964. ”Vi vil gjerne tro at nordmennene den gang så fram til at landet igjen skulle blir fritt, og at de ville rive seg løs fra Danmark om de bare kunne. I virkeligheten er det svært lite vi vet om noen vilje til selvstendighet i den tida. Og det var iallfall ingen slik vilje som ble utgangspunkt for det som hendte i 1814.”³¹⁰ Edvard Bull d.y. formulerer seg i svært antipatriotisk ordelag når han senere skriver: ”Det ser ut som om ikke bare den norske staten, men også stortingsstyret – begynnelsen på vårt folkestyre – kom som

³⁰⁶ Bull, Brynjulf 1964: ”Tale v/lunsj i Rådhuset mandag (2. pinsedag) 18. mai, i anledning 150-årsjubiléet for Grunnloven.”, i St. arkivet, Grunnlovsjubileet i 1964, kassett nr. 1, mappe nr. 16, tale nr. 11.

³⁰⁷ Ibid.

³⁰⁸ Langhelle, Nils 1964b: ”Tale ved festsupeen på Bristol 18. mai 1964”, i St. arkivet, Grunnlovsjubileet 1964, kassett nr. 1, mappe nr. 16, tale nr. 16.

³⁰⁹ Bull d.y., 1964.

³¹⁰ Bull d.y., 1964: 5-6.

en helt ufortjent gave til det norske folk, som ikke hadde bedt om noe slikt, som verken hadde ønsket eller ventet det.”³¹¹ Og: ”Når en leser igjennom grunnloven, blir en slett ikke særlig imponert. På mange måter er den rotet og klosset formet. Og det fins paragrafer som aldri er blitt overholdt.”³¹², Bull d.y. skriver videre at hvis ikke Christian Fredrik hadde vært i Norge da meldingen om Kielfreden nådde landet, ville Norge vært uten leder, og svenske tropper kunne fort ha rykket inn.³¹³ Mer sies ikke om Kielfreden i denne sammenheng. Ifølge Bull d.y. var Christian Fredrik klar til å ta ledelsen i Norge da Kielfreden kom, og ”det er hans store innsats i norsk historie, at han var til stede og at han hadde mot til å handle”³¹⁴. Han skriver også at bøndene Christian Fredrik møtte på sin reise i landet, helst ville snakke om at de trengte mer mat og mindre skatt, ikke om hvem som burde være konge i landet. Men da han rådslo seg med embetsmenn og forretningsfolk, fikk han støtte.³¹⁵ Heftet forteller ingenting om Mossekonvensjonen og inngåelsen av unionen.

”På Eidsvolls Grunn”,³¹⁶ jubileumsutstillingen i Universitetsbiblioteket: Brosjyren for jubileumsutstillingen i Universitetsbiblioteket i 1964 gir en svært kort introduksjon og er vanskelig å plassere historiografisk. Brosjyren kan kanskje sies å ha en viss dreining mot den venstrenasjonale fortolkningen: ”En dyster bakgrunn for året 1814 er dessuten belyst ved litteratur om krigstidens blokade og nødsår, som gjorde sitt til å binde nordmennene sammen og derved skape en grobunn for selvstendighetstanken.”³¹⁷ Her må det naturligvis innvendes at denne setningen ikke sier stort, og at det også kan falle inn i en konservativ fortolkning. I tillegg vet vi at Sverre Steen fungerte som konsulent ved utstillingen. Og tar vi hans tolkning av 1814 rundt jubileumsåret i betraktning, er det nok lite som taler for at utstillingen og brosjyren forsøker å forfekte en venstrenasjonal fortolkning.

”Norge gjennom 150 år”,³¹⁸ fjernsynsdokumentar: Tv-serien legger hovedvekten på den historiske utviklingen i Norge siden 1814. Til tross for at selve grunnlovshistorien er svært knapt i denne serien, må det kunne sies at dokumentarserien fremstiller 1814-historien ut fra en konservativ og antipatriotisk fortolkning. Det lille serien forteller om 1814 er nesten

³¹¹ Bull d.y., 1964: 8.

³¹² Bull d.y., 1964: 13.

³¹³ Bull d.y., 1964: 8.

³¹⁴ Bull d.y., 1964: 8.

³¹⁵ Bull d.y., 1964: 9.

³¹⁶ Jubileumsutstillingen ”På Eidsvolls grunn”, 1964 (hefte).

³¹⁷ Jubileumsutstillingen ”På Eidsvolls grunn”, 1964 (hefte).

³¹⁸ NRK 1964, fjernsynsproduksjon.

utelukkende med vekt på utenrikspolitiske hendelser og Christian Fredriks rolle i Norge. Det er tydelig at det var dette som var utslagsgivende for det som skjedde. Der folket er belyst i serien er det redusert til å være opptatt av lavere skatter og kornforsyninger, og helt uten politisk engasjement av noe slag.³¹⁹

*Forsvarets jubileumsbrosjyre.*³²⁰ Heftet inneholder en kortfattet historie om Forsvaret i 1814, og er svært begrenset i den videre 1814-historien. Men fremstillingen legger en klar vekt på stormaktsspill og en fremstilling med tydelig forankring i Sverre Steens tolkning. Det refereres til og siteres direkte fra Steens "1814"³²¹ opptil flere steder.³²² Heftet konsentrerer seg mest om krigen mot Sverige sommeren 1814. Det er ingen heltemodig historie om det norske forsvaret som fremheves her. Det stilles spørsmålstegn ved Christian Fredriks passivitet som feltherre, og ordet gis til Sverre Steen: "Christian Fredrik var før krigen begynte på det rene med at en union med Sverige kunne vi ikke unngå. Det blir et åpent spørsmål om det ikke hadde vært riktigere for Norges fremtid å føre kampen med større alvor, selv om det også hadde ført med seg større tap". Christian Fredrik diskrediteres altså ikke. Samtidig gis det norske forsvaret noe av æren for at Norge fikk beholde sentrale deler av grunnloven i unionen med Sverige. Det står om Karl Johan at "da han ble stilt overfor den norske reisningen og de uberegnelige følger et felttog mot Norge kunne få både utad og innad aksepterte han grunnloven fra Eidsvoll som basis for ordningen av unionsforholdet". Samlet sett på beretningen skrives inn i en antipatriotisk tradisjon etter Steen, særlig fordi sitater fra Steens bok "1814"³²³ preger så store deler av teksten.

Privat produsert jubileumsmateriale

*"Det var vor eget land vi tog-", Riksteatrets festspill 1814-1964.*³²⁴ Denne oppsetningen av Riksteatret er en forestilling som strekker seg gjennom 150 år, men der begivenhetene i 1814 blir tillagt størst plass. Tittelen på stykket er i seg selv temmelig patriotisk og signaliserer et "vi" som tok vårt land, og kan ikke sies å stemme godt overens med forestillingen om at nordmennene fikk friheten i gave i 1814. Men det er heller ikke et syn dette stykket forfekter. Om Danmarks avståelse av Norge til Sverige står det: "Men den gang ei, som Tordenskjold ville ha sagt. Nordmennene reiste seg ikke av svenskehat, men av frihetstrang og

³¹⁹ NRK 1964, fjernsynsproduksjon.

³²⁰ *Forsvaret og 1814*, forsvarets pressetjeneste, 1964.

³²¹ Steen, 1951.

³²² *Jubileumsbrosjyre*, forsvarets pressetjeneste, 1964.

³²³ Steen, 1951.

³²⁴ Halle, 1964.

frihetsbegeistring – og under nød tid og krigstid og blokade hadde de denne gang fått sin egen regent å samle seg om, arveprinsen Christian Fredrik.”³²⁵ Dette må også kunne sies å tale for at Christian Fredrik ble brukt av nordmennene til å samle seg rundt, ikke omvendt. Stykket er regissert slik at en person leser opp noen originale sitater, hvorpå en person kommenterer innholdet og forteller historien. Om Mossekonvensjonen og unionen er stykket relativt positiv. Om dette står følger: ”nettopp da Carl Johan syntes å ha en lett seier innenfor rekkevidde, gikk han med på forhandlinger – og under forhandlingene i Moss gikk han med på norske krav, som han før hadde avvist kategorisk. Vi vet ikke om det var tilbakslagene i nord eller om det var frykt for stormaktene som drev ham til dette, kanskje helst det siste.”

”*Det nye Norge grunnlegges*”,³²⁶ av Bernt A. Nissen: Som presseman hadde Bernt Nissen en tydelig forankring i venstresiden av norsk politikk. Men han skriver på ingen måte i en venstrenasjonal tradisjon. Boken til Nissen er ingen sterk forkynner av verken den ene eller andre fortolkningsskolen. Nissen skriver at ”den norske patriotisme, som i de siste årene stadig hadde fått næring gjennom krig og nød, blusset nå veldig opp, og den fikk veltalende talsmenn i både by og bygd.”³²⁷ Vi ser altså en argumentasjon for en viss nasjonalfølelse og separatistiske tendenser. Men bakgrunnen for den opinion som reiste seg var, ifølge Nissen, ikke ensartet; men én oppfatning var felles for alle nordmenn, det var at under Sverige ville man ikke – selv om mange, særlig på Østlandet, godt kunne tenke seg en union med Sverige basert på jevnbyrdighet.³²⁸ Men spørsmålet blir om dette, for Nissen, er en bevegende kraft for det resultat som kom ut av året 1814. Nissen skriver at det meste i Kieltraktaten var uten betydning for Norge. Men ett punkt ”satte meget ondt blod i Norge”, og det var bestemmelsen om at Norge skulle bære en del av den dansk-norske statsgjelden. De bitreste fiendene av Sverige resonerte med at det var svenskene som fikk betale, det var tross alt de som hadde satt det hele i gang. Kielfreden og resten av 1814-historien fremstilles som storpolitikk og diplomatisk spill. Ifølge Nissen, var Christian Fredriks reise til Trondheim en ren propagandatur. Hensikten var å vinne stemningen for prinsens egen person. Den største stemningen han fant var den som var for full selvstendighet, den andre var for union med Sverige, men begge var for en egen forfatning. Ifølge Nissen ble Christian Fredriks varmeste tilhengere dem som så at båndet mellom Norge og Danmark kunne knyttes igjen en gang i

³²⁵ Barthold, 1964: 3-4.

³²⁶ Nissen, 1964.

³²⁷ Nissen, 1964: 20.

³²⁸ Nissen, 1964: 21.

fremtiden.³²⁹ Det var altså dem som var skuffet over løsrivelsen fra Danmark, ikke dem som ønsket at Norge skulle være helt selvstendig som i middelalderen, slik Sars argumenterer. Nissen fremlegger et relativt positivt bilde på Mossekonvensjonen: ”Alt i alt var Mossekonvensjonen så fordelaktig som den var mulig å få den i en slik situasjon”.³³⁰ Christian Fredriks rolle under krigen er nesten ikke omtalt, og er i alle fall ikke av negativ art. Samlet sett vil det være rimelig å hevde at fortolkningen hos Nissen faller noe nærmere en antipatriotisk enn en patriotisk fortolkning.

”Historien om 1814”,³³¹ av Gunnar Christie Wasberg: Gunnar Christie Wasbergs etablerer sin fortolkningstradisjon i første setning: ”Eidsvollverket var bare mulig ved at Napoleonskrigenes utløsende krefter som tilsiste skulle sprengte det dansk-norske monarki og dermed gjøre ende på enevoldsstyret i Norge.”³³² I Wasbergs fortelling om tiden forut for Kielfrenden er det utelukkende storpolitikken og sentrale enkeltpersoners karakteristikk som det berettes om. ”Alt dette var problemer som ingen i Christiania kunne gjøre seg opp noen mening om etter de korte og ufullstendige meldinger som forelå”³³³, skriver Wasberg om nordmennenes forhold til de store begivenhetene i Kiel og ellers på kontinentet. Wasberg støtter seg på Knut Myklands artikkel ”Medens der endnu er Tid”³³⁴ når han forklarer danskekongens planer for avståelsen av Norge. At han ikke hadde regnet Norge som tapt for dynastiet, men at han hadde formet sin politikk med tanke på en reisning i Norge. Wasberg holder seg til beretningen om Christian Fredrik og utelukker folket nesten konsekvent. Når det skrives om reisen til Trondheim skriver Wasberg om den godt organiserte turen, og hvem han hadde med seg på reisen. Det eneste han skriver om folket Christian Fredrik møtte på denne reisen er følgende: ”denne triumfartende reise og det festivitaspregede opphold i Trondhjem ga ham også vidnesbyrd om at han nok var personlig populær, uten at det samme ubetinget kunne sies om eneveldet. Ja, en adresse fra Trondhjems borgere anmodet direkte ’om at tillade ved Deputerede af alle Stænder at sammentræde i en Congres, for at lægge Grundvolden til Tigets Constitution for Fremtiden’”³³⁵. Videre er boken til Wasberg en fortelling om Christian Fredrik og embetsmennene på Eidsvoll som sammen forhandler frem

³²⁹ Nissen, 1964: 21-22.

³³⁰ Nissen, 1964: 80.

³³¹ Wasberg, 1964.

³³² Wasberg, 1964: 7.

³³³ Wasberg, 1964: 22.

³³⁴ Mykland, 1962.

³³⁵ Wasberg 1964: 30.

planene om Norge. Det er derfor naturlig å plasserer denne boken i en antipatriotisk fortolkningstradisjon. Ved befatningen med Mossekonvensjonen henviser Wasberg til Sverre Steen og Yngvar Nielsen. Det legges ikke frem noen negative bilder på Christian Fredriks rolle under krigen: ”Hans holdning var heroisk i sin resignasjon”³³⁶, skriver Wasberg. Konvensjonen i Moss og grunnlovsforhandlingene settes også i et positivt lys og med stor ære til Christie: ”Når [...] resultatet ble så tilfredsstillende som det ble, når rikets selvstendighet kunne sikres i så utstrakt grad, må dette vesentlig tilskrives hans karakteregenskaper”.³³⁷

”*Norsk historie 1814-1880*”,³³⁸ Arne Bergsgård: Til tross for at Storsveen, i sin historiografi, bemerker at boken hadde undergått en streng redigering av Dagfinn Mannsåker og Magne Skodvin, der de hadde endret og i noen tilfeller fjernet flere av forfatterens synspunkter, som i 1964 fremstod avleggs og umoderne³³⁹, må det understrekes at fremstillingen på visse områder fortsatt holder seg innenfor en venstrenasjonal fortolkningstradisjon. Boken er vanskelig å plassere inn i jubileumlitteraturen. Boken er interessant da den på enkelte punkter bryter med den rådende fortolkningstradisjonen i 1964, men da innholdet i boken var fremforsket ti år tidligere – en tidsperiode det skjedde betydelige nytolkninger av 1814-historien – er boken vanskelig å regne med som representant for de fortolkningstradisjoner som rådet i 1964. Det understrekes riktignok i forordet av Mannsåker og Skodvin at den nyere forskningen er integrert i denne nye utgaven, men hovedperspektivet er likevel det samme. Det står blant annet at krigs- og blokadeårene 1807 til 1814 var ”ei vekkings- og nøringstid for ein særnorsk politisk vilje. Saman med fedrelandshugen kom hard og beisk kritikk mot regimet til orde.”³⁴⁰ Frihetstanken grodde og vokste i disse årene, ifølge boken. Det står ingenting om at folket hadde noe med Kielfreden å gjøre. Det skrives likevel at den norske reisningen mot Kieltraktaten hvilte på tanken om at folket ikke var forpliktet til å rette seg etter en slik traktat. ”Eit heilt folk kunne ikkje lenger avhendast frå den eine fyrsten til den andre, som ein viljelaus flokk. Ei ny tid hadde skapt nye tankar: menneskrett og folkesuverenitet. Opplyste nordmenn hadde gjort desse tankane til sine”.³⁴¹ Det hevdes at det åpnet seg ”store utsyner” og at den opplyste delen av folket kastet seg over

³³⁶ Wasberg, 1964: 122.

³³⁷ Wasberg, 1964: 125.

³³⁸ Bergsgård, 1964.

³³⁹ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

³⁴⁰ Bergsgård, 1964: 7.

³⁴¹ Bergsgård, 1964: 11.

framtidsoppgavene.³⁴² Så langt tilsynelatende uten at Christian Fredrik spilte noen rolle. Men vi ser også at det er samfunnseliten som omtales her, ikke et bredere lag i befolkningen. Ikke uventet spiller Christian Fredrik en viktig rolle også her, for det som skjedde etter Kielfreden. ”Den agitasjonen han sette i gang for ære, fridom og sjølstende, tala til djupe instinkt og til ideelle kjensler. Den gav atterljom i det norske folket”, skrives det.³⁴³ Det sies likevel at folket brukte Christian Fredrik like mye som han brukte det norske folk til å nå sine egne mål. Et eksempel på dette er avståelsen av arveretten til fordel for folkesuvereniteten. Men når det gjelder konvensjonen i Moss er boken relativt positiv. ”For nordmennene var det eit veldig framsteg frå Kiel til Moss.”³⁴⁴ Christian Fredriks innsats under krigen diskrediteres heller ikke på noen måte. Boken gir også et relativt positivt bilde på endringen i grunnloven og inngåelsen av unionen. Samlet sett må det kunne sies at Bergsgård, som følge av den strenge revideringen av Dagfinn Mannsåker og Magne Skodvin, står i en relativt uklar en posisjon.

”*Konventionen til Moss 14. august 1814*”,³⁴⁵ foredrag av Knut Mykland: I dette heftet er det først og fremst Knut Mykland foredrag, som i brosjyren av ukjente grunner er omtalt som et ”kåseri”, som er av interesse. Mykland som er kjent for å posisjonere seg mellom de to klassiske fortolkningstradisjonene. Det er vanskelig å si om dette kommer til syne i dette foredraget, da det behandler et så isolert tema som Mossekonvensjonen, som i seg selv ikke er særlig godt skikket til å bedømme fortolkninger, ettersom en venstrenasjonal fortolkning både kan se positive og negative sider ved konvensjonen og unionen. Mykland begynner med å betone hvilken betydning konvensjonen har: ”Her i disse rommene ble det for 150 år siden tatt beslutninger som på mange måter fikk like vidtrekkende konsekvenser for vårt land som det som tre månededer tidligere var skapt på Eidsvoll”. Mykland ser Mossekonvensjonen som et stort nederlag, dersom man ser den i lys av idealene fra Eidsvoll. For ettertiden derimot ser han begivenhetene i 1814 under en langtidssynsvinkel, og da ligger det, ifølge Mykland, nær å innta et motsatt standpunkt. Mykland mener ikke det er merkelig at Norge ble tvunget i union med Sverige. Det var en konsekvens av stormaktenes løfte og Carl Johans politikk. Det merkelige, ifølge Mykland var at Norge fikk så fri stilling innen rammen av denne unionen – en stilling som var så fri at landet i 1905 kunne bryte ut uten at det førte til alvorlige konsekvenser verken for Norge eller Sverige. Ifølge Mykland er spørsmålet heller ”hvorfor

³⁴² Bergsgård, 1964: 12.

³⁴³ Bergsgård, 1964: 13.

³⁴⁴ Bergsgård, 1964.

³⁴⁵ *Konventionen til Moss 14. august 1814*: M. Peterson & Søn AS, 1964.

vant vi så mye?”. Han mener den krasse karakteristikken av Christian Fredrik, som mange i samtiden ga ham, rommer noe riktig og vesentlig. Men godtar man utgangspunkt for Christian Fredriks politikk blir vurderingen av hans handlinger i augustdagene, ifølge Mykland, ubetinget positivt. ”Vi som står her i dag vet at konventionen var en virkelig seier. Eidsvollswerket var et vakkert, men urealistisk ideal. Her på Moss fikk man visshet for at det vesentligste i dette idealet skulle bestå”.³⁴⁶

Direktør Mollatts tale er ikke annet enn en velkomsthilsen. Fylkeskonservator Lauritz Opstad gir på sin side et glimt av de lokale miljø Mossekonventionen ble undertegnet i. Han vedgår at det kommer inn mer ubehagelige assosiasjoner i dette minnehuset enn med Eidsvollsbygningen. Men sett under en videre synsvinkel og i et lengre perspektiv er bildet, ifølge Opstad, langt fra så mørkt som den første generasjon etter 1814 følte det.

”4. november – nederlag og seier”,³⁴⁷ av Knut Mykland: Tittelen i Myklands artikkel sier mye om hvilken fortolkningsposisjon han inntar: han plasserer seg elegant mellom et negativt og et positivt syn på revideringen av grunnloven og inngåelsen av unionen. For Mykland kan begivenhetene sensommeren og høsten 1814 med Mossekonvensjonen og kongevalget 4. november sees som et stort nederlag, men bare dersom en bruker idealene fra Eidsvoll som mål. For dem som ”ser begivenhetene under en langtidssynsvinkel, ligger det nært å innta et motsatt standpunkt.”³⁴⁸ Norge ble tvunget inn i union med Sverige på grunn av stormaktens løfter og Carl Johans politikk, ifølge Mykland.

4.3 Oppsummering

I 1964 var det akademiske historiefaget tydelig dominert av en antipatriotisk fortolkningstradisjon av 1814. Dette kan tydelig knyttes til nasjonalismens svekkede stilling som politisk ideologi etter 2. verdenskrig, samt en historievitenskapelig revisjonisme, hovedsakelig båret frem av Jens Arup Seip, der han kritiserte den venstrenasjonale syntesebyggende historiefortolkningen for å være bygget på teleologiske forklaringsmodeller med nærmest metafysiske overtoner. Den samme fortolkningen man finner i academia finner man ikke nødvendigvis i skoleverket. Her var fortsatt deler av 1814-fremstillingene preget av en viss patriotisme, men uten at en venstrenasjonal fortolkning var tydelig. Fremstillingene i

³⁴⁶ Mykland, Knut 1964: ”Omkring konventionen til Moss”, i *Konventionen til Moss 14. august 1814*, M. Peterson & Søn AS.

³⁴⁷ Mykland, 1964a.

³⁴⁸ Mykland, 1964a: s. 242, i Supphellen, 1983.

lærebøkene jeg har analysert viser et mer fragmentarisk bilde. Jubileumsfremstillingen var på sin side i stor grad overensstemmende med academia, spesielt fra offisielt hold, men også generelt i eksterne initiativ. Dette kan i likhet med jubileet i 1914, i stor grad forklares med engasjementet av faghistorikere. Når det gjelder faghistorikernes rolle er det ikke mulig å påvise at valgene har vært forankret i ideologi og identitetspolitiske interesser, altså som fortolkningspolitikk, slik som i 1914. 1814-historien kan sies å være noe mer avpolitisert i denne perioden enn hva den var 50 år tidligere. Dette kan forklares med at det nasjonsbyggende fornorskingsprosjektet etter unionsoppløsningen, der blant annet nasjonalhistorien hadde fått en betydelig plass, ikke lenger var en realitet. De konkrete fremstillingene kan med dette heller ikke knyttes til tydelige erindringspolitiske strategier og interesser. Det er grunnlovsjubileet i seg selv som må sies å være det tydeligste uttrykket for en erindringspolitikk. Det er heller ikke mulig å påvise en bevisst strategi bak jubileet på noe plan utover at jubileet faktisk ble avholdt. Markeringen begrunnes ikke i noen av kildene jeg har gjennomgått, og synes i det hele tatt å være en markering der målet og utgangspunktet – det vil si grunnlovens betydning for det norske samfunnet og 1814-historiens plassering i det norske nasjonale selvbildet – synes å være inneforstått.

Kapittel 5: Grunnlovsjubileet i 1989

5.1 Bakgrunn

Noen av de tydeligste markørene for samfunnsendring mellom 1964 og 1989 må kunne sies å være at det sosialdemokratiske verdihegemoniet og styringssystemet var oppløst; overgangen fra et hovedsakelig monokulturelt til et multikulturelt samfunn; og forvandlingen fra en beskjeden og måteholden nasjon til en av verdens rikeste.³⁴⁹ Regjeringer med ulike partiforankninger avløste hverandre langt hyppigere enn før. Men likevel satt Arbeiderpartiet ved regjeringssvaret også ved grunnlovens 175-års jubileum. 1980-årene var en periode med sterk tiltro til markedskreftene, og en tid da kvinnene fikk en sentral plass i rikspolitikken og kom nærmere likestilling i arbeidsmarkedet. Europapolitikken hadde vært nokså fraværende en periode, men var blitt en utenrikspolitisk hovedsak mot slutten av 80-årene.³⁵⁰ Nå var argumenter fra 1800-tallet igjen hentet frem og brukt blant annet i debatten om norsk medlemskap i EF. Det var igjen blitt legitimt og interessant å studere nasjonale kulturer og nasjonalistisk ideologi.³⁵¹ I 1989 kan renessansen for *det nasjonale* forklares med avstand fra 2. verdenskrig og tiden etter, da nasjonalistisk ideologi hadde båret svært negative konnotasjoner. Som forklart i kapittel 2, kan dette noe overlappende, knyttes til ”verdidebattens gjenkomst”³⁵² – en omfattende normativ debatt mellom filosofer, historikere og samfunnsforskere, der temaet har vært ”forholdet mellom individ og kollektiv, universelle rettigheter og lokale identiteter.”³⁵³ Den historiefaglige revisjonismen Seip hadde forfektet på 1960-tallet ble nå angrepet fra to hold: Kåre Lunden med utgangspunkt i den verdiradikale folkedannelsen og Francis Sejersted med utgangspunkt i den verdikonservative embetsmannsdannelsen. De ville begge reetablere historiefaget som identitetsdannende vitenskap, og førte begge motiver fra Hans Skjervheims positivismekritikk inn i historievitenskapen.³⁵⁴

³⁴⁹ Eriksen (red. m.fl.) 2003: 15.

³⁵⁰ Furre, 1993: 432-433.

³⁵¹ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

³⁵² Slagstad, 2001: 541.

³⁵³ Slagstad, 2001: 541.

³⁵⁴ Slagstad, 2001: 542-543.

5.1.1 Den akademiske historieskrivingen rundt 1989

Etter 1968 skjedde det svært lite forskning omkring 1814. Storsveen knytter dette til de radikale strømningene fra 1968, som medførte en svekkelse av den tradisjonelle politiske historieforskningen i Norge.³⁵⁵ 1814-bibliografien hadde likevel vokst noe på seg siden jubileet i 1964, og nye perspektiver var tilkommet forskningslitteraturen. Etter 1964 var det spesielt to historikere som utpekte seg: Jens Arup Seips med "Utsikt over Norges historie"³⁵⁶, som utkom med første bind i 1974, og Knut Mykland, som publiserte flere artikler og bøker om 1814. Seip var en direkte arvtaker av Sverre Steens 1814-syn, men i mer spissformulert versjon. Mykland, som var delvis involvert i jubileet i 1964, var nå i 1989 en ubestridt autoritet på 1814. Som 1814-historiker var Mykland kanskje noe mer nyskapende enn Seip ved at han fremhevet hvilken betydning samspillet mellom Christian Fredrik og Fredrik 6. hadde for den norske reisningen vinteren 1814. Samtidig var han særegen og nyskapende i sin tolkning ved at han rent historiografisk plasserte seg i en slags mellomposisjon i forhold til de to klassiske fortolkningstradisjonene. Som nevnt i kapittel 2, videreførte Mykland linjen fra Steen og Seip med vekt på personlige faktorer, utenrikspolitikk og tilfældighetens spill, samtidig som han hentet en del fra den nasjonaldemokratiske venstretradisjonen der de indre kreftene i Norges stod sentralt.³⁵⁷ Denne delvise foreningen av de klassiske fortolkningspolene kjennetegner på mange måter 1814-forskningen rundt 1989. Men tiden preges også av enkelte historikers ønsker om å ta tilbake den venstrenasjonale fortolkningen etter Sars, med ønske om å fokusere på massene. For eksempel utga Tore Pryser boken "Norsk historie 1800-1870: Fra standsamfunn til klassesamfunn"³⁵⁸ i 1985, der han behandler 1814 i et sosialhistorisk perspektiv.

Som nevnt i kapittel 2, ville Kåre Lunden vende tilbake til teoriene til Sars der folket og den indre utviklingen var avgjørende for friheten i 1814, og i 1984 tok han til orde for et oppgjør med forskningstradisjonen etter Nielsen, Steen og Seip.³⁵⁹ Til dette spurte stipendiat Øystein Sørensen i 1987 om Ernst Sars teorier var "et forsvar verdt", og konkluderte med at hovedtrekkene i Steen og Seips teori fortsatt står ved lag.³⁶⁰ Lunden svarte tilbake i 1988 at det var et hovedpoeng at Sars evnet å reagere og veie årsaker og forutsetninger, og at han der

³⁵⁵ Storsveen, Odd Arvid: *Litteraturen om 1814*.

³⁵⁶ Seip, 1974.

³⁵⁷ Storsveen: *Litteraturen om 1814*.

³⁵⁸ Pryser, Tore 1985: *Norsk historie 1800-1870: Fra standsamfunn til klassesamfunn*, Oslo: Samlaget.

³⁵⁹ Lunden, Kåre 1884: *"Friheten i gave"?*, Oslo: Nytt Norsk Tidsskrift.

³⁶⁰ Sørensen, Øystein 1987: *Ernst Sars' teori om 1814 – et forsvar verdt?* Oslo: Historisk Tidsskrift.

fant at det var den indre utviklingen som var av størst betydning for friheten.³⁶¹ I 1987 kom Lunden også med innvendinger og kritikk av Mykland og Bagges ”Norge i dansketiden”³⁶² i Dagbladet³⁶³, der han gjorde det klart at hans kritikk bygget på forutsetningen om at Norges nasjonale enhet var en realitet og en verdi gjennom hele det historiske forløpet. Denne kritikken ble altså utført i et ”folkelig” forum som Dagbladet, men var likevel av faghistorisk art, og bør derfor også skrives inn i den akademiske historieskrivingen. Åpen avisdebatt og generell tilgjengelighet gjennom et folkelig nynorsk med et minimum av faguttrykk, kan i det hele tatt sies å være et slags kjennetegn ved Lundens historieskriving og polemikk. Få historikere med 1814 som interessefelt har skrevet like åpent om temaet i landets presse. I 1990 gikk han også til avisene for kritiske historiefaglige innvendinger om 1814, da særlig med kritikk av tv-serien om 1814, som ble vist romjulen 1989.³⁶⁴ Ellers var ikke jubileumsåret 1989 preget av mange akademiske publikasjoner om 1814-relatert stoff. Flere av historikerne med 1814 som interessefelt bidro likevel i jubileumsrelaterte utgivelser.

5.1.2 1814-fremstillinger i lærebøker utgitt rundt 1989

I årene etter unionsoppløsningen måtte flertallet av skolebarn nøye seg med 12-15 ukers folkeskole i sju år. Nårig skole for alle kom på sekstitallet. Mot slutten av 80-årene og utover 90-årene gikk flertallet på skole hele året i tolv år. Årene som var gått siden unionsoppløsningen kan kalles en utdanningsrevolusjon.³⁶⁵ Mønsterplanen fra 1974 (M74) introduserte ”orienteringsfag” (o-fag) som en fellesbetegnelse på undervisningen i samfunnsfag og naturfag i de seks første skoleårene, mens faggruppen samfunnsfag fortsatt bestod av historie, geografi og samfunnskunnskap. M74 beskrev den nasjonale historien som viktig, men med forbehold: ”Historieundervisningen skal hjelpe til å bevare vår nasjonale egenart og identitet, men den må ikke føre til sjåvinisme og transsynthet”³⁶⁶. Men M74 ble revidert i 1987, som følge av svakheter ved den nasjonale grunnskoleplanen. I Mønsterplanen av 1987 (M87) stod det blant annet at ”Arbeidet med emnet må hjelpe elevene til å forstå vår nasjonale egenart og være med og utvikle nasjonal identitet.”, men med utdypningen: ”Denne forståelsen må ses i sammenheng med en lokal og regional forankring og et ønske om

³⁶¹ Lunden, Kåre 1988: *1814, Ernst Sars og vi andre*, Oslo: Historisk Tidsskrift.

³⁶² Mykland og Bagge, 1987.

³⁶³ Lunden, Kåre 1987: ”Dansketid og unionsmytologi” og ”Dansketida – human og liberal?”, Dagbladet, 02.11; 03.11.

³⁶⁴ Lunden, Kåre: Dagbladet 06.01; 25.01, 1990.

³⁶⁵ Furre, 1993: 491.

³⁶⁶ Mønsterplan for grunnskolen, Oslo 1974: s. 176; sitert i Lorentzen, 2005: 167.

internasjonal forståelse”³⁶⁷. Ifølge Lorentzen, skyldes utdypningen et forsøk på å unngå kritikk mot at dette kunne oppfattes som signaler på tvers av målsetningene om kulturelt mangfold.³⁶⁸ Lorentzen mener likevel at det er et påfallende trekk ved M87 at den i relativt liten grad vektla den nasjonale utviklingen mot et multikulturelt samfunn. Det var lite i planen som pekte mot at Norge allerede var et reelt multikulturelt samfunn, ikke minst i store deler av skoleverket. Jeg har valgt ut fem lærebøker i historie utgitt mellom 1976 og 1989. Disse bøkene er også vurdert av Lorentzen i ”Ja, vi elsker”³⁶⁹, men ikke med særlig fokus på 1814-historien. Disse bøkene er valgt ut fordi de enten er bestselgere eller – på grunnlag av Lorentzens vurdering – svært tidstypiske. Noen av bøkene jeg har analysert her er fra M74, rett og slett fordi dyre lærebøker og små skolebudsjetter gjorde sitt til at bøker fra 70-årene mange steder forble i bruk lenge etter innføringen av M87.³⁷⁰

SOL-serien av Paul Figved, Kåre Fossum og Per Aarrestad fra 1974-76³⁷¹, var en bearbeidelse av et svensk læreverk, og kom raskt til å dominere det norske markedet. Den ble trykket i stadig nye opplag og var 1970-årenes store skoleboksuksess. SOL-serien var helt ny ved at den manglet fremstillingen av 1814 som det store nasjonale merkeåret i nyere norsk historie, slik det hadde vært i bøker mot slutten av 1960-årene. Lorentzen beskriver dette med at 1814-historien hadde fått bre seg over 17 sider med et helsides bilde av Eidsvollsforsamlingen i en lærebok fra 1968, mens denne boken nøyer seg med ni linjer.³⁷² I SOL-serien er historien om 1814 svært kort og flere momenter som Mossekonvensjonen og selvstendighetseden 25. februar 1814 er ikke nevnt med et eneste ord. De skildrende elementene som var til stede i bøkene fra 60-årene er helt fraværende. Det skrives at Christian Fredrik var en mann som ville nordmennene vel. Han satte seg imot Kielfreden og handlet raskt ved at han satte ned en forsamling av embetsmenn på Eidsvoll. Dette fortsettes med at ”etter sju uker var 112 utsendinger på Eidsvoll for å lage grunnloven.” Det er rimelig å lese boken som negativ til unionen med Sverige. Det forklares at mange nordmenn mislikte unionen, og at det vokste fram et ønske om å gjøre Norge uavhengig fra Sverige gjennom hele 1800-tallet. Grunnen til at dette kan lese som en negativ fremstilling er at unionen ikke blir sett i lys av ettertiden. Det er ikke lett å få stort meningsinnhold ut av denne kortfattede

³⁶⁷ Mønsterplan for grunnskolen, Oslo 1987: s. 233-234; sitert i Lorentzen, 2005: 169-170.

³⁶⁸ Lorentzen, 2005: 169-170.

³⁶⁹ Lorentzen, 2005.

³⁷⁰ Lorentzen, 2005: 193.

³⁷¹ Figved, Fossum og Aarrestad, 1974: *SOL-serien. Historie 1-3*, Oslo: Cappelen.

³⁷² Lorentzen, 2005: 176.

historien. Den er knapp og uten klare formuleringer i den ene eller andre retningen. Men vekten på Christian Fredrik og embetsmennene gjør at den kanskje noe lettere faller over i en antipatriotisk fortolkning, om den da ikke faller inn i en slags mellomposisjon.

Olaf Hetleviks ”Vi og eldre tider”³⁷³ fra 1976 vier 1814-historien noe mer plass enn SOL-serien. Men ikke mye. Også denne boken er vanskelig å plassere på grunn av den kortfattede og nøkterne beretningen. Det skrives at det nok fantes nordmenn som mente at Norge burde bli et selvstendig kongedømme slik det engang hadde vært, men at de som mente det var i mindretall. Det var også et mindretall som mente at Norge ville tjene på å gå i union med Sverige. De fleste i Norge hadde stor respekt for ”landsfaderen” i København og mente at unionen mellom Norge og Danmark var en god ordning – bare likestillingen mellom de to rikene kunne bli større. Det skrives videre at avstemningen 25. februar 1814 var en nokså upålitelig folkeavstemning, men at det betydde mye i kampen for selvstendigheten at folket hadde fått være med å si ja til kampen på denne måten. Mossekonvensjonen er ikke nevnt. Også denne boken gir uttrykk for å ligge i en slags mellomposisjon, i tråd med Mykland. Men her må det innvendes at Myklands klareste uttrykk for denne mellomposisjonen er i boken ”Kampen om Norge” fra 1978, altså utgitt to år etter denne læreboken.

Også Egil Ertresvaags ”I Fokus 7”³⁷⁴ uttrykker en form for mellomposisjonering, men med en delvis dreining mot en venstrenasjonal fortolkning. Ifølge Ertresvaag var norsk patriotisme og vilje til selvstendighet i vekst mot slutten av 1700-tallet. Ertresvaag er særegen i plassen han gir til bondeopprørene som oppstod som følge av konflikt mellom bønder og embetsemenn. Det var misnøye med styret til Danmark, men det var ingen som snakket høyt om noen løsrivelse. Dette endret seg da krigen mot England kom i 1807. Uårene førte til at flere nå begynte å snakke høyt om løsrivelse eller union med Sverige. Ifølge Ertresvaag fikk Christian Fredrik støtte i folket om å reise seg mot Kielfreden ved folkeavstemningen 25. februar, men turen til Trondheim er ikke nevnt. Ertresvaag er relativt positiv til utfallet av Mossekonvensjonen som, ifølge boken, førte til at Norge gikk inn i union med Sverige som et fritt og selvstendig rike og med en grunnlov som garanterte det.

Ifølge Lorentzen har historiebøkene i SAMFUNN-serien³⁷⁵ en detaljeringsgrad når det gjelder den nasjonale historien mellom 1814 og 1905, som ingen lærebøker hadde hatt siden 1960-

³⁷³ Hetlevik, Olaf 1976: Vi og eldre tider. Historie for grunnskolen ungdomstrinn 1-2, Oslo: Aschehoug.

³⁷⁴ Ertresvaag, Egil 1988: *I Fokus 7*, Oslo: Gyldendal.

³⁷⁵ Sveen, Asle og Aastad, Svein 1989: *Verden før industrisamfunnet. SAMFUNN 7-9*, Oslo: Cappelen.

årene. Boken gir uttrykk for en historiografisk mellomposisjon i tolkningen av 1814. Historien omkring 1814 er inndelt i to kapitler, der det første er kalt ”Fram mot 1814 – Norsk nasjonalfølelse i vekst” og åpner med et vers av Nordahl Bruns ”For Norges, kjæmpers fødeland”. Det skrives at den norske nasjonalfølelsen økte i årene før 1814, men at få ville løsrive seg fra Danmark. Misnøyen i Norge under krigen med England forklarer at misnøyen med styret i Danmark økte i disse årene. Likevel var det storpolitikken i Europa som grep inn i forholdet mellom Danmark og Norge. Christian Fredrik tillegges en stor rolle, samtidig fremhevet 25. februar som en avgjørende dag i 1814-historien, da folket stemte over Norges selvstendighet. ”Det gjaldt å piske opp en nasjonal bølge i befolkningen.”³⁷⁶ Om Mossekonvensjonen forholder boken seg relativt nøytralt ved at den ikke fremhever særlig annet enn det faktiske historiske forløpet.

SLAG-serien³⁷⁷ er det klareste uttrykket for en konservativ og antipatriotisk tolkning av 1814. Delen om grunnlovshistorien er støttet opp av flere sitater fra Sverre Steens ”1814”³⁷⁸. Det legges nesten utelukkende vekt på storpolitikk og enkeltmenn. Uårene i Norge under krigen med England, heller ikke Christian Fredriks reise i Norge nevnes. Folket blir redusert til følgende: ”Folk flest hadde mer enn nok med det daglige strevet. De ville ha mat, fred og ikke for høye skatter. Statsstyret var helst noe langt borte, noe de ikke kunne forstå så mye av.”³⁷⁹ Boken legger veldig stor vekt på et internasjonalt komparativt og diakront perspektiv. Her er ikke Mossekonvensjonen nevnt, men det skrives at det for nordmennene ikke var så viktig hvem man ble styrt av.

5.2 Grunnlovsjubileet

Legitimeringen av det nasjonale kan kanskje også bidra til å forklare hvorfor Norge valgte å arrangere et 175-årsjubileum for grunnloven i 1989. Det var ikke noe grunnlovsjubileum i 1939, så hvorfor et jubileum i 1989? Det var én faktor som naturligjorde feiringen i 1989 mer enn noen annen: 200-årsjubileet for den franske revolusjon, samme år. Den norske grunnlov som er tuftet på mange av de samme prinsippene som den franske konstitusjon ble et naturlig oppmerksomhetsobjekt for myndighetene. Denne tilknytningen til den franske revolusjon og konstitusjon kan også bidra til å forklare at det norske grunnlovsjubileet la større vekt på det juridiske aspektet ved grunnloven enn tidligere jubileer hadde gjort. Men samtidig faller

³⁷⁶ Sveen og Aastad 1989: 120.

³⁷⁷ Hansejordet, Harald 1982: *SLAG. Historie*, Oslo: Det norske samlaget.

³⁷⁸ Steen, 1951.

³⁷⁹ Hansjordet 1988: 85.

jubileet i 1989 inn under det flere forskere i minnekultur omtaler som ”minnefestenes æra” – en æra vi fortsatt befinner oss i – hvor antallet minnejubileer har vokst voldsomt i antall siden begynnelsen av 1980-årene.³⁸⁰ Grunnlovsjubileet i 1989 var i likhet med jubileet i 1964 en nøktern og svært tradisjonell offentlig markering. Også denne gang var det arven fra 1814 og grunnlovshistorien som stod i sentrum for begivenhetene.

5.2.1 Jubileumskomiteens arbeid, ideer og strategier

Mens statsminister Gunnar Knudsen figurerer i kildene fra jubileet i 1914 og statsminister Einar Gerhardsen sågar var medlem av jubileumskomiteen i 1964, var statsminister Gro Harlem Brundtland fullstendig fraværende som aktør ved jubileet i 1989. I kildene som er tilgjengelige i Stortingsarkivet er ikke Brundtland synlig i et eneste dokument. Det er i all hovedsak Stortingspresident Jo Benkow som spiller hovedrollen ved jubileet i 1989, slik for øvrig Jørgen Løvland og Nils Langhelle spilte sentrale roller i henholdsvis 1914 og 1964. Dette kan indikere at jubileet ikke var en høyt prioritert sak i 1989. Samtidig kan det ses i lys av forandringer i politikk, forvaltningsapparat. 1980-årene markerte inngangen til et nytt styringsregime i Norge. Det ble innført et nytt kostnadseffektivt styringsapparat formet av markedstenkning og målstyring, kalt ”New Public Management”,³⁸¹ der målet blant annet var å frigjøre politikken fra en del styringsoppgaver samtidig som statsadministrasjonen skulle overta deler av denne makten. Som politikkområde var kanskje ikke grunnlovsjubileet vesentlig nok til at statsministeriet viet tid og ressurser til denne type aktivitet, samtidig som det kan signalisere det nasjonales minskende betydning i norsk politikk.

Presidentskapet mente at 175-årsjubileet ikke burde legges opp like omfattende som 150-årsjubileet i 1964. Denne gangen burde Stortinget, etter presidentskapets mening, konsentrere seg om å gi feiringen et kulturelt preg, samtidig som det burde være et overordnet siktemål å bidra til at jubileet også markeres regionalt og lokalt.³⁸² Stortingets markering burde, etter presidentskapets mening, konsentrere seg om følgende poster: Avduke av statue av stortingspresident Christie på Løvebakken³⁸³; Gyldendals bok for ungdomsskoleelever³⁸⁴; arrangementet på Eidsvoll 17. mai 1989; Bekransning av Falsens grav og mulig andre

³⁸⁰ Warring, 2005.

³⁸¹ Slagstad, 2001: 522.

³⁸² Innst. S. nr. 278 (1987-88).

³⁸³ Vedtatt i Stortinget 14. desember 1987: Innst. S. nr. 61. Statuen ble også vedtatt reist i 1964, men av ukjente årsaker ble aldri reist ved jubileet i 1964.

³⁸⁴ Mykland, Knut (m.fl.) 1989: *Norges Grunnlov i 175 år*, Oslo: Gyldendal.

bekransninger av Eidsvollsmenn.³⁸⁵ Det ble også satt opp en 1814-utstilling i Stortingsbygningen. Vi ser altså at myndighetenes tok sikte på en relativt beskjedne og svært tradisjonell markering der de historiske minnene stod i sentrum.

Komitéarbeidet i 1989 ser også ut til å være av en annen karakter enn ved de to foregående jubileene. Presidentskapet³⁸⁶ så det hensiktsmessig med én hovedkomité som overbygging for eventuelle eksterne tiltak som ville komme. Hovedkomiteen ble utpekt i september 1987 med Stortingspresident Jo Benkow som leder, og bestod av 30 personer fra ulike sentrale stillinger i statsapparatet og offentlige institusjoner og organisasjoner.³⁸⁷ Medlemmene fikk videre i oppgave å utpeke en kontaktperson eller prosjektansvarlig fra sin organisasjon eller institusjon som igjen skulle nedsette et arbeidsutvalg der det var nødvendig.³⁸⁸

Hovedkomiteen trådte første gang sammen 10. oktober samme år. Der konstituerte de seg og nedsatte et arbeidsutvalg ved Norsk Forum, hvis hovedoppgaven bestod i å ”animere ulike institusjoner til å forberede arrangementer med perspektiv og mangfold”.³⁸⁹

I likhet med jubileet i 1914 og 1964 var det aldri direkte uttalt *hvorfor* et grunnlovsjubileum skulle holdes, og hvorfor det ble formet som det gjorde. Samtidig er uttalte mål og intensjoner ved jubileet nesten helt fraværende. Det vil være rimelig å anta at ønsket om en liten og nøktern markering har sammenheng med antallet år som var bakgrunnen for jubileet. Som nevnt var det ikke et grunnlovsjubileum i 1939, og det var ikke mer enn 25 år siden forrige jubileum. Samtidig tok nok Stortinget sikte på at det ville være en omfattende markering ved 200-års jubileet i 2014. Så for ikke å vanne ut en virkning av jubileet vil det være tenkelig at en mindre markering ville være tjenelig dette året. Benkow understrekte også flere ganger før og under jubileet at ”Det *er* viktig at hver generasjon får en håndgripelig påminnelse om hvordan vårt eget frie Norge ble til”.³⁹⁰ Dette er et poeng som understrekes i taler, men kildene viser ikke at dette eller liknende grunngeving har blitt uttalt i Stortinget, i jubileumskomiteen eller andre interne møter ved planlegging og forberedelse av grunnlovsjubileet.

³⁸⁵ Innst. S. nr. 278 (1987-88).

³⁸⁶ Presidentskapet bestod av Jo Benkow, Reiulf Steen, Thor Knudsen, Åshild Hauan, Sigurd Verdal og Kåre Kristiansen.

³⁸⁷ Notat, St. arkivet, grunnlovsjubileet 1989, kassett 2, uttrykket; Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum.

³⁸⁸ Notat fra hovedkomiteen, uttrykket, St.arkivet, Grunnlovsjubileet 1989, kassett 2.

³⁸⁹ Notat fra hovedkomiteen, uttrykket, St.arkivet, Grunnlovsjubileet 1989, kassett 2.

³⁹⁰ Sitat hentet fra tale holdt ved minnesmøtet i Stortinget 16. mai 1989, trykket i ”

Det var ingen historikere blant medlemmene av hovedkomiteen. Stortingsarkivar Bjørn R. Rønning spilte en viss rolle som historisk konsulent for hovedkomiteen og presidenskapet. Han utarbeidet blant annet en slags historiografisk oversikt over 1814-historien, for å gi komiteen og presidenskapet en innføring i den sentrale grunnlovshistorien.³⁹¹ Han stod også bak en jubileumsutstilling i København, arrangert av Den Kgl. Norske Ambassade. Rønning understrekte på et møte med Stortingets direktør Erik Mo at ”man må være innstilt på å engasjere den nødvendige faglige ekspertise, for eksempel Knut Mykland, vår fremste kjenner av norsk historie i 1814”³⁹² Blant faghistorikerne var det professor Knut Mykland ved Universitetet i Bergen, som skulle bli den mest fremtredende ved jubileet i 1989. I likhet med Steen i 1964, må Mykland, sies å være en autoritet på 1814-historien i 1989. Ved jubileet bidro han i jubileumsverket ”Eidsvoll 1814”³⁹³, av stipendiat Eli Fure. Han skrev også 1814-historien i ungdomsboken ”Norges Grunnlov i 175 år”³⁹⁴, og, som vi senere skal se, var han også tydelig tilstede i mediedekningen av jubileet.

Ved Universitetet i Oslo ble professor i historie Kåre Tønnesson utpekt som prosjektkoordinator for en del arbeider tilknyttet jubileet, med historiker Per G. Norseng som sekretær. Tønnesson var selv ingen utpreget 1814-ekspert, men var fordypet i revolusjons- og foreningstidens historie, med vekt på Frankrike, og var derfor godt kjent med bakgrunnen for grunnlovjubileet. Det kanskje viktigste og mest tilgjengelige 1814-arbeidet som kom ut fra dette prosjektet var plakattstillingen ”Det utrolige året”³⁹⁵ utarbeidet av stipendiat Øystein Sørensen.

5.2.2. Jubileumsutgivelser og andre markeringer

I likhet med jubileet i 1964 var 1989-jubileet preget av markeringer i flere ulike medier og formidlingsfora. Det største bokverket som ble publisert ved jubileet i 1989 var Eli Fures ”Eidsvoll 1814: hvordan Grunnloven ble til”,³⁹⁶ utgitt på Dreyer forlag, der Knut Mykland stod for forordet. Boken er en samling av originalkilder, satt sammen og kommentert av Fure, og er i sin helhet først og fremst en historie om Riksforsamlingen, fortalt av de historiske personene selv. Riksforsamlingen faller utenfor mitt analyseområde i denne oppgaven, men innledningen og etterordet sier noe mer helhetlig om synet på 1814-historien. Det er dette jeg

³⁹¹ Notat til Stortingets kontor, 10. februar 1987, St. arkivet.

³⁹² Notat, datert 3. oktober 1987, St.arkivet, Grunnlovsjubileet 1989, kassett 2.

³⁹³ Fure, 1989.

³⁹⁴ Mykland m.fl. 1989.

³⁹⁵ *Det utrolige året*, plakattstilling v/Øystein Sørensen, 1989 (hefte).

³⁹⁶ Fure, Eli 1989: *Eidsvoll 1814: hvordan Grunnloven ble til*, Oslo: Dreyer forlag.

vil ha som utgangspunkt i analysen av boken. Det må for øvrig bemerkes at 1814-historien i denne boken slutter 20. mai, dagen etter oppløsningen av Riksforsamlingen. Av bokutgivelser er det for øvrig verd å merke seg at Sverre Steens bok ”1814” fra 1951 ble trykket i nytt opplag og gjendistribuert til landets bokhandler i 1989.

Fra offisielt hold stod Jo Benkow, som formann for jubileumskomiteen, for en betydelig del av 1814-formidling; han holdt flere inngående taler om begivenhetene i 1814. Disse vil være interessante analyseobjekt her. Det ble også arrangert en mindre 1814-utstilling i Stortinget og en utstilling i København. Ikke uventet var det Christian Fredriks rolle i Norge i 1814 som var omdreiningspunktet for utstillingen i Danmark. Fra offisielt norsk hold ble grunnlovsjubileet ellers markert med bekransninger, taler og seremonier, spesielt ved 17. mai. Den fremste direkte statsproduserte utgivelsen, må sies å være boken ”Norges Grunnlov i 175 år”³⁹⁷, som ble utgitt av Gyldendal forlag i samarbeid med Stortinget. Boken ble utarbeidet av Knut Mykland, jurist Torkel Opsahl og stortingspresident Guttorm Hansen, og ble distribuert gratis til alle avgangselever i ungdomskolen og alle førsteklasseelever i den videregående skolen. Boken utkom på bokmål, nynorsk og samisk, og inneholdt forord av stortingspresident Jo Benkow; et trykk av grunnloven i sin helhet; en historisk beretning om 1814 av Mykland; og en tekst om grunnlovens plass i det norske samfunnet av Opsahl.

Det ble også produsert en plakautstilling av Forbruker- og administrasjonsdepartementet, Kultur- og vitenskapsdepartementet, Utenriksdepartementet og det Historisk-filosofiske fakultetet ved Universitetet i Oslo. Denne utstillingen, som fikk navnet ”Det utrolig året”, var utarbeidet av historikeren Øystein Sørensen. Plakautstillingen bestod av 15 plansjer og ga en kort, elementær innføring i 1814-historien. Plakatene ble oppstilt på Stortinget og ved Universitetet i Oslo, i tillegg til å bli oversatt til en rekke språk og distribuert til landets ambassader i utlandet. Utstillingen var altså utarbeidet sammen med Universitetet i Oslo, som valgte å markere grunnlovsjubileet på egenhånd. Universitetet valgte å knytte arrangementet Humanioradagene til jubileet for den franske konstitusjon og den norske grunnlov, men med mest vekt på den franske konstitusjon og de idéstrømninger den avfødte. Arrangement var både rettet mot et akademisk og et bredt publikum.

³⁹⁷ Mykland, Knut (m.fl.) 1989: *Norges Grunnlov i 175 år*, Oslo: Gyldendal.

Ellers var naturligvis NRKs dramatiserte tv-serie om 1814,³⁹⁸ produsert av Stein Ørnhøi og med Knut Mykland som historisk konsulent, en 1814-beretning med stor folkelig appell. Riksteatret satte på sin side opp en forestilling kalt ”Spillet om Eidsvoll”³⁹⁹ som har flere likhetstrekk med NRKs tv-serie.

Eierne av Konventionssalen i Moss, M. Peterson & Søn A/S, valgte å holde et minnearrangement 14. august 1989, i likhet med jubileet i 1964. I 1964 var det Knut Mykland som talte om begivenhetene i Moss. I 1989 var det den historieinteresserte stortingspresidenten Jo Benkow som stod for det faglige innholdet. Men også kulturminister Hallvard Bakke var til stede og sa noen ord, det gjorde også konsernsjefen Erik Mollatt og M.B. Landstad. Sistnevntes tale er imidlertid en tale om bygget i seg selv, og er derfor ikke av interesse i denne sammenheng. I 1989 som i 1964 avstedkom arrangementet et trykt hefte⁴⁰⁰ der talene er gjengitt til ettertiden.

5.2.3 Medieoppmerksomhet

NRK viet grunnlovsjubileet mye oppmerksomhet. I tillegg til tv-serien om 1814, sendte NRK P1 en programserie der 1814 og 1789 ble sett i sammenheng, mens NRK P2 sendte en serie kåserier om merkedager og begivenheter, forfattet og opplest av Knut Mykland. Jeg har ikke analysert disse kåseriene hver for seg i delen nedenfor. Mykland var svært delaktig ellers ved dette jubileet, og jeg tar det som gitt at fortolkningene i disse fremstillingene følger hans sedvanlige mellomposisjon.

Avisreportasjene om jubileet i 1989 bar preg av å være hendelsesorienterte samt knyttet til den praktiske gjennomførelsen av jubileet. Det fantes likevel enkelte innlegg som gikk inn for å debattere innholdet i 1814-historien. Det var hovedsakelig Arbeiderbladet, Vårt Land og Dagbladet som inntok denne rollen. Allerede 15. mai 1987 var Bjarte Schreiner Botnen ute med det essayistiske innlegget ”Dette er fremmedfedrene på Eidsvoll”⁴⁰¹ i Vårt Land, der han argumenterer for at Eidsvollsverket er et resultat av fremmedarbeidere. ”En slik negativ holdning passer imidlertid usedvanlig dårlig i forbindelse med 17. mai og Eidsvollsverket.”, skriver han videre. 17. januar 1988 var reportasjen ”1814 var fyrstenes – ikke folkets –

³⁹⁸ NRK 1989:1814. *En beretning i fire deler om et lite folks kamp for selvstendighet*, fjernsynsproduksjon.

³⁹⁹ Mathiesen, Pål 1989: *Spillet om Eidsvoll*, teateroppsetning ved Riksteatret.

⁴⁰⁰ *Konventionen til Moss: 1814 - 14. august – 1989. festmøte i konventionssalen 175 år etter*, M. Peterson & Søn AS, 1989.

⁴⁰¹ Vårt Land, 15.05, 1987.

verk”⁴⁰², å lese i samme avis, og tok utgangspunkt i historikerkonferansen ved Universitetet i Oslo, som ble åpnet dagen før. Inngressen lyder som følger: ”konferansen tok grundig livet av myten om 1814 som det norske folkets selvstendighetsopprør. Det var de danske og svenske fyrster Carl Johan, Christian Fredrik og Fredrik 6. som sto i fokus for historikernes analyser.” Knut Myklands tese om ”dobbeltpillet” ble båret frem av Mykland selv. Ellers skrives det at historikerne som tok ordet på konferansen var påfallende lite nasjonalistiske i sin tilnærming. 14. januar 1989 sto artikkelen ”Norge ble til i Kiel”⁴⁰³ i Vårt Land, forfattet av Erling Rimehaug. Denne taler også for et antipatriotisk blikk på 1814. Arbeiderbladet ga i begynnelsen av mai 1989 ut et særtrykk om 1814 og grunnlovsjubileet,⁴⁰⁴ med leder, kommentarer, nyhetsartikler og mer essayistiske tekster. Det meste av dette stoffet faller utenfor mitt analyseområde, men et intervju med Øystein Sørensen er likevel av interesse her. Her fremhever han sitt syn på 1814; han forteller om fortolkningstradisjonene til Sars og Seip, der han både sier at Sars-tradisjonen har vært fastholdt forbausende lenge, og at han selv holder med tradisjonen etter Seip.⁴⁰⁵ Omtrent på dette punktet kom Kåre Lunden på banen i norske medier og forfektet en venstrenasjonal fortolkning av 1814.⁴⁰⁶ Lunden skulle også komme tilbake senere ved visningen av NRKs tv-serie. Da havnet han og Mykland i en heftig avisdebatt i Dagbladet, som jeg nedenfor har valgt å kalle ”Dagbladet-polemikken”.⁴⁰⁷ Debatt, som gikk over én måned i Dagbladet, skulle vise seg å bli et av de bredeste formidlingene av 1814-historien til allmennheten. Dette skjedde på nyåret 1990, men kan skrives inn under grunnlovsjubileet, da den hadde direkte utspring fra tv-serien som ble vist romjulen 1989. Knut Mykland var historisk konsulent for denne tv-serien. Det var for øvrig en betydelig dekning av grunnlovsjubileet i danske medier i 1989, med hovedvekt på Christian Fredriks rolle i Norge i 1814. 5.2.4 Den historiografiske forankringen i utgivelsene

⁴⁰² Vårt Land, 17.01, 1988.

⁴⁰³ Vårt Land, 14.01, 1989.

⁴⁰⁴ Arbeiderbladet, særtrykk, mai 1989.

⁴⁰⁵ ”1814 er utforsket”, Arbeiderbladet, særtrykk, mai 1989.

⁴⁰⁶ Lunden, Kåre 1989: *1814 og Ernst Sars*, Arbeiderbladet, 13. mai.

⁴⁰⁷ Lunden, Kåre 1990: *Norge avstått*, Dagbladet, 25. januar.

5.2.4 Den historiografiske forankringen i fremstillingene

Statsproduisert materiale

Taler: Det offisielle Norge, som stod som grunnlovsjubileets arrangører, brukte naturligvis taler for å fremme budskapet i markeringen. Disse ble særlig holdt i dagene rundt 17. mai. I talen Jo Benkow holdt i Stortingets minnesmøte 16. mai 1989 trekker han for første gang fram noen momenter om hvorfor Stortinget har valgt å markere grunnlovens 175-årsjubileum:

”Det er viktig at hver generasjon får en håndgripelig påminnelse om hvordan vårt eget frie Norge ble til. Derfor gjør vi jubileum av feiringen hvert 25. år i tillegg til de årlige manifestasjoner. Det folk som ikke ser bakover til forfedrene, vil aldri kunne se fremover til etterslekten. Bare det vil få varig verdi som er i pakt med det som er – og det som var. Det er sammenhengen i nasjonens liv. 1814 ble det første avgjørende skritt på den vei som ledet frem til 1905, med full selvstendighet, folkestyre og vårt eget kongehus som vi ikke behøvde å dele med noen. [...] Vi feirer [grunnloven] fordi det er vi selv som skrev den og som bestemte hva som skulle stå i den, alle europeiske og amerikanske strømdrag til tross.”⁴⁰⁸

Sitatet er den klareste begrunnelsen for feiringen av et grunnlovsjubileum som er gitt både utad og innad blant arrangørene ved noen av de tre jubileene. Her ser man at Benkow betoner den historiske bevisstheten som avgjørende for å opprettholde og videreføre det verdigrunnlaget som den norske stat, gjennom grunnloven, er bygget på. Man ser også at Benkow fremhever et ”vi” som er direkte knyttet til Eidsvollsmennene som utarbeidet og undertegnet grunnloven. Det er altså et klart uttrykk for at tilhørerne skal se seg som en direkte herkomst fra disse menneskene. Dermed impliserer Benkow også at mottakerne i salen er etnisk norske eller skal føle seg slik. Dette må kunne sies å være et uttrykk for en klassisk nasjonsidé der det multikulturelle segmentet i det norske samfunnet vanskelig kan finne sin plass. Det historiske innholdet i talen handler utelukkende om Riksforsamlingen og er vanskelig å plassere innenfor noen bestemt fortolkningstradisjon. Men talen er svært patosladet og skildrer begivenhetene med stor, heroisk innlevelse.

Neste dag, 17. mai, holdt Benkow en tale på Eidsvoll. Fortellingen starter ved Eidsvoll. Men denne talen forsøker ikke å finne årsaker til begivenhetene, og er i grunn en overordnet prinsipiell tale. Det samme kan sies om Reiulf Steens tale på Svalbard 17. mai. Her betoner

⁴⁰⁸ Benkow, Jo 1989: Tale ved minnesmøte i Stortinget 16. mai 1989, i Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum: 16-21.

han friheten og den demokratiske arven vi forvalter gjennom grunnloven. Men han går ikke inn på noen historieberetning.⁴⁰⁹

Ser vi på talen Benkow holdt for danske parlamentarikere og andre statspersonligheter i Christianborg i København 25. mai⁴¹⁰, ser vi en ganske annen historie enn den Benkow presenterte i Stortinget 16. mai. I stedet for å fremheve det heroiske og genuint norske velger Benkow å ta livet av norske nasjonale myter om 1814-historien og fremheve det mer unorske. ”Det er grunn til å minne om at det ikke var noe utbredt norsk folkeønske om å få brutt unionen med Danmark. Det var historiske drivkrefter hinsides norsk kontroll som satte det hele i gang”⁴¹¹, sier han. Dette er altså en klar antipatriotisk fremstilling. Dette poenget kommer ikke frem andre steder i Benkows taler dette året. Denne vinklingen må nok ses i lys av at talen ikke ble holdt i Norge, men i Danmark, for den danske makteliten. Det er gjennomgående i talen at Eidsvollsmennene ikke var imot Danmark, det var det totalitære styret nordmennene var underlagt de var imot. Han fremhever også at flertallet i Norge helst ønsket en gjenforening med Danmark. ”Det vil være en heroisk skjønning å påstå at det norske folk sto klar til heltedrett til siste blodstråpe og åndedrett. Slikt kan man nok synge om i den patriotisk poesi – noe helt annet er det å leve opp til høystemte deklarasjoner. Kjærligheten til Danmark var dyp og ekte”⁴¹². Benkow trekker videre linjene fra prins Christian Fredrik til prins Carl av Danmark – han som tok kongnavnet Haakon VII. Han trekker også frem at alle embetsmennene som drev Eidsvollverket frem, hadde fått sin utdanning i København. Det er tydelig at talen til Benkow er et diplomatisk sjarmspill. Poengene i talen bidrar til at det skapes en kollektiv erindring for danskene *sammen med* nordmennene. Dette kan leses som et middel til å styrke identiteten mellom to nasjoner på tvers av landegrensene. Det er altså en erindringspolitisk offensiv der motivet og målet kan være å styrke og opprettholde gode diplomatiske forbindelser.

Når Benkow taler for nordmenn skapes det en kollektiv erindring mellom nordmennene. Da er det andre poenger og verdier som fremheves, med større forankring i det genuint *norske*. Dette er også erindringspolitikk, men med et bakenforliggende motiv av nasjonsbyggende karakter. I begge tilfeller skapes det en kollektiv erindring, men for ulike grupper og på ulikt

⁴⁰⁹ Steen, Reiulf 1989: Tale 17. mai i Longyearbyen på Svalbard, i Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum: 31-32.

⁴¹⁰ Benkow, Jo 1989: ”Tale i Landstingsalen på Christianborg, 25 mai 1989”, i *Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum*: 43-48.

⁴¹¹ Benkow, Jo 25. mai, 1989: 43.

⁴¹² Benkow, Jo 25. mai, 1989: 46.

grunnlag. Man ser altså at hvilke verdier som fremheves ved 1814 historien er styrt av ulike interesser og identiteter. Disse momentene jeg påpeker her tydeliggjøres ytterligere ved å lese talen til Folketingets formand Erik Ninn-Hansen ved samme markering i Christianborg.⁴¹³ Ninn-Hansens fremstilling snur seg mot Norge og anerkjenner den norske nasjonalfølelsen og gir i det hele tatt en langt mer romantiserende tale om Eidsvollsverket enn Benkow. Ninn-Hansen er nemlig i samme diplomatiske ærend som Benkow der målet er å pleie forbindelsene til Norge. Det er igjen en erindringspolitisk offensiv som plasserer Norge inn i Danmarks historie: ”Vi kan være stolt over vore gamle grundlove. De borger for kontinuiteten og stabiliteten i det nordiske demokrati. [...] vi i Danmark står i taknemmelighetsgæld til det norske folk og dets frihedstradisjon.”⁴¹⁴

14. august holder Benkow hovedtalen ved minnemarkeringen i Konventionssalen i Moss. Her presenterer han sågar egne tolkninger på begivenhetene. Han uttrykker tidlig i talen at han bygger fremstillingen sin på arbeidene til Steen og Mykland, og han konkluderer til slutt med å si ”det skal en modigere mann enn meg til for å si at [Christian Fredrik] valgte feil”. I et historiografisk perspektiv kan han med andre ord sies å plassere seg i en mellomposisjon her.

”*Norges Grunnlov i 175 år*”:⁴¹⁵ Boken som ble distribuert til alle avgangselever i ungdomskolen og alle førsteklasseelever i den videregående skolen plasserer seg trygt i en slags mellomposisjon mellom tradisjonene fra Sars og Seip. Mykland vedgår at dette er blant de mest omdiskuterte spørsmål i norsk historie. Han trekker opp sitater fra både Sars og Seip, og hevder så at de begge dekker noe vesentlig og riktig. Det kommer bare an på hvor man setter søkelyset og hva vi spør om. Han forklarer veksten og nøden i Norge frem mot 1814. Han trekker opp dobbeltspillet til Fredrik 6. og Christian Fredrik. Men så skriver han polemisk og elegant: ”I Frankrike markerer den dramatiske og blodige stormen på Bastillen 14. juli slutten på det franske eneveldet. I Norge raste eneveldet sammen under en samtale mellom to menn på Eidsvoll 16. februar 1814.”⁴¹⁶ Det er de få enkeltpersoner som får størst plass i fortellingen hos Mykland fram mot Eidsvollsforhandlingene. Men det fortelles også om en nærmest euforisk stemning i folket etter Christian Fredriks kunngjøring 19. februar. Mykland ser positivt på Mossekonvensjonen og unionen. Men han legger til grunn at det bare er med ettertidens perspektiv man kan se det positive. Det for eksempel mye vesentlig og

⁴¹³ Ninn-Hansen, Erik 1989: ”Frihedstrangen var norsk”, i *Minneheftet for grunnlovens 175-årsjubileum*: 52.

⁴¹⁴ *Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum*: 52.

⁴¹⁵ Mykland (m.fl.), 1989.

⁴¹⁶ Mykland, 1989: 30.

riktig i kritikken av Christian Fredriks rolle som feltherre i krigen mot Sverige. Men det var like fullt riktig av Christian Fredrik å slutte fred og inngå forhandlinger i Moss, ifølge Mykland, fordi Norge vant mer på forhandlingene enn hva de ville gjort gjennom en ødeleggende krig.⁴¹⁷ Mykland er også positiv til unionsinngåelsen og skriver at "En ny stat var blitt til med en friere forfatning enn noen annen stat i samtiden."⁴¹⁸

"*Det utrolige året*":⁴¹⁹ I plakatutstillingen er Øystein Sørensen snar med å markere sitt syn på 1814, som kan sies å være i tråd med en antipatriotisk fortolkning: "Ved inngangen til 1814 var det få eller ingen nordmenn som forestilte seg en selvstendig norsk stat i overskuelig fremtid"⁴²⁰. Han skriver videre at det i Norge hadde vært "en del misnøye med regjeringen under Napoleonskrigen. Mange næringsdrivende hadde nær kontakt med England, og likte ikke å bli trukket inn i krigen på Napoleons side. Men Kjølfreden kom som et stort sjokk."⁴²¹ Sørensen skriver også at Christian Fredrik nektet å godta Kjølfreden og forsøkte å reise en opposisjon mot den. Her fikk han, ifølge Sørensen, sterk respons i den norske eliten og sikret seg støtte blant de militære. Det er altså eliten, ikke det brede lag i befolkningen, som står på Christian Fredriks side. Christian Fredriks opprør rettet seg, ifølge Sørensen, mot Kjølfreden og svenskene. Men i den utadrettede propagandaen var målet ikke å komme tilbake til den dansk-norske helstaten. Kampen ble isteden reist for Norges selvstendighet. Folkeeden 25. februar beskriver Sørensen som at "Ingen kunne nekte å avlegge en slik ed. Dermed kunne Christian Fredrik påberope seg hele folkets støtte til sitt opprør"⁴²². Dette er altså et klart uttrykk for at Christian Fredrik brukte folket, folket brukte ikke Christian Fredrik. Avslutningsvis trekker Sørensen frem uenighetene om begivenhetene. Sørensen skriver at tradisjonene etter Sars og Seip har stått skarpt mot hverandre. Når Sørensen benytter seg av formuleringen "den kan trygt kalles nasjonalistisk" om Sars tradisjon, plasserer Sørensen seg implisitt bort fra dette synet, og blir følgelig en større sympatisør for Seip. Sørensen benytter seg riktignok ikke av formuleringen "friheten i gave", slik Bull d.y. blant andre gjorde i den offisielle brosjyren for 1964-jubileet. Men teksten faller, samlet sett, like godt over i en antipatriotisk tradisjon etter Seip og Steen. Det må også poengteres at denne plakatutstillingen var beregnet på presentasjon av 1814-historien utad til andre land, så noen nasjonalistisk

⁴¹⁷ Mykland, 1989: 58-60.

⁴¹⁸ Mykland, 1989: 69.

⁴¹⁹ Sørensen, 1989.

⁴²⁰ Sørensen, 1989: side 6, plansje 2.

⁴²¹ Sørensen, 1989: side 7, plansje 3.

⁴²² Sørensen, 1989: side 10, plansje 6.

fremstilling av 1814 kan derfor heller ikke sies å være formålstjenelig i et identitetspolitisk perspektiv.

Privat produsert materiale

”Eidsvoll 1814: hvordan Grunnloven ble til”:⁴²³ Som tittelen indikerer er dette hovedsakelig en historie om Riksforsamlingen på Eidsvoll. Da nettopp Riksforsamlingen faller utenfor mitt analysefelt i denne oppgaven, vil jeg derfor ikke analysere kildene Fure presenterer her. Men hun supplerer hoveddelen om Riksforsamlingen med en innledning og en epilog der hun kortfattet gir et helhetlig bilde på 1814-historien. Det er storpolitikk, diplomati, enkeltpersoner og det avgjørende ”dobbeltpillet” til Christian Fredrik og Fredrik 6. som er sentrum for innledningen der Fure drar opp hele forspillet til Eidsvollsforhandlingene. Folket er også belyst. Fure skriver at det fra 1812 og fremover var en økende misnøye med styret som følge av manglende korntilførsel fra Danmark, som kom oppå allerede feilslåtte kornavlinger over hele landet. I 1813 begynte bønder å røre på seg, og flere steder angrep de kjøpmenn både verbalt og fysisk. I fremstillingen som helhet kan kanskje ikke folket sies å være en direkte avgjørende aktør i fortellingen, men for Fure er det likevel ikke et moment som kan overses. Hun knytter seg likevel til en antipatriotisk tradisjon etter Seip når hun skriver om ”den nasjonalfølelse som begivenheten i 1814 frembrakte”⁴²⁴. Fure vedgår at krigen mot Sverige var en fiasko, men hun sier samtidig at om Christian Fredrik hadde ønsket å fortsette krigen, ville det endt i katastrofe for Norge. Om Mossekonvensjonen sies det ingenting som peker i noen av partenes favør. For begge parter var den først og fremst uklar. Hun tegner likevel et mer positivt enn negativt bilde av grunnlovsendingene og inngåelsen av unionen i november. Samlet sett kan man si at beretningen til Fures, med utgangspunkt i bokens innledning og epilog, knyttet til en mellomposisjon etter Myklands fortolkning.

”Spillet om Eidsvoll”⁴²⁵, en teateroppsetning: Historiefremstillingen i denne teateroppsetningen er påfallende lik tv-dramaet i NRK samme år. Måten begge fremstillingene er formet på kan kanskje sies å være den mest naturlige når historiske begivenheter over et helt år skal dramatiseres. Som tittelen indikerer, er det begivenhetene på Eidsvoll som står i fokus. Men ettersom dette er én forestilling – tv-serien gikk på sin side i fire deler – er det naturlig at ikke like mye fikk plass her. Her er ikke noen tur til Trondheim

⁴²³ Fure, 1989.

⁴²⁴ Fure, 1989: 334.

⁴²⁵ Mathiesen, 1989.

med og det er i enda større grad fokusert på Eidsvollsforhandlingene og miljøet rundt. Serien har nok hatt stor inspirasjon fra Knut Myklands fortolkning. De politiske intrigenes mellom både Eidsvollsmenn og større aktører som Christian Fredrik, Karl Johan og Napoleon står sentralt. Folket har imidlertid også fått en sentral plass i fremstillingen. Men det uttrykkes klart at dette er en politisk likegyldiggruppe. De vil først og fremst ha gode levekår, samme hvem som styrer. Men det er ikke mulig å lese hva som var årsakene til friheten. I likhet med oppspillet etter Kielfreden, er begivenheter som Mossekonvensjonen og det videre spillet høsten 1814 utelatt fra fremstillingen.

”*Konventionen til Moss*”⁴²⁶, *taler i Konventionssalen*: Talene til Benkow, Bakke og Mollatt kommenterer alle Mossekonvensjonen i positive ordelag. Dette er naturligvis ikke bare en vurdering fattet på et historiefaglig grunnlag, men må også kunne leses som et uttrykk for arrangementets karakter som historisk minne, arrangert av lokalets private eiere. Da vil det kanskje være naturlig at de velger å se dette i et positivt lys, når det tross alt finnes belegg for et positivt perspektiv i faglitteraturen. Alle tre trekker frem poenget om at folket i 1814 så mørkt på forliket i Moss, men at man i ettertiden ikke kan se utfallet som et nederlag. Mollatt går så langt som å si at ”nordmennene fikk sin personlige frihet på Eidsvoll Jernverk 17. mai 1814, og Norge fikk sin frihet og selvstendighet som stat 14. august 1814 her på Moss Jernverk.” Bakke er noe mer dempet men like fullt positiv ”Begivenhetene her i Moss ble den unge nasjonens møte med den gjenstridige virkelighet med de storpolitiske realiteter. For mange var det nok et tilbakeskritt etter Eidsvoll og et nederlag i forhold til hva man fikk til der. Men i ettertid står det klart at konvensjonsforhandlingene var nødvendighetens forhandlinger.”

”*1814 – en beretning i fire deler om et lite folks kamp for selvstendighet*”⁴²⁷, NRK: Til tross for tittelen, som indikerer en kamp, er det først og fremst et diplomatisk spill som forårsaker friheten i 1814, slik det fremstilles i denne serien. De må kunne sies å være tydelig i tråd med seriens historiefaglige konsulent, Knut Myklands fortolkning. Matros Even Thorsen representerer folket i filmen og spiller, sammen med Christian Fredrik, en slags hovedrolle. Men i serien blir det etter hvert klart at ”folket” ikke spilte noen hovedrolle for det utfallet som kom ut fra de hektiske månedene på nyåret 1814. Det er i all hovedsak Christian Fredrik,

⁴²⁶ M. Peterson & Søn AS, 1989: *Konventionen til Moss: 1814 - 14. august – 1989. festmøte i konventionssalen 175 år etter.*

⁴²⁷ NRK, fjernsynsproduksjon, 1989.

Jakob Aall, Carsten Anker, Herman Wedel Jarlsberg, Falsen, Christie og Georg Sverdrup som spiller hovedrollene dette året, og bestemmer føringene for utarbeidelsen av grunnloven.

Dagbladet-polemikken: Polemikken mellom Kåre Lunden på den ene siden og Knut Mykland og Stein Ørnhoi på den andre startet i Dagbladet 6. januar 1990⁴²⁸, etter at alle episodene av NRKs tv-serie ”1814” var sendt Romjulen 1989. Etter visningen av første episode laget Dagbladet en kultursak om historikernes mottakelse av serien.⁴²⁹ Her ble ikke Kåre Lunden spurt, men historikerne Jens Arup Seip og Hans Fredrik Dahl. Begge stilte seg positive til serien, de var i grunn mest opptatt av seriens skuespillerprestasjoner. Lunden hadde på sin side mer å si på det historiefaglige innholdet enn disse to. I sin kronikk 6. januar 1990 beskylder Lunden Stein Ørnhoi – som seriens produsent – og Knut Mykland – som faghistorisk konsulent – for historieforfalskning. Han mener serien er for tydelig forankret i den antipatriotiske teorien om ”friheten i gave”, og at det diplomatiske intrigespillet mellom Christian Fredrik og Fredrik 6., som Mykland er kjent for å ha avdekket, ikke har hold i kildene. Lunden mente at valgene i kirkene 25. februar og 4. april 1814 viste en tydelig revolusjonær stemning i folket, og at den var rettet mot Kielfreden, ikke ”korn” og ”fred”. Folket burde, ifølge Lunden, altså ha blitt fremstilt så revolusjonært som det faktisk var – det ville gitt bedre drama og sannere historie, ifølge Lunden. Han vedgår at Mykland ikke er blant de sterkeste forsvarerne av teorien om ”friheten i gave”, men at Mykland her viser seg som en tydelig talsmann for teorien likevel.

12. januar svarte Stein Ørnhoi på kritikken fra Lunden.⁴³⁰ Han mener Kåre Lunden mistet besinnsel, og at det er noe som skjer for en historiker hver gang 1814-spørsmålet kommer opp. Ørnhoi skriver at Mykland ble valgt som konsulent både fordi Mykland er den som har beskjeftiget seg mest med denne historien og fordi han er mer diskuterende enn postulerende i sin omgang med historien. Ørnhoi legger så ut om sitt eget syn på historien, der han tydelig knytter seg til Myklands fortolkninger. Han diskrediterer samtidig Lundens bruk av G.P. Blom som sannhetsvitne til den revolusjonære stemning i 1814: ”Det ville være like kløktig som om framtidens historikere skulle bruke Carl I. Hagen som sannhetsvitne på hva Hanna Kvanmo mente i 1980-åra.”, skriver Ørnhoi. Deretter blir ordvalget mer spent: ”Herregud

⁴²⁸ Lunden, Kåre 1990: ”Norsk revolusjon på TV”, Dagbladet 6. januar.

⁴²⁹ Dagbladet, 28. desember, 1989.

⁴³⁰ Ørnhoi, Stein 1990: ”1814 – historikere og slagsmål”, Dagbladet 12. januar.

Lunden. Hvis dette er en faghistorisk måte å omgås kilder på, så bør det innføres politisk verneplikt for historikere før de slippes løs på norsk offentlighet.”⁴³¹

13. januar kommer Knut Mykland på banen.⁴³² Han avskriver Lundens beskyldning om at han støtter ”friheten i gave”-tradisjonen. Han skriver at det både var en indre utvikling i Norge og ytre krefter som førte til friheten i 1814. Ifølge Mykland er Lunden store svakhet at han bare bruker én kilde til å bevise den norske grasrotsrørsla for frihet. Mykland hevder samtidig at Lunden åpenbart ikke har fulgt med i forskningen omkring 1814 etter 1950. Mykland stiller seg bak Ørnhøi og hevder at Lundens innvendinger fremstår som småplukk og ufunderte innvendinger.

25. februar svarer Lunden igjen.⁴³³ Her støtter han seg på Georg Nørregaard som viser et annet tidsskjema enn det Mykland trekker opp. Dette tidsskjemaet samsvarer ikke, ifølge Lunden, med konklusjonene til Mykland om Fredrik 6. avståelse av Norge. Samtidig lanserer Lunden en konspirasjonsteori om at Mykland og Ørnhøi har hatt økonomiske interesser av å fremheve en slik fortolkning som de gjør. De skal ifølge Lunden være kjøpt av norsk næringsliv. ”Fredrik 6. var ikkje åleine om å tenkje på pengane”, ifølge Lunden.

Myklands neste svar til Lunden kom 1. februar.⁴³⁴ Der kritiserer Mykland Lunden for ensidig bruk av Nørregård, som Mykland mener Lunden bruker ”som sin bibel, uten åpenbart å søke støtte i annet materiale”. Samtidig avviser Mykland Lundens beskyldninger om at de er ”kjøpt av norsk næringsliv”. Myklands endelige svar til det var at ”mot den slags insinuasjoner finne det bare én reaksjon, forakt. Med det settes punktum for diskusjon med Kåre Lunden”.

Lunden var derimot ikke helt ferdig, han kom med et siste innlegg 6. februar.⁴³⁵ Lunden nevner ikke mer om ulike beskyldninger mot Mykland og Ørnhøi. Nok en gang forklarer Lunden at folket kan skrives mer inn i 1814-historien. Innlegget er på flere områder en gjentakelse fra tidligere innlegg.

I debatten som helhet inntar Lunden en tydelig posisjon innenfor den venstrenasjonale fortolkningen etter Sars. Lunden hevder at Mykland viser seg som en historiker i tradisjon etter Seip og Steen, men dette er noe Mykland selv avviser. Jeg mener Mykland ikke kan sies

⁴³¹ Dagbladet 12. januar, 1990.

⁴³² Mykland, Knut: ”Lundens revolusjon”, Dagbladet 13. januar.

⁴³³ Lunden, 1990: ”Norge avstått”, Dagbladet, 25. januar.

⁴³⁴ Dagbladet, 1. februar, 1990.

⁴³⁵ Dagbladet, 6. februar, 1990.

å være tydelig forankret i en antipatriotisk tradisjon, da han taler for et både-og-syn. Men argumentasjonen til Lunden tvinger likevel Mykland delvis over i en slik leir, da han i polemisk sjargong må avise Lundens mest bastante fortolkninger etter Sars.

5.3 Jubileet i 1989 - noen generelle betraktninger

Når det gjelder de rent ytre omstendighetene ved grunnlovsjubileet i 1989 er to sider spesielt bemerkelsesverdige: At jubileet i det hele tatt ble holdt – her må den samtidige markeringen av den franske revolusjon kunne sies å være utslagsgivende, og at markeringen var så tradisjonell med så stor vekt på selve historien om 1814. Det var riktignok et større fokus på selve grunnloven og det juridiske aspektet enn de tidligere jubileene, men markeringen følger like fullt en tradisjonell linje med stor vekt på nasjonalhistorien.

Satsingen på jubileet var begrenset fra flere hold. Dette kan samtidig sies å ha begrenset mulighetene til å utvikle arrangementet til en optimal identitetspolitisk markering. Å forholde seg til den tradisjonelle markeringslinjen med vekt på nasjonalhistorien kan sies å være en enkel løsning, som ikke forutsetter mye tid til å utarbeide ideer, strategiplaner og mer generelle forberedelse. Dette bidrar også til å forklare at markeringen var relativt liten og nøktern.

Når man ser på planleggingen, arbeidet og ideene som kommer frem i kildene blir det betimelig å stille spørsmål ved hvilken plass det multikulturelle samfunnet fikk i markeringen. Som nevnt innledningsvis var etableringen av det multikulturelle samfunnet et av de viktigste kjennetegn på forandring siden forrige grunnlovsjubileum. Norge var i siste halvdel av 1980-årene et reelt multikulturelt samfunn, særlig i store deler av skoleverket.⁴³⁶ Gjennom 80-årene var innvandringsdebatten et betent tema med utspill av høy temperatur i norsk politikk og massemedier.⁴³⁷

Ingen kilder vitner om at det multikulturelle er et moment som i det hele tatt diskuteres ved jubileet. Den nasjonale grunnlovshistorien i 1989 ser i det hele tatt ut til å være konsentrert om den etnisk norske nasjonsideen. Innledningsvis nevnte jeg også at det juridiske aspektet ved grunnloven var noe mer fremtredende ved dette jubileet, med betoningen av den frie, demokratiske tradisjonen grunnloven har lagt til grunn for det norske samfunnet. Dette kan kanskje sies å være et moment som kan ha fremmet norske demokratiske verdier på tvers av

⁴³⁶ Lorentzen, 2005: 170.

⁴³⁷ Eriksen, 2003: 467.

kulturer og etnisk opprinnelse. Men dette ble aldri nevnt, verken i taler, bøker eller utstillinger. Selv ikke i plakattstillingen laget av Øystein Sørensen, som inneholder en egen del om ”Den moderne staten” i 1989, er det multikulturelle aspektet nevnt.

Minnemarkeringene og utgivelsene er altså samlet sett nasjonalt tradisjonelle, med vekt på den klassisk norske nasjonalhistorien. Dette må kunne sies å være et overordnet bilde på grunnlovsjubileet i 1989. Og da kan man stille spørsmål ved hvilken betydning en slikt erindringspolitikk hadde for mennesker med en annen kulturbakgrunn enn den norske. Nye kulturer kan kanskje innlemmes i en kollektiv norsk erindring. Men da må kanskje premissene legges annerledes. Hvis grunnlovsjubileets iscenesettere virkelig har tenkt i de baner at et slikt jubileum vil virke samlende for befolkningen som helhet, må fraværet av det multikulturelle samtidig kunne sies å være ekskluderende for de delene av samfunnet som ikke føler tilhørighet til den klassisk norske nasjonsidé. Dermed vil det også være betimelig å stille spørsmål ved hvor effektivt jubileet var som identitetspolitikk og nasjonsbyggende verktøy.

Fraværet av det multikulturelle kan også sies å sammenfalle med Lorentzens poeng om at skoleverkets Mønsterplan fra 1987 i relativt liten grad vektla den nasjonale utviklingen mot et multikulturelt samfunn, som i særlig grad var en realitet i skoleverket.⁴³⁸

Med bakgrunn i debattene om 1814 i academia rundt denne tiden, er det én person man ikke finner blant historikerne som deltok i formidling av 1814 fra offisielt hold: Kåre Lunden. Lunden var tydelig som polemiker i media, men han stod ikke bak mye annen formidling. Fra Universitetets side ble det aldri diskutert hvorvidt Lunden skulle være delaktig i arbeidet med Humanioradagene, som dette året satte søkelyset på den franske konstitusjon og den norske grunnlov fordi det gjennomgående handlet om andre ting enn hva han skrev om.⁴³⁹ For Lunden var interessen for 1814 først og fremst en fritidssyssel. Som vitenskapshistoriker var fagfeltet til Lunden først og fremst økonomisk- og agrarhistorie i eldre tid. Lunden kan derfor ikke sies å være et naturlig faghistorisk referansepunkt for temaene ved disse Humanioradagene.⁴⁴⁰

⁴³⁸ Lorentzen, 2005: 170.

⁴³⁹ Per G. Norseng og Øystein Sørensen, intervju, 22.04.2010.

⁴⁴⁰ Kåre Lunden, intervju, 22.04.2010.

5.4 Oppsummering

Grunnlovsjubileet i 1989 var i seg selv en tradisjonell og nøktern markering. Dette kan sies å være et resultat av relativt liten satsning på jubileet, som igjen kan forklares med antallet år som var utgangspunkt for feiringen. 175 år kan ikke sies å være en like stor begivenhet som 100, 150 og 200 år, og det ville nok aldri blitt markert om det ikke hadde vært for det samtidige 200-årsjubileet for den franske revolusjon som fant sted samme år.

Det er ikke mulig å påvise at jubileet iscenesettere har hatt særlig bevisst forhold til de ulike fortolkningstradisjonene av 1814, eller at dette var interessant for dem i seg selv. De kan dermed ikke sies å ha benyttet seg av noen form for fortolkningspolitikk. Fremstillingene er i stor grad overensstemmende med de rådende fremstillingene i lærebøker i samme periode. I lærebøkene finnes visse ulikheter, men de er i stor grad forankret i enten en historiografisk mellomposisjon eller i en antipatriotisk fortolkning. Fremstillingene ved jubileet er også, i likhet med jubileene i 1964 og 1914, samsvarende med den rådende fortolkning i academia på samme tid, samtidig som jubileenes historiefremstillinger styres av engasjerte faghistorikere.

1814-fremstillingene i 1989 var i seg selv mer fragmentariske enn i 1964 og 1914. Det vil si at fremstillingene jevnt over ikke forholder seg til én bestemt fortolkningstradisjon, men at flere syn kommer frem. Dette kan i stor grad kan være et resultat av en liknende tilstand i academia der en venstrenasjonal fortolkning var representert ved Kåre Lunden og en slags antipatriotisk fortolkning var representert ved Øystein Sørensen og delvis Knut Mykland, men der disse to siste kanskje også kan plasseres i en slags mellomposisjon. Man ser i polemikken i Dagbladet mellom Lunden og Mykland at Mykland delvis benytter seg av en argumentasjon med forankring i en antipatriotisk tradisjon, men som påpekt tidligere var nok dette også et resultat av de karakteristikk han ble pålagt av Lunden. Samtidig var de kanskje nødvendige for å kunne argumentere imot Lundens svært tydelige venstrenasjonale ståsted. Myklands rolle ved jubileet i 1989 er i det hele tatt avgjørende for å forstå fremstillingen av 1814-historien. Mykland var den desidert mest aktive formidleren av 1814 både fra offisielt statlig hold og ved mer eksterne initiativ. Derfor er det også stort samsvar mellom fremstillinger ved eksterne initiativ og fra offisielt hold.

Grunnlovsjubileet uttrykte en svært tradisjonell form for identitets- og erindringspolitikk med vekt på nasjonalhistorien og den klassisk norske nasjonsideen. Det multikulturelle samfunnet, som var en realitet i Norge på denne tiden, fikk liten plass i markeringen. Selv om ikke bestemte fortolkningstradisjoner ble brukt bevisst for å styrke den erindringspolitiske effekten

av jubileet, er det tydelig at historiefremstillingene til tider var styrt av et mål om å styrke en kollektiv erindring. Grunnlovsjubileet fyller nemlig en slik funksjon i kraft av seg selv. Jubileets funksjon som erindringspolitikk kommer også mer eksplisitt til syne gjennom talene til Jo Benkow. Når Benkow taler til det norske folk vektlegger han det nasjonale og samlende ”vi”. Når han taler om det samme tema for danske statspersonligheter er det en annen vinkling som blir brukt. Begge tilfeller er uttrykk for erindringspolitikk, men der interessene og identitetene er forskjellige.

Kapittel 6:

Tre grunnlovsjubileer – en komparativ analyse

Det som først og fremst er slående ved de tre grunnlovsjubileene er likhetene. Naturligvis finnes det betydelige forskjeller mellom dem ettersom jubileene er holdt med mellomrom på 50 og 25 år. De samfunnsendringene landet har gjennomgått fra 1914 til 1989 er fundamentale, men likevel kan jubileene altså sies å være påfallende like. Her vil jeg presentere disse likhetene, så vel som forskjellene mellom dem og forsøke å forklare årsaker både til kontinuitet og brudd både ved de konkrete arrangementene og fremstillingene av historien om 1814.

6.1 Myndighetenes roller

Ved de tre grunnlovsjubileene jeg tar for meg har Stortinget ført en toppstyrt erindringspolitikk der historien om 1814, grunnloven og utviklingen i Norge siden 1814 har vært fremhevet som kollektive minner. Det vil si at myndighetene har fått avgjørende roller som iscenesettere av jubileumsfeiringen. Det har også vært private initiativ ved alle jubileene, men disse vil jeg komme til bake til senere i kapitlet. Et fellestrekk for alle de tre jubileene er fraværet av en uttalt jubileumsstrategi fra myndighetenes side. Likevel er det mulig å finne frem til visse indirekte strategier, det vil si det usagte og bakenforliggende. For å finne frem til disse har jeg studert hvilke verdier og identiteter som fremheves ved jubileene. Men før jeg tar for meg en sammenlikning av jubileenes indirekte strategier, vil det være fruktbart å sammenlikne jubileenes ytre og åpenbare kjennetegn: merkedagene, publikasjoner, utstillinger og andre arrangementer – enkelt og greit hvordan jubileene tar form.

6.1.1 Arrangementenes utforming

Samtlige jubileer er svært like i utforming fra offisielt hold. Ved alle jubileer ble det distribuert offisielle bøker eller brosjyrer som fortalte noe om 1814-historien, men de var riktignok ganske varierte både i volum og tematisk innhold. Det ble også arrangert utstillinger om grunnloven og historien om 1814. Ellers ble samtlige jubileer markert ved arrangementer på Eidsvoll og i hovedstaden i dagene rundt 17. mai. Jeg har ikke innblikk i hvordan de regionale feiringene manifesterte seg. Kildene fra Stortingsarkivet viser likevel at det kun var jubileet i 1989 der det ble uttalt at jubileet burde ta sikte på regionale og lokale markeringer. Utformingen av disse markeringene har naturligvis vært overlatt til kommuner og

fylkeskommuner og var ikke overstyrt av Stortingets overordnede erindringspolitiske arrangement. Likhetene ved jubileene kan synes påfallende og nærmest underlige, da tidspennet mellom dem er så stort. Men som forklart i forrige kapittel kan likhetene mellom arrangementene – spesielt med 1989-jubileet i tankene – forklares ut fra manglende satsninger ved dette siste jubileet, og at det derfor var enkelt og lite ressurskrevende å følge en svært tradisjonell markeringslinje. Likhetene mellom jubileene i 1964 og 1914 kan forklares med det nasjonale fokuset manglende legitimitet, og at man derfor også ved dette jubileet ikke ønsket å legge så store ressurser ned i planlegging og utforming av arrangementet. Derfor kan det også ved jubileet i 1964 ha vært enkelt og hensiktsmessig med en enkel og tradisjonell markering etter mønsteret fra 1914.

6.1.2 Indirekte strategier: Begrunnelser, verdier og identiteter

Det *inneforståtte* synes å være noe som preger bakgrunnen for alle jubileene. Jubileene holdes med andre ord med den inneforståtte antagelsen om at et grunnlovsjubileum har en verdi i seg selv. Selv om strategier ikke er direkte uttalt, finnes det likevel strategier som åpenbarer seg i kraft av hvordan jubileene avholdes. Det betyr at man må se på hva som legges vekt på og hva som fortelles. Ett sted finnes likevel en uttalelse fra arrangørens side, som sier noe om hvilke verdier dette er og hva man legger til grunn for å avholde et grunnlovsjubileum. Stortingspresident Jo Benkows tale ved Stortingets minnemøte 16. mai 1989 er den eneste kilden som sier noe direkte om dette:⁴⁴¹

”Det er viktig at hver generasjon får en håndgripelig påminnelse om hvordan vårt eget frie Norge ble til. Derfor gjør vi jubileum av feiringen hvert 25. år i tillegg til de årlige manifestasjoner. Det folk som ikke ser bakover til forfedrene, vil aldri kunne se fremover til etterslekten. Bare det vil få varig verdi som er i pakt med det som er – og det som var. Det er sammenhengen i nasjonens liv. 1814 ble det første avgjørende skritt på den vei som ledet frem til 1905, med full selvstendighet, folkestyre og vårt eget konge hus som vi ikke behøvde å dele med noen. [...] Vi feirer [grunnloven] fordi det er vi selv som skrev den og som bestemte hva som skulle stå i den, alle europeiske og amerikanske strømdrag til tross.”⁴⁴²

⁴⁴¹ Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum, 1989.

⁴⁴² Benkow, Jo 1989: Tale ved minnesmøte i Stortinget 16. mai 1989, i Minnehefte for grunnlovens 175-årsjubileum: 16-21.

Det vil være rimelig å anta at dette også har vært bakenforliggende verdier ved de andre grunnlovsjubileene. Det har bare ikke vært et behov for å uttale det direkte. Verdiane Benkow her bygger oppunder kan anses som grunnleggende og kanskje åpenbare for de aller fleste som befatter seg med historie. Disse eller liknende syn og begrunnelser kan naturligvis ha blitt uttalt fra arrangørene av de andre jubileene, steder jeg ikke har lett eller uten at det noen gang har blitt nedskrevet for ettertiden. Det kan likevel være interessant å se om det kan finnes et svar på hvorfor dette først blir synlig uttalt i 1989, og ikke ved de foregående jubileene. Dette kan man først og fremst knytte til historiens plass i samfunnet gjennom 1900-tallet. Ifølge Knut Kjelstadli var historie og historiefaget før 2. verdenskrig så selvsagt at det knapt behøvde å begrunne sin eksistens. Etter krigen forandret dette seg, og i dag har det blitt nødvendig å diskutere "hvorfor historie?" av hensyn til intellektuell redelighet og av egeninteresse.⁴⁴³ Samtidig må denne begrunnelsen ses i lys av tidspunktet, de 175 årene som lå til grunn for jubileet. Som jeg har påpekt i forrige kapittel framstår kanskje ikke en 175-årsmarkering som like naturlig som ved 100 og 150 år. Det var tross alt ikke noe grunnlovsjubileum i 1939. Tilknytningen til det franske konstitusjonsjubileet bidro, som nevnt, til feiringen i Norge.

Historiens erindringspolitiske funksjon var mindre klar i 1989 enn i 1914. I 1914 var det kanskje i enda større grad inneforstått at jubileet hadde en verdi og funksjon. I 1964 derimot, var nasjonalismen diskreditert gjennom erfaringene fra krigen, og nasjonalhistorien hadde derfor heller ikke samme plass i samfunnet som ved 100-årsjubileet, men hvorfor en uttalt begrunnelse for jubileet ikke er å spore ved 1964-jubileet er ikke mulig å gi et klart svar på. Samlet sett viser likevel fraværet av sådant ved alle jubileene at jubileumsfeiringen i seg selv er noe som til alle tider synes å være av en viss verdi, men der disse verdiene kan ha variert gjennom tidene.

Grunnlovsjubileer og 17. mai-feiring

Grunnlovsjubileene må i denne sammenheng også knyttes til den årlige 17. mai-feiringen som har blitt institusjonalisert i Norge. Hvert år blir man påminnet verdiene fra 1814 og grunnloven. 17. mai-feiringen må på ingen måte legitimeres på nytt for hvert år som går. Derfor er det tenkelig at det heller ikke har blitt ansett som nødvendig å legitimere jubileumsmarkeringene. Det er tross alt de samme verdiene som fremheves, og grunnlovsjubileene kan kanskje ses som en forlengelse av den årlige

⁴⁴³ Kjelstadli, 2000: 15.

nasjonaldagsmarkeringen. Et viktig skille mellom grunnlovsjubileene og 17. mai er imidlertid innholdet i feiringene. Det er kanskje det samme nasjonale verdimønsteret som er kjernen i dem begge, men innholdet i feiringen har likevel noen betydelige forskjeller. 17. mai-feiringen kan sies å ha et begrenset fokus på grunnlovsåret i seg selv, dets historie og demokratiske verdier. Dette ligger naturligvis til grunn for nasjonaldagsfeiringen, men er ikke direkte uttalt.

Det er det norske folk med vekt på barna, det norske flagg og kongehuset som er kjernen i feiringen. Man kan naturligvis se disse elementene som et resultat av begivenhetene i 1814, men markeringen fremstår likevel ikke som en markering av disse spesifikke begivenhetene. Det er altså i større grad en markering av implikasjonene av en nasjonal frigjøring. Barnas posisjon i dagens 17. mai-feiring impliserer også det fremoverskuende med vekt på den oppvoksende generasjon. Grunnlovsjubileene er på sin side bakoverskuende med stor vekt på historie og arv. Innholdet i 17. mai-feiringen har riktignok variert. Mot slutten av 1800-tallet var kampen for parlamentarismen og motviljen mot unionen et viktig innslag⁴⁴⁴. Derfra og helt frem til 1930-årene brukte arbeiderbevegelsen dagen til å markere sine kampsaker. Andre ganger har den symbolske betydningen, eller selve festlighetene, vært viktigst.⁴⁴⁵

Det som likevel skiller jubileumsmarkeringene fra nasjonaldagen er, i tillegg til hyppighet og varighet, det eksplisitte fokus på begivenhetene i 1814, selve grunnlovshistorien. Jubileumsmarkeringene er ikke folkefest i samme forstand som 17. mai, men kjennetegnes i større grad av konkret historiefremstilling om grunnlovsåret. Det nasjonale aspektet er naturligvis tilstedeværende også ved slike markeringer, men ikke i like euforisk forstand som ved 17. mai-feiringen.

6.2 Private initiativ

De to kategoriene jeg operer med innenfor jubileets iscenesettere – *myndighetenes rolle og de private initiativene* – er svært forskjellige. Dette kan først og fremst forklares med at myndighetene kan anses som én homogen aktør med en overordnet autoritet og samlede verdier og interesser. De private initiativene er som kategori svært fragmentert ved at kategorien i seg selv inneholder et Eldorado av ulike aktører med ulike oppgaver, verdier og interesser. Det vil derfor være vanskelig å påvise identitets- og erindringspolitiske strategier bak kategorien som helhet. Heller ikke ulike aktører innenfor kategorien har jeg forsøkt å

⁴⁴⁴ Bjørgen, 1998.

⁴⁴⁵ Aaby, 1998.

plassere inn i en slikt skjema da bidragene fra hver enkelt aktør i seg selv er så små og vanskelig identifiserbare. Som kategori er de private initiativene likevel en stor premissleverandør for jubileenes helhetlige uttrykk, og kan derfor ikke overses.

Den desidert største andelen av historiefremidlingsmateriale som kom ut fra jubileumsårene var private initiativ. Bøker, brosjyrer, utstillinger, medieoppmerksomhet og annet var kjernen i dette. Ved alle de tre jubileene bidro de store forlagene med større eller mindre utgivelser. Det ble også arrangert minnemøter og andre arrangement. Media bidro også med sitt, noe vi skal se nærmere på etter hvert. I det hele tatt kan vi si at likhetene mellom de tre jubileene kanskje er enda større når det gjelder de private initiativene enn de offisielle.

I likhet med de offisielle markeringene og utgivelsene kretset de private initiativene rundt de klassiske temaene som 1814-historie og mer retrospektive fremstillinger av Norge gjennom 100, 150 eller 175 år. Det var også påfallende likheter i de private initiativene hvis vi sammenlikner de tre jubileene. Bøker, brosjyrer, foredrag og mer underholdningsrettede initiativer preger dem alle. Som vi skal se senere vil jeg sammelikne medias rolle ved de tre jubileene. Men media er i seg selv en del av denne kategorien.

Historiefremidlingen som kom fra de eksterne initiativene, var i stor grad sammenfallende med fortolkningene som myndighetene fremhevet. Det har sin årsak i at det var faghistorikerne som rådet fremidlingsarbeidet også innenfor disse initiativene. Det skal vi se nærmere på etter hvert.

6.3 Mediedekning og massekommunikasjon

I 1964 og ikke minst i 1989 var medievirkeligheten fundamentalt forandret siden 1914. Det var også betydelige forskjeller mellom medier og debattkultur i 1964 og 1989.

Mens det i 1914 verken eksisterte radio eller fjernsyn, var radioen allemannseie i 1964 og fjernsynet var på full vei inn i de norske hjem. I 1989 var fjernsynet på alle måter allemannseie. Den generelle mediefloraen med aviser, tidsskrifter og andre fremidlingsfora var betraktelig utvidet for hvert grunnlovsjubileum. Dette førte naturligvis også til at massekommunikasjonen nådde mye lengre for hvert jubileum. Medievirkeligheten ga tydelige spor i fremidlingen av 1814-historien ved de ulike jubileene. Mens mediedekningen i 1914 var forbeholdt avisene, var både radio og fjernsynssendinger med på å spre historiefremidling i 1964 og 1989.

Utover den generelle avisdekningen ble det både i 1964 og 1989 produsert programmer om 1814 for både radio og fjernsyn. For hvert jubileum som gikk, utviklet også den offentlige debattkulturen seg i norske medier. Mens avisene i 1914 var forbeholdt lange dokumenterende reportasjer uten særlig kritisk journalistikk om markeringene, var dette snudd helt på hodet i 1989. Da var det avisene som i stor grad preget den kritiske og undersøkende journalistikken. Samtidig var store deler av spalteplassen viet debatter. Ved jubileet i 1989 resulterte dette blant annet i historiefaglige avisdebatter om ulike 1814-fortolkninger⁴⁴⁶. For leserne ga dette utvilsomt et innblikk i de kontroversene som rådet omkring de ulike fortolkingene av 1814.

Fjernsynet hadde i seg selv en helt annen påvirkningsmulighet enn avisene. Når NRK i 1989 valgte å lage en dramaserie om 1814 for fjernsyn, hadde dette en folkelig appell som knapt kan sammenliknes med mer generelle avisreportasjer om grunnlovsmarkeringene. Medievirkeligheten og debattkulturen i 1989 må altså ha spilt en fundamental rolle for den generelle historiefaglige befolkningen i Norge ble eksponert for ved grunnlovsjubileet. Til tross for at dette jubileet altså var relativt nøkternt i markeringen hadde det en mulighet til å distribuere budskapet på en måte som ikke var tenkelig for jubileets iscenesettere i 1914.

I 1964 var fjernsynsproduksjonen i tilknytning til 150-årsjubileet kanskje ikke like bredt anlagt som serien i 1989, samtidig som ikke like mange mennesker var i besittelse fjernsyn. Likevel må både fjernsyns- og radioprogrammer sies å ha nådd langt bredere ut i 1964 enn avisene i 1914 maktet å gjøre. I 1964 var ikke den offentlige debattkulturen like fremtredende som i 1989. I 1989 var forholdet til både politiske og faglige autoriteter av en karakter. Dette tillot en annen debattkultur enn i 1914, og kanskje i 1964. Dette bidrar nok også til å forklare hvorfor man ikke finner liknende debatter i 1964 som i 1989. Her må det riktignok innvendes at den historiefaglige spenningen mellom de ulike fortolkningstradisjonene ikke var like fremtredende i 1964 som i 1989, og at det derfor heller ikke var like stort grunnlag til å debattere historiefaglig om 1814 som i 1989.

⁴⁴⁶ Jf. polemikken mellom Kåre Lunden og Knut Mykland i Dagbladet.

6.4 Samhandling mellom aktørgruppene

Koht i 1914 og Steen i 1964 viser innflytelse og makt som historikere og påvirker direkte utformingen og deler av arrangementene ved jubileene. Det samme kan ikke sies om jubileet i 1989. Her har jeg ingen konkrete eksempler på at Knut Mykland eller andre historikere tar direkte initiativ til spesifikke markeringer i offentlig regi. Ved Universitetet i Oslo var historikernes største jubileumsinitiativ Humanioradagene, som gikk over fire dager og var viet den franske revolusjon og den norske grunnlov, med ulike foredrag, debatter og seminarer. Tyngdepunktet ved dette arrangementet var imidlertid på den franske revolusjon, og kan bare i begrenset grad sies å være direkte koordinert med de andre offisielle markeringen av grunnlovsjubileet.

Ellers var det en del koordinasjon mellom NRK og Stortinget ved jubileene i 1964 og 1989. Det var tydelig at programseriene som ble vist på fjernsyn disse årene var i direkte tilknytning til grunnlovsjubileene som var iscenesatt av myndighetene. NRK var og er fortsatt en statskanal, men den må likevel sies å være løsrevet fra Stortingets kontroll når det gjelder deler av innholdet i sendingene. Jeg har ikke funnet dokumentasjon som tilsier at dekningen av jubileet i radio eller fjernsyn ved jubileene i 1964 og 1989 var overstyrt eller direkte påtenkt av jubileumskomiteene. NRKs bidrag til jubileene er likevel tydelig til stede i kildene fra jubileumskomiteen og vitner om en viss koordinering.

Skoleverket kan også sies å være koordinert med Stortinget ved samtlige grunnlovsjubileer. Ved alle jubileene ble det utarbeidet materiale om grunnloven og 1814-historien som ble distribuert i skoleelever. I 1964 ble sannsynligvis ikke hovedbidraget til skoleverket ferdigstilt, men planleggingen og strategien bak er behørig dokumentert og vitner om tett samarbeid. I 1914 var det en brosjyre om 25. februar⁴⁴⁷ som fikk størst distribusjon til skoleverket mens det i 1989 var en større bok⁴⁴⁸ som ble distribuert.

I 1914 ble kirkene brukt som formidlings- og markeringsarena ved jubileet. Dette er ikke påvist ved jubileene i 1964 og 1989. Dette kan nok forklares med kirkens endrede posisjon i samfunnet i 1964 og i 1989. Ved de to siste jubileene hadde nok ikke kirken samme gjennomslagskraft som i 1914, og kan derfor ikke sies å være like godt egnet som arena for jubileumsmarkeringer og formidling.

⁴⁴⁷ Koht, 1914c.

⁴⁴⁸ Mykland m.fl. 1989.

6.5 Fremstillinger av 1814 ved grunnlovsjubileene

Fremstillingene av 1814-historien som fremkommer ved grunnlovsjubileene kan sies å falle inn under tre kategorier: Myndighetenes offisielle fremstillinger, andre private og bredt tilgjengelige formidlingsinitiativ og akademisk historieskriving. Ved alle jubileene finnes det visse forskjeller i fremstillingene både innenfor og på tvers av kategoriene. Det må likevel påpekes at innenfor hvert av jubileene er de aller fleste fremstillinger relativt samstemte og følger hovedsakelig samme fortolkningstradisjoner på tvers av fremstillingskategoriene. Jeg har vist at den brede formidlingen av 1814-historien ved de ulike jubileene i stor grad følger det som kan anses for å være den rådende fortolkningen i academia på samme tid, uavhengig hvem initiativtageren er, om det er myndighetene eller andre private initiativtagere som står bak. Den mest i øyenfallende årsaken til dette er faghistorikernes rolle ved jubileene. Det er i all hovedsak faghistorikere som formidler 1814-historien, det være seg fra offisielt hold, ved private initiativer og naturligvis i academia.

Når det gjelder forholdet mellom jubileumsfremstillingene og historiefremstillinger i lærebøker fra samme periode finnes det også stor grad av samsvar, men av en mer fragmentert art. Det finnes lite grunnlag til å anta at der det finnes forskjeller, har dette en sammenheng med at jubileumsfremstillingene skiller seg fra læreboksfremstillingene på grunn av en særlig erindrings- eller fortolkningspolitikk fra jubileenes iscenesettere. Årsakene kan kanskje finnes flere steder, men den kanskje beste forklaringen er tilfeldighet. Utvalget jeg har analysert kan ikke påberope seg å være helt dekkende for all fremstilling i skoleverket. Samtidig er ikke lærebøkene som benyttes i skoleverket oppdatert for hvert år med den ferskeste forskningen. Som jeg har vist ved jubileene i 1914 og 1964 gikk fremstillingene i enkelte lærebøker direkte imot det som kan anses for å være den rådende forskning i academia på samme tid, og hva som ble fremstilt ved grunnlovsjubileene. Det må også understrekes at det kan være enklere å påvise forskjeller ved disse jubileene enn ved jubileet i 1989. Ved de to første jubileene stod fortolkningspolene steilere mot hverandre, og en mellomposisjon var ikke etablert som en egen fortolkning slik den var i 1989. Hvis man ser hvordan historien om 1814 fremstilles fra jubileum til jubileum ser vi en forskjell. Men på grunn av faghistorikernes sentrale rolle vil det være naturlig å forklare forskjellene ut fra den generelle historiografiske utviklingen. Slik kan vi se hvordan fortolkningshegemonier endrer seg fra jubileum til jubileum.

6.6 Historiefaglig konflikt

Det er bare ved jubileet i 1989 at vi ser tilløp til en historiefaglig konflikt hva angår fremstillingene av 1814-historien ved grunnlovsjubileene. Da viste polemikken i Dagbladet mellom Kåre Lunden og Knut Mykland om at det på ingen måte kunne sies å herske noen historiefaglig konsensus som begivenhetene i 1814. Det var riktignok bare fjernsynsserien om 1814 Lunden gikk til angrep på. Men det må kunne sies at det også var denne historiefremstillingen som nådde bredest ut og hadde størst folkelig appell av de formidlingene som fant sted ved jubileet i 1989. Fraværet av liknende debatt i 1964 kan som nevnt forklares med en historiefaglig konsensus omkring 1814-historien i academia. I 1914 var fraværet av en slik historiefaglig friksjon kanskje et resultat av debattkulturen generelt, der aviser ikke fungerte som åpne kanaler for meningsbrytning på samme måte som i 1989. Yngvar Nielsens fravær som kritiker av den historiefortellingen som fremkommer ved jubileet i 1914 kan kanskje virke påfallende. Likevel kan det samtidig synes naturlig ettersom den venstrenasjonale fortolkningen så tydelig hadde overtatt et fortolkningshegemoni i samfunnet generelt, og der båndene til tidens makthavere var så tydelig at et slags opprør mot Kohts posisjon ikke ville hatt mye for seg. Det må også understrekes at Nielsen var en gammel mann på dette tidspunktet, han døde bare to år senere. Det kan med andre ord ganske enkelt også ha hatt sammenheng med hans fysiske kapasitet.

6.7 Jubileenes erindrings- og fortolkningspolitikk

Ved alle de tre grunnlovsjubileene var Norge et åpent og demokratisk samfunn, og det var nettopp disse verdiene som var kjernen i feiringen av grunnloven. Derfor ville det selvsagt være unaturlig, for ikke å si taktløst, om myndighetene skulle gjøre et forsøk på å overstyre historieskrivningen om 1814 i den samlende nasjonsbyggingens favør. Men, som nevnt, er nasjonale minnemarkeringer i seg selv en identitets- og erindringspolitisk handling⁴⁴⁹ der målet kan være å styrke det kollektive erindringen innen for nasjonalstatens rammer. Så om myndighetene ikke kan overstyre den frie akademiske historieskrivningen som finner sted ved landets utdannings- og forskningsinstitusjoner, kan myndighetene helt fritt velge og vrake blant de mange forskerne og historiesyn de representerer. Jubileenes iscenesettere kan med andre ord utøve fortolkningspolitikk.

⁴⁴⁹ Warring: 2003: 9-11.

Ettersom ingen av jubileene fremstilte egne statsproduserte versjoner 1814-historien – rent bortsett fra talevirksomheten – men overlot oppgaven til den akademiske ekspertisen, er det vanskelig å finne frem til tydelig favoriserte historiefortolkninger fra myndighetenes side.

Det var nemlig betydelige forskjeller mellom jubileene når det gjelder bruk av fortolkningspolitikk. Fortolkningene av 1814 knyttet seg klarere til ulike identiteter i 1914 enn de gjorde i 1964. I 1914 var det venstrenasjonale perspektivet sentralt for forskningsprosjektene og en nasjonaldemokratisk identitet. Den konservative forståelsen var trukket nærmere unionen med Sverige og kunne vanskelig brukes som samlingspunkt for den nasjonale identiteten myndighetene, med Jørgen Løvslund i spissen, ønsket å skape. Til det kan den venstrenasjonale tradisjonen sies å være overlegen den konservative.

Her er Halvdan Kohts rolle helt avgjørende. I kapittel 3 har jeg vist at engasjementet av Koht høyst sannsynlig var knyttet til ideologiske og historiebevisste verdier og interesser, fra arrangørenes side. Valget var derfor blant annet av fortolkningspolitisk karakter. At den samme tendensen ikke er å spore ved de andre jubileene kan forklares ut fra historiefagets endrede erindringspolitiske funksjon. Som forklart i kapittel 2 ble historiefagets delvis avpolitisert og avnasjonalisert etter 2. verdenskrig. Mens historiefaget frem til slutten av 1930-årene i stor grad var preget av historikere med politiske og ideologiske agendaer, ble dette mindre synlig etter krigen. I den progressive forskningspolitikken etter unionsoppløsningen fortsatte historieskrivingen sin erindringspolitiske funksjon, som den hadde hatt gjennom store deler av 1800-tallet, der historien hadde et nasjonalistisk og samlende uttrykk gjennom de venstrenasjonale identitetsskapende syntesene. Da Halvdan Koht ble engasjert av arrangørene fremfor en historiker som Yngvar Nielsen, var det et uttrykk for de ulike historiefaglige agendaene disse to hadde. Kohts interesse for massene og det nasjonale var i en større overensstemmelse med tidens idéstrømninger og rådende politikk enn Nielsens konservative og unionsvennlige syn. Ved et erindringspolitisk arrangement som grunnlovsjubileet i 1914 sammenfalt teorien og historiesynet til Koht langt bedre med arrangørenes ideologi. Her kan vi si at valget av Koht og de følger det skulle få for formidlingen av 1814-historien ved jubileet var en indirekte erindrings- og fortolkningspolitisk strategi for arrangørene.

Med krigen fulgte nye mentaliteter og historiefaglig revisjon. Samtidig hadde ikke historikerne de samme politiske og ideologiske båndene som tidligere. Dette forklarer at jeg ikke har funnet liknede bevisste valg av historikere ved jubileene i 1964 og 1989, utover den

konkret faglige ekspertisen historikerne var i besittelse av. Dermed finnes det mindre grunnlag til å spekulere i bakenforliggende årsaker til valget av historikere ved disse jubileene.

I 1964 var ingen av fortolkningen nært knyttet til spesifikke identiteter på samme måte som tidligere. Det kan sies at de begge var et uttrykk for 1814- historien på et mer generelt grunnlag. Når den konservative eller antipatriotiske fortolkning fikk større gjennomslag i academia og derigjennom også ved jubileet, var det fordi den opererte med en metodologi som var mer gangbar enn en venstrenasjonal fortolkning. Denne antipatriotiske fortolkningen ble mer spisset etter 2. verdenskrig nettopp fordi det var et poeng i seg selv å avskrive den venstrenasjonale tradisjonen både på et vitenskapelig og et ideologisk grunnlag. Det ideologiske grunnlaget var avvisningen av nasjonalismen. Det hadde ikke nødvendigvis en annen ideologi for øyet selv. Fortolkningen ville gjerne betone den mer internasjonale tidsalder og storpolitikkens virkninger. Men det kan kanskje ikke sies at det lå et bestemt erindringsfellesskap til grunn for denne versjonen på samme måte som ved forrige jubileum i 1914.

Når visse elementer fra den venstrenasjonale fortolkningen blir hentet frem mot slutten av 1970-årene handler kanskje dette om at Seip og Steen kort tid etter krigen fokuserte så mye på de negative sidene ved nasjonalismen at de ikke maktet å åpne øynene for at det faktisk kunne være visse elementer i den som var gangbare. Mykland gjorde dette. Han la den samme vitenskapsteorien til grunn som Seip. Men uten å være preget av nasjonalismens negative konsekvenser så han at man på et kritisk empirisk grunnlag faktisk kunne finne visse "sanne" elementer i fortolkningen etter Sars.

Når det gjelder 1989-jubileet kan det riktignok diskuteres hvorvidt Kåre Lundens fravær ved universitetets formidlingsoppgaver og jubileumsproduksjoner, var et resultat av hans manglende faglige ekspertise, hans ideologisk og historiefaglige ståsted eller av andre personrelaterte årsaker. Men å anta at han ikke var delaktig som følge av hans ideologi og syn på 1814-historien, fordi dette skulle være et historiesyn som ikke var anerkjent innenfor den hegemoniske idéstrømningen i tiden, finnes det få indikasjoner på. Etersom Lunden også bygget sitt syn på den venstrenasjonale tradisjonen etter Sars, kunne man kanskje også tenke at hans historiesyn taler direkte imot dette i kraft av seg selv.

Etersom det i 1964, og særlig i 1989, ikke er tydelig forskjellige erindringsfellesskaper som ligger til grunn for noen av fortolkningene av 1814, men at dette i det store og det hele er et

vitenskapsteoretisk stridsspørsmål, kan det synes som om det vil det være likegyldig for myndighetene hvilket 1814-syn som fremkommer, så lenge det kan betegnes som ”sann” historie. Det vil altså være rimelig å hevde at 1814-historien i 1964 og i 1989 hadde et stort nok erindringspolitisk potensial i kraft av seg selv – uavhengig av fortolkningsposisjoner – til at det ikke måtte en et fortolkningspolitisk grep til for å bygge et nasjonalt erindringsfelleskap. En slik slutning følger også Anne Eriksens teori om historiefagets erindringspolitiske funksjon etter avskaffelsen av det nasjonale identitetsprosjektet i årene etter 2. verdenskrig. Eriksen hevder at historien de senere år har blitt et kulturprodukt ”skapt av nåtidens interesse for fortiden. Når forskningen setter søkelys på et fenomen, når den beskriver og undersøker sammenhenger og strukturerer, gir dette ikke bare kunnskap om fenomenet som sådant. Til en viss grad betyr det også en styrking og synliggjøring av feltet som undersøkes.”⁴⁵⁰

Dermed må også en hypotese om at grunnlovjubileer på generelt grunnlag gjerne fremhever en historiefortolkning som virker mer stemningsskapende og nasjonsbyggende enn en fortolkning som ikke gjør det, forkastes. Hypotesen kan altså kanskje bekreftes ved jubileet i 1914, men på ingen måte i 1989 og 1964, der den antipatriotiske fortolkningen var langt mer fremtredende enn en venstrenasjonal tradisjon.

6.7.1 Erindringspolitikk foran fortolkningspolitikk

Identitetspolitikken i det senmoderne samfunn kan sies å være nasjonsbyggende, men ut fra andre perspektiver og realiteter enn på 1800- og det tidlige 1900-tallet. Det multikulturelle samfunn kan ha en avgjørende betydning her. Selv om ikke det nasjonale bærer så voldsomt negative konnotasjoner i 1989, kunne det ikke sies å være helt stuerent med en type nasjonsbygging og identitetspolitikk som var så positiv i 1914. Å bruke historien eller erindringspolitikk som virkemiddel i en nasjonal konsolideringspolitikk mot slutten av 1900-tallet vil kunne sies å innebære en ekskludering av visse segmenter i samfunnet. Derfor er det også et paradoks at jubileet i 1989 la så stor vekt på historien og ikke det framoverskuende og juridiske. Men når historien først skal brukes i en tid som 1989, kan det kanskje ikke sies å være så viktig om historien fremstilles ut fra en konservativ eller venstrenasjonal tradisjon. Det historiske elementet er, i en tid som 1989, i seg selv sterkt nok ladet omkring ”norskdømmen” at det får sin virkning bare i kraft av å være nasjonalhistorie i seg selv. Årsaken til at det venstrenasjonale perspektivet var viktig for norskdomsrørsla i 1914 var

⁴⁵⁰ Eriksen, 1999: 10.

forholdet til Sverige og behovet for å øke den nasjonale selvforståelsen. Her ser vi altså at Jørgen Løvland ønsket å skape en nasjonal identitet rundt Halvdan Kohts fortolkninger av 1814. I 1989 kan den nasjonale selvforståelsen sies å være noe helt inneforstått etter 175 år med nasjonal selvstendighet og 70 år uten union. Om det samme prinsippet for bruk av nasjonalhistorie for å øke nasjonal selvforståelse, som var tilfelle i 1914, skal anvendes i 1989 må man se om det var noen grunn til at dette skulle være nødvendig. Da kunne man trukket inn nettopp det multikulturelle samfunnet og et mulig behov for å se at Norge etter tradisjonen er en nasjon av nordmenn, ikke ulike folkegrupper i sameksistens. Men en slik fremmedfiendelig holdning kan ikke sies å være manifestert i tankegodset til grunnlovsjubileet iscenesettere dette året.

Det er enklere å se fremstillingene av 1814 som erindrings- eller fortolkningspolitikk når de utføres av personer som har klare politiske og ideologiske motiver. Benkows taler i Norge og Danmark er et tydelig uttrykk på hvordan ulike fortolkninger, vinklinger og fremhevelser av verdier knytter seg til ulike interesser og identiteter. Noe av dette kan vi også spore hos Halvdan Koht, som selv var svært politisk engasjert. Historieskrivingen hans var på flere områder var styrt av ideologi. Vanskeligere er det å lese slike fremstillinger i 1964 og i 1989 der fremstillingene er fremført av historikere uten tydelige ideologiske forankringer. Vi ser tilløp til identitetsinteresser i talen til Kong Olav V. i 1964. Og det er tydelig at norske interesser står i sentrum også i andre taler av sentrale personer i politikk og statsforvaltning.

Når Benkow ikke direkte avkrefter det romantiserende synet på folket i 1814 i sine taler i Norge i 1989, vil det være rimelig å hevde at dette er fordi det motsatte ville være i strid mot selve fundamentet for feiringen, som var å minne nordmennene på deres nasjonal arv, og opprettholde den erindringsfelleskapet som norsk nasjon. Når han samtidig avkrefter den romantiserte myten i Danmark virker dette nettopp som en styrkelse av de transnasjonale båndene mellom landene.

Men hvis det er slik at historien i større grad ble brukt som identitetspolitisk og nasjonsbyggende verktøy på 1800- og det tidlige 1900-tallet, blir spørsmålet hvorfor minnejubileer da har økt så voldsomt i antall. Hvilken funksjon er det disse jubileene har i dag, om det ikke er for konsolidering og konservering av nasjonalkulturen? Ifølge Eriksen har historien de siste årene også fått en annen betydning – ”den har blitt lekeplass”⁴⁵¹. Hun mener

⁴⁵¹ Eriksen, 1999: 137.

de tradisjonelle historiske minnefeiringene har fått en annen dimensjon – de forandrer form, samtidig som historien forandrer karakter. De siste års minnejubileer har hatt en tendens til å ta form som såkalte *spectacles* – ”en bredt anlagt storstilt kulturell produksjon som er fylt med dramatikk og slående visuelle uttrykk og som blir sett av et massepublikum”⁴⁵², og skal være særlig karakteristisk for moderne samfunn. Med utgangspunkt i 1000-årsjubileet for Trondheim i 1997, stiller Eriksen spørsmål ved om markeringer som slike ”spectacles” egentlig er en feiring av fortiden, til tross for at fortiden og historien er utgangspunktet for det hele. Hun konkluderer med at slike jubileer kan ses som en sen-moderne ahistorisering av fortiden.

Problemet med å overføre en slik analyse på norske grunnlovsjubileer er at grunnlovsjubileene ikke tok form av noe ”spectacle”, men i stedet var svært tradisjonelle i både form og innhold. Ved grunnlovsjubileene var det i høyeste grad fortiden og historien som ble feiret og formidlet. Eriksen skriver også at jubileet i Trondheim, som hun analyserer, skilte seg fra eldre historiske minneriter ”som for eksempel frigjøringsjubileene og den årlige 17. mai-feiringen.”⁴⁵³ Store spektakulære arrangementer som slike ”spectacles”, kan likevel sies å ha mer til felles med 17.mai-feiringen i Norge enn med grunnlovsjubileene. Ved 17. mai-feiringen er historien utgangspunktet, mens innhold og form, som nevnt, er mer festpreget og framoverskuende, uten særlig fokus på historieformidling, slik det til motsetning var ved grunnlovsjubileene.

⁴⁵² Eriksen, 1999: 137.

⁴⁵³ Eriksen, 1999: 138.

Kapittel 7: Konklusjon

I oppgavens innledning satte jeg opp tre hovedproblemstillinger. Disse viser seg å være overlappende på flere punkter. Jeg vil nå gjenta og svare på problemstillingene så isolert som mulig, samtidig som jeg viser hvordan de naturlig glir over i hverandre. Til slutt vil jeg belyse hvilke videre forskningsmuligheter som kan ligge innenfor oppgavens tematiske og teoretiske grunnlag.

7.1 Svar på oppgavens problemstillinger

Hvilke fortolkningstradisjoner av historien om 1814 blir fremstilt til offentligheten ved de norske grunnlovsjubileene?

Først og fremst må det understrekes at flere av fremstillingene av 1814-historien har vært vanskelige å plassere klart innenfor en bestemt fortolkningstradisjon. Det har blant annet sin årsak i at flere av fremstillingene er svært kortfattede; flere av dem berører bare enkelte av temaene som de ulike fortolkningstradisjonene ser forskjellig på; og de forsøker ikke alltid å gi årsaksforklaringer til friheten i 1814. Ofte forholder fremstillingene seg til relativt objektive historiske hendelser. Jeg har vist at fremstillingen av 1814 ved de tre grunnlovsjubileene har forandret seg fra jubileum til jubileum. I 1914 var det i all hovedsak den patriotiske eller venstrenasjonale fortolkningen som dominerte. Det forekom noen få steder at en antipatriotisk fortolkning også ble fremstilt, men bare blant eksterne formidlingsinitiativ. Fra myndighetens side var det uten unntak den patriotiske tradisjonen som ble fremhevet. I 1964 var det nærmest utelukkende en antipatriotisk eller konservativ fortolkning som dominerte, både fra myndighetenes og de private initiativenes side. Ved jubileet i 1989 var fremstillingene samlet sett mer fragmentert enn de foregående jubileene. Ved dette jubileet var det i stor grad en mellomposisjon etter tradisjonen til Knut Mykland som ble fremstilt, men både en mer antipatriotisk og en mer patriotisk tradisjon kom til syne. Fra myndighetenes side – der det er mulig å plassere fremstillinger i bestemte fortolkninger – var det hovedsakelig en mellomposisjon som ble fremstilt. Som vi skal se under neste problemstilling er dette en direkte konsekvens av at fremstillingene ved jubileene fulgte den fortolkningstradisjonen som kan sies å være rådende i academia og samfunn på samme tid.

Er nasjonale grunnlovsjubileer preget av en fortidsfortolkning som kan virke mer stemningsskapende og kanskje nasjonsbyggende enn en som ikke gjør det, eller følger fremstillingene ganske enkelt den versjonen av fortiden som innehar fortolkningshegemoniet i samfunnet på samme tid?

I oppgavens innledning la jeg til grunn at en patriotisk fortolkning av 1814 med rimelighet kan antas å ha et større nasjonsbyggende og erindringspolitisk potensial enn en antipatriotisk fortolkning. Som vist ovenfor var det bare i 1914 at en patriotisk fortolkning dominerte ved jubileet, både fra myndighetenes og de eksterne initiativenes side. Ved jubileet i 1964 tok myndighetene tilsynelatende avstand fra en slik fortolkning, og i 1989 var det hovedsakelig en mellomposisjon og en antipatriotisk fortolkning som dominerte. En underliggende hypotese om at grunnlovsjubileer generelt gjerne fremhever en patriotisk fortolkning fremfor en antipatriotisk fortolkning må derfor forkastes. Neste ledd i denne problemstillingen må imidlertid bekreftes. Til tross for visse avvik i fremstillinger i lærebøker og enkelte publikasjoner i akademia, må det kunne sies at samtlige grunnlovsjubileer var knyttet til det rådende fortolkningshegemoniet av 1814 både i akademia og i samfunnet ellers. Dette er likevel ikke entydig. Ved jubileet i 1914 var en konservativ fortolkning representert ved Yngvar Nielsen, mens det var den yngre Halvdan Koht som fungerte som historiefaglig ekspert i Stortingets jubileumskomiteé. Det var også Koht som dominerte ved den brede formidlingen av 1814-historien ellers ved dette jubileet. Samtidig var ikke alle lærebøker rundt dette jubileet tydelig forankret i en venstrenasjonal tradisjon. Likevel kan den patriotiske fortolkningen sies å inneha et fortolkningshegemoni ved jubileet i 1914. Den patriotiske tradisjonen var nemlig i tydelig tråd med ideologi og utøvende politikk på denne tiden. I 1964 hadde Sverre Steen en sentral posisjon, men her var også andre faghistorikere involvert i de offisielle forberedelsene og i den brede formidlingen av 1814-historien. Det samme kan sies om Knut Myklands rolle i 1989, men også her var andre faghistorikere involvert i de offisielle markeringene. Tilknytningen til den rådende historiefaglige ekspertisen var, som vi nå skal se, et sentralt element i det som kan kalles iscenesetternes identitetspolitiske strategier ved grunnlovsjubileene.

Er det mulig å påvise identitetspolitiske strategier og interesser hos grunnlovsjubileenes iscenesettere ved formidlingen av 1814-historien?

Jeg har vist at identitetspolitikk er et vidt begrep, og at vi innenfor identitetspolitikken finner det, i denne sammenheng, mer anvendelige begrepet erindringspolitikk. Jeg har også

argumentert for at erindringspolitikk ikke nødvendigvis er en tilfredsstillende terminologi for den særlige formen for erindringspolitikk som finner sted når noen velger ut en spesifikk fortolkning til fremstilling av andre fortolkninger innenfor det samme historiske tema. Jeg har derfor konstruert et eget begrep kalt *fortolkingspolitikk*. Dette begrepet har vært nyttig i søken etter iscenesetternes valg av 1814-fortolkning ved fremstillinger av grunnlovshistorien ved grunnlovsjubileene.

Jeg har vist at samtlige jubileumskomiteer har valgt å knytte til seg akademisk historiefaglig ekspertise. Det viser at fremstillingene overordnet har vært tydeligere forankret i faglig ekspertise og vitenskapelig etterrettelighet enn erindrings- eller fortolkningspolitiske virkninger av fremstillingene. Jeg har imidlertid vist at valget av Koht som historiefaglig ekspertise ved jubileet i 1914 sannsynligvis fulgte en fortolkningspolitisk strategi der hans venstrenasjonale fortolkning var å foretrekke fremfor Yngvar Nielsens antipatriotiske fortolkning. På den måten kunne jubileets iscenesettere med stortingspresident Jørgen Løvland i spissen, konstruere en nasjonal identitet rundt Kohts fortolkning. Dette var også i tråd med fornorskingspolitikken som stod sterkt i denne perioden, og som Koht personlig var dypt involvert i som politisk menneske. Men en slik fortolkningspolitikk var altså bare mulig så lenge fortolkningen hadde et akademisk alibi.

I 1964 var ingen av faghistorikerne på landets to universiteter tilknyttet en patriotisk eller venstrenasjonal fortolkning. Det var historikere som Sverre Steen, Edvard Bull d.y. og Knut Mykland som ble fremtredende skikkelser ved formidlingen av 1814-historien. Dermed ble også formidlingen preget av antipatriotiske fortolkningen. Patriotisme og nasjonalisme bar negative konnotasjoner på denne tiden, som følge av erfaringene fra 2. verdenskrig. Derfor var det nok heller ikke et poeng fremheve en patriotisk fortolkning av 1814 ved dette jubileet. Snarer tvert imot. Som uttrykk for en antinasjonalisme var det kanskje av større betydning å faktisk avskrive en patriotisk fortolkning. Rent hypotetisk kan man dermed kanskje si at det kunne ha vært en fortolkningspolitisk strategi å fremheve en antipatriotisk fortolkning fremfor en patriotisk om begge fortolkningene faktisk var tilgjengelige i academia. Men det var altså bare den antipatriotiske fortolkning som kunne sies å ha et akademisk belegg på denne tiden, hvilket var et uttrykk for flere nye innsikter: nasjonalismens negative konsekvenser; et nytt syn på historiefagets narrative funksjon; nye empiriske funn; og, ikke minst, nye krav til det empiriske belegget.

For at 1814-historien skal kunne brukes fortolkningspolitisk må de ulike fortolkningene kunne knyttes til ulike erindringsfellesskaper, identiteter og verdier. I 1914 var dette en realitet: Den norske selvstendighetsidentiteten på den ene siden, representert ved den patriotiske fortolkning, og unionsidentiteten på den andre, representert ved den antipatriotiske fortolkningen.

I 1964 og i 1989 var disse to identitetene på mange måter visket ut. Begge fortolkningene knyttet seg på mange måter til det samme erindringsfellesskapet som nordmenn og til verdiene i den demokratiske arven fra 1814. I 1964 var det kanskje et poeng å fraskrive seg den patriotiske fortolkningen, men i 1989 hadde avstanden til 2. verdenskrig og gjenfødselen av det nasjonale bidratt til at verken antinasjonalisme eller særlig patriotisme var av overordnet betydning. Det kan nærmest synes likegyldig for iscenesetterne hvilken fortolkning som kom til orde ved dette jubileet. Man kan si at formidlingen av 1814-historien ved jubileet i 1989 var et sterkt nok erindringspolitisk virkemiddel i seg selv – uavhengig av fortolkningstradisjon. Og på den måten ble sannsynligvis fortolkningspolitiske grep unødvendige.

7.2 Videre forskning

Arbeidet med denne oppgaven har vist at nasjonale minnejubileer egner seg godt til å kaste lys over nasjonalhistoriens plass og funksjon i samfunnet, hvilke interesser og verdier ulike historiefortolkninger kan være bærere av, hvilke interesser de kan være tilknyttet, og hvordan minnejubileenes iscenesetter kan bruke nasjonalhistorien som identitetspolitisk verktøy. Det finnes flere mulige innfallsvinkler til liknende studier som denne; hvordan deler av vår nasjonalhistorie brukes og fremstilles i ulike sammenhenger. Liknende studier må ikke nødvendigvis være like konfliktorienterte som denne oppgaven. De kan ganske enkelt belyse hvilke verdier, identiteter og interesser som kan ligge bak ulike fremstillinger av nasjonalhistorien. Det konfliktorienterte har imidlertid en verdi i seg selv. Ikke minst når det gjelder videre bruk av teorien om fortolkningspolitikk. Sammenliknende diakrone perspektiver på bruk av historie kan for eksempel brukes på norsk okkupasjonshistorie, der vi de siste 20 årene har sett tilløp til en mer nasjonalkritisk historieskriving i akademia. Spørsmål kan være om slike kritiske aspekter også fremkommer når nasjonen skal minnes krigserfaringene fra 2. verdenskrig eller om det er vanligere å fremheve helteddig opprør og motstandsbevegelse.

Når det gjelder den konkrete tematikken i denne oppgaven kunne det være også være interessant å se hvordan ideer om Norges demokratiske arv fra grunnloven manifesterer seg ved grunnlovjubileene. I denne oppgaven er det juridiske aspektet utdefinert i søken etter fortolkningstradisjonene av 1814-historien. Men studiet av hvordan Norges demokratiske arv defineres fra jubileum til jubileum vil kunne gi en unik mulighet til å studere hvordan Norge har definert seg selv gjennom det 20. århundre. Et interessant eksempel på dette er hvordan ideer om det multikulturelle samfunnet får innpass i en norsk nasjonaldemokratisk arv. Dette er aspekter som denne studiens rammer ikke har tillatt, men som forhåpentligvis vil kunne belyses i andre studier.

Bibliografi

Kilder

Arkiv

Stortingsarkivet: Grunnlovsjubileet i 1914, én kasset; Grunnlovsjubileet i 1964, kassett 1-4; Grunnlovsjubileet i 1989, kasset 1-2.

Utrykte kilder i utvalg

”Rundskrivelse fra Kirke- og Undervisningsdepartementet til samtlige skolestyrer, offentlige, kommunale og private høierer almenkoler, skolehjem og abnormskoler”, 1913.

Protokoll for Stortingets jubileumskomiteé, 1914.

Skriv fra Det Kongelige Kirke- og Undervisnings-Departement, Kristiania, 21. Februar 1914.

Protokoll for Stortingets jubileumskomiteé, 1964.

Notat, *St. prsk. j.nr. 100, 1955*; St. arkivet, grunnlovsjubileet 1964, kasset 3.

Brev datert 21. november 1963; *St.prsk. j.nr. 360, 1963*, St. arkivet, grunnlovsjubileet 1964, kasset 3.

Referat fra møte på stortingspresidentens kontor, 9. mai 1963, St. arkivet.

Notat til Stortingets kontor, 10. februar 1987, St.arkivet, grunnlovsjubileet 1989, kasset 2.

Notat fra hovedkomiteen, uttrykket, St.arkivet, grunnlovsjubileet 1989, kasset 2.

Notat, datert 3. oktober 1987, St.arkivet, grunnlovsjubileet 1989, kasset 2.

Protokoll for Stortingets jubileumskomiteé, 1989.

Trykte Kilder

Konventionen til Moss 14. august 1814, M. Peterson & Søn AS, 1964 (hefte).

Grunnlovens 150-årsjubileum. 17. mai 1814-1964, Stortingets minnehefte, 1964.

Jubileumsutstillingen *På Eidsvolls grunn* i Universitetsbiblioteket, 1964 (hefte).

Forsvaret og 1814, v/general Bjørn Christophersen, Forsvarets pressetjeneste, 1964 (hefte).

Bjerkrheim, Trygve 1964: *Ved juletider*, Fjellhaug skoler (hefte).

Konventionen til Moss: 1814 - 14. august – 1989. festmøte i konventionssalen 175 år etter, M. Peterson & Søn AS, 1989 (hefte).

Norges Grunnlov 175-år, 1814-1989, Stortingets minnehefte, 1989.

Andre kilder

Stortingsinnstillinger:

Indst. S. nr. 181, 1913.

Indst. S. nr. 65, 1914.

Indst. S. nr. 66, 1914.

Indst. S. nr. 100, 1914.

Innst. S. nr. 1. (1964-65).

Innst. S. nr. 61 (1987-88).

Innst. S. nr. 278 (1987-88).

Stortingsforhandlinger:

Stortingsforhandlinger 1913: Dok. Nr. 11 (Ot.prp. nr. 11, 1913)

Stortingsforhandlinger 1913: St. tidende s. 1804-1812

Aviser:

Aftenposten, 1914; 1964; 1989.

Dagbladet, 02.11., 03.11. 1987; 28.12. 1989; 06.01, 12.01, 13.01, 25.01.1990;

Dagsavisen, 13.05; særtrykk, mai 1989

Morgenbladet, 25.02, 14.05, 16.05, 18.05, 19.05, 20.05, 21.05, 1914.

Verdens Gang, 26.02, 17.05, 19.05, 1914.

Vårt Land, 15.05, 1987; 17.01, 1988; 14.01, 1989.

Ørebladet, 1914.

Tidens Tegn, 1914

Teater

Halle, Barthold 1964: *"Det var vort eget land vi tog-"*, Riksteatres festspill 1814-1964, teateroppsetning ved Riksteatret, Oslo.

Mathiesen, Pål 1989: *Spillet om Eidsvoll*, teateroppsetning ved Riksteatret, Oslo.

Fjernsyn

NRK 1964: *Norge gjennom 150 år*, fjernsynsproduksjon.

NRK 1989: *1814. En beretning i fire deler om et lite folks kamp for selvstendighet*, fjernsynsproduksjon.

Lærebøker

Rundt 1914:

Lødøen, O.I.K. 1909: *Norges historie fortalt for folke- og ungdomsskole*. Kristiania: Cappelen.

Petersen, Siegwart 1909: *En liten Norges historie: for de første begyndere*. Kristiania: Cappelen.

Vellesen, Jonas 1910: *Norges histore for skole og hjem*.

Petersen, Siegwart 1911: *Norges historie: tillikemed Danmarks og Sveriges historie: for middelskolen*. Kristiania: Cappelen.

Hæreid, Jens 1913: *Norges historie: Fortalt for skole og hjem*. Kristiania

Siegwart Petersen 1913: *Norges historie: større utgave for folkeskolen*.

Jensen, Ole 1914: *Norges historie for skolen og hjemmet*. Kristiania: Aschehoug.

Rundt 1964:

Stokke, Bernhard 1962: *Folket vårt gjennom tidene*, Oslo: Cappelen.

Hæreid, Jens og Amundsen, Sverre S. 1963: *"Vi ere en nasjon-": Norges- og verdenshistorie*, Oslo: Aschehoug.

Skretting Aksel 1964: *Fedrelandet og verden*, Oslo: Olaf Norlis Forlag.

Rundt 1989:

Hetlevik, Olaf 1976: *Vi og eldre tider. Historie for grunnskolen ungdomstrinn 1-2*, Oslo: Aschehoug.

Figved, Fossum og Aarrestad, 1974: *SOL-serien. Historie 1-3*, Oslo: Cappelen.

Hansejordet, Harald 1988: *SLAG. Historie*. Oslo: Samlaget

Ertresvaag, Egil 1988: *I Fokus 7*, Oslo: Gyldendal.

Sveen, Asle og Aastad, Svein 1989: *Verden før industrisamfunnet, Historie 1*, Oslo: Cappelen.

Litteratur

Litteratur om 1814

Angell, Henrik 1914: *Syv-aars-krigen for 17. mai*, Kristiania.

Bergsgård, Arne 1943: *Året 1814. Grunnlova*. Oslo: Aschehoug.

Bergsgård, Arne 1945: *Året 1814. Unionen*. Oslo: Aschehoug.

Bergsgård, Arne 1964: *Norsk historie 1814-1880*, ny utgave ved D. Mannsåker og M. Skodvin, Oslo: Det norske samlaget.

Daae, Ludvig 1882: *Om J. E. Sars's Skrift "Historisk Indledning til Grundloven"*, Christiania

Dyrvik, Ståle 1999: *Norsk historie 1625-1814. Vegar til sjølvstende*, Oslo: Samlaget.

Dyrvik, Ståle 2005: *Året 1814*. Oslo

Fure, Eli 1989: *Eidsvoll 1814. Hvordan grunnloven ble til*, Oslo: Dreyers Forlag

- Haugstøl, Henrik 1964: *Eidsvold på nært hold 1814*, Oslo: Schibsted.
- Koht, Halvdan 1910: "Unionssprengninga 1814 i verdshistorisk samanheng: fyrste-
fyrelesning i professor-embætte 7de september 1910", I: Koht, Halvdan 1953: *På leit etter
liner i historia: utvalde avhandlingar utgjevne til åtti-års-dagen hans*, Oslo
- Koht, Halvdan 1914a: "Det store i 1814." I Supphellen, Steinar (red.): *Studier i norsk historie
omkring 1814. Ein nasjon stig fram*. Oslo
- Koht, Halvdan 1914b: *1814. Dagbok hundre aar efterpaa*. Kristiania: Aschehoug.
- Koht, Halvdan 1914c: *Hundredaarsmindet for selvstændighetsreisningen 25. februar 1814*.
Kristiania
- Koht, Halvdan 1914d: "Fridomsgjærningi paa Eidsvoll", I: Schnitler, Carl W. (red.): *Eidsvoll
1814*, Kristiania: Cappelen.
- Koht, Halvdan 1914e: "Grundspørsmålet i 1814", I: Supphellen, Steinar (red.): *Studier i
norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Koht, Halvdan 1947: "Trongen til demokrati i 1814." I Supphellen, Steinar (red.): *Studier i
norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*. Oslo
- Koht, Halvdan 1948: "Kvifor vart det demokrati i dei nordiske landa", i Halvdan Koht 1964:
Nye innhogg og utsyn, Oslo: Aschehoug.
- Koht, Halvdan 1964: *Nye innhogg og utsyn*. Oslo: Aschehoug.
- Lunden, Kåre 1984: *Friheten i gave? Den norske revolusjon i 1814*, Nytt Norsk Tidsskrift
- Lunden, Kåre 1988: *Ernst Sars og vi andre. Merknader til Øystein Sørensen*, Historisk
Tidsskrift
- Lunden, Kåre 1987: *Dansketid og unionsmytologi*, Dagbladet, 2. november.
- Lunden, Kåre 1987: *Dansketida – human og liberal?*, Dagbladet, 3. november.
- Lunden, Kåre 1990: *Norsk revolusjon på TV*, Dagbladet, 6. januar.
- Lunden, Kåre 1990: *Norge avstått*, Dagbladet, 25. januar.
- Lunden, Kåre 1990: *Norges revolusjon*, Dagbladet, 6. februar.

- Lunden, Kåre 1992: *Norsk grålysning*, Oslo: Samlaget.
- Munch, P.A. 1952-62: *Det norske folks historie*, Christiania.
- Mykland, Knut 1961: *Medens der endnu er Tid*, Historisk Tidsskrift.
- Mykland, Knut 1964a: "4. november – nederlag og seier", i Steinar Supphellen (red.) 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Mykland, Knut 1964b: "Grunnlovens far og kongemaktens forsvarer", i Steinar Supphellen (red.) 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*, Oslo: Universitetsforlaget
- Mykland, Knut 1964c: "Omkring konventionen til Moss", i *Konventionen til Moss 14. august 1814*, M. Peterson & Søn AS (hefte).
- Mykland, Knut 1978: *Kampen om Norge 1784-1814*, Oslo: Cappelen.
- Mykland, Knut 1990: *Lundens revolusjon*, Dagbladet 13. januar.
- Mykland, Knut 1990: Norge blir avstått, Dagbladet, 1. februar.
- Nielsen, Yngvar 1882: *Bemærkninger ved det af Professor Dr. J. E. Sars udgivne Skrift "Historisk Indledning til Grundloven"*. Christiania .
- Nielsen, Yngvar 1886: *Kielfreden*, Christiania.
- Nielsen, Yngvar 1904: *Norge i 1814*, Christiania.
- Nielsen, Yngvar 1915a: *Christian Fredrik 1813-1814*, Christiania: Nordisk Forlag.
- Nielsen, Yngvar 1915b: *Christian Fredrik og valgene til Eidsvoldsforsamlingen*, Kristiania.
- Nissen, Bernt 1964: "Det nye Norge grunnlegges", bind VI, i Thorleif Dahl (red., m.fl.): *Vårt folks historie*, Oslo: Aschehoug & co
- Nørregaard, Georg 1952: "Freden i Kiel 1814", i Steinar Supphellen (red.) 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Pryser, Tore 1985: *Norsk historie 1800-1870: Fra standsamfunn til klassesamfunn*, Oslo: Samlaget.

- Sars, Johan Ernst 1973-91: *Udsigt over den norske Historie*. Christiania.
- Sars, Johan Ernst 1882: *Historisk Indledning til Grundloven*. Christiania.
- Sars, Johan Ernst 1882: *Historisk polemikk*. Kristiania: Nyt Tidsskrift.
- Sars, Johan Ernst 1897: "Kristian Fredrik", i Steinar Supphellen (red.) 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Sars, Johan Ernst 1904: *Norges politiske historie*. Kristiania: Oscar Andersens Bogtrykkeri.
- Sars, Ernst 1913: "Tidsrummet 1814-1884", i Bugge, Alexander (m.fl.): *Norges historie fremstillet for det norske folk*, Kristiania: Aschehoug.
- Sars, Ernst 1914: *Om Henrik Wergelands historiske Syn og Forfatterskab*. Kristiania.
- Schnitler, Carl W. 1914 (red.): *Eidsvoll 1814*. Kristiania: Cappelen.
- Seip, Jens Arup 1963: "Fra embedsmannsstat til ettpartistat", i Jens Arup Seip 1963: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Seip, Jens Arup 1963: "Friheten i gave", i Jens Arup Seip 1963: *Fra embedsmannsstat til ettpartistat og andre essays*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Seip, Jens Arup 1974: *Utsikt over Norges historie*; bd.1: tidsrommet 1814 – ca. 1860, Oslo: Gyldendal.
- Steen, Sverre 1951: "1814", bd.1 i Sverre Steen: *Det frie Norge*, Oslo: Cappelen.
- Storm, Gustav 1914: "Norges politiske historie i det 19. århundre", i Nordahl Rolfsen og Erik Werenskiold (red.): *Norge 1814-1914*, Kristiania: Alb. Cammermeyer.
- Storsveen, Odd Arvid: *Litteraturen om 1814*: <http://www.nb.no/baser/1814/debatt.html>
- Sørensen, Øystein 1987: *Ernst Sars' teori om 1814 – et forsvar verd?*, Historisk Tidsskrift.
- Sørensen, Øystein 1989: *Det utrolige året*, plakattstilling: Kirke- og undervisningsdepartementet, Utenriksdepartementet, Forbruker- og administrasjonsdepartementet og Det historisk-filosofiske fakultetet, Universitetet i Oslo.
- Vullum, Erik 1914: *Hvorledes Norge blev frit*, Kristiania: Aschehoug

Wasberg, Gunnar Christie 1964: *Historien om 1814*. Oslo: Dreyers Forlag

Worm-Müller, Jacob S. 1914: "Christian Fredrik", i Steinar Supphellen 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814*, Oslo: Universitetsforlaget.

Ørnhøi, Stein 1990: *1814 – historikere og slagsmål*, Dagbladet, 12. januar.

Annen litteratur

Aaby, G. H. 1997: *Kampen om nasjonaldøgnet – 17. maifeiring i Kristiania 1906-1925*. Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.

Agedal, Olaf 2009: *Frå 2005 til 2014. Kva kan grunnlovsjubileet lære av unionsjubileet?* Syn og Segn, nr 1.

Agedal, Olaf og Brottveit, Ånund 2006: *Kunsten å jubilere*, Nytt Norsk Tidsskrift, nr.2.

Angvik, Magne 1982: *Læreboksanalyse som tema for lærerutdanning*, Norsk pedagogisk tidsskrift.

Bull, Edvard 1981: *Retten til en fortid*, Oslo: Universitetsforlaget.

Bjørngen, Hildegunn 1998: "17. mai-feiring på slutten av 1800-tallet – en politisk valgkamp?", i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Dahl, Hans Fredrik 2001: "De store ideologienes tid", i Trond Berg Eriksen og Øystein Sørensen (red.): *Norsk idéhistorie*, bd. 5. Oslo: Aschehoug.

Dahl, Ottar 1990: *Norsk historieforskning i det 19. og 20. århundre*, Oslo: Universitetsforlaget.

Dahl, Ottar 1986: *Problemer i historiens teori*, Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen, Anne 1999: *Historie, minne og myte*, Oslo: Pax Forlag

Eriksen, Trond Berg (m.fl.) 2003: "Et lite land i verden" i Trond Berg Eriksen og Øystein Sørensen (red.): *Norsk idéhistorie*, bd. 6. Oslo: Aschehoug.

Fulsås, Narve 1999: *Historie og nasjon*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Fure, Berge 1993: *Norsk historie 1905-1990*, Oslo: Det norske samlaget.
- Gillis, John (red.) 1994: *Commemorations. The Politics of National Identity*. Princeton: Princeton University Press.
- Hobsbawm, Eric og Ranger, Terence 1996: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hodne, Bjarne 1994: *Norsk nasjonalkultur. En kulturpolitisk oversikt*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hompland, Andreas 2005: *Kva er det egentlig dei markerer – og kordan og korfor?*
Foredrag: <http://www.dokumentasjon2005.no/foredrag/HUNDREARhompland.doc>
- Hroch, Miroslav 1998: "Europeisk nasjonalhistorie" i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Jensen, Bernard Eric (1996): "Historieformidling og erindringspolitikk – i mindefesternes æra". I: Jensen, Bernard Eric (red. m.fl.) 1996: *Erindringens og glemselens politikk*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, Bernard Eric (red. m.fl.) 1996: *Erindringens og glemselens politikk*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, Bernard Eric 2006: *Historie – livsverden og fag*, København: Gyldendal
- Johnsen, Egil Børre 1999: *Lærebokkunnskap. Innføring i sjanger og bruk*, Oslo: Tano
- Johnsen, Egil B. (m.fl.) 1997: *Kunnskapens tekster. Jakten på den gode lærebok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johnston, William M. 1991: *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*, New Brunswick and London: Transaction Publisher.
- Kjeldstadli, Knut 1999: *Fortida er ikke hva den en gang var – en innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Lorentzen, Svein 2005: *Ja, vi elsker... Skolebøkene i den norske nasjonsbyggingsprosessen, 1814 – 2000*, Oslo: Abstrakt forlag.

- Mork, Anne H. H. 2005: *Unionen i historieundervisningen – synet på den svensk-norske union (1814-1905) i svenske og norske lærebøker for folkeskolen i perioden 1860-1920*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Nerbøvik, Jostein 1998: "Nasjonalismen innanfor og til venstre for Venstre", i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Nordby, Trond 1995: "State- and Nation-building", i William H. Hubbard (red. et.al.): *Making a Historical Culture. Historiography in Norway*, Oslo, Copenhagen, Stockholm, Boston: Scandinavian University Press.
- Nora, Pierre 1996: *Realms of Memory – Rethinking the French Past*. New York: Columbia University Press
- Rokkan, Stein 1987: *Stat, nasjon, klasse – essays i politisk sosiologi*, Oslo: Universitetsforlaget
- Sejersted, Francis 2003: *Norsk idyll?*, Oslo: Pax Forlag.
- Simonnæs, Anne 2003: *Jubileumsutstillingen på Frogner 1914 – en nasjonal feiring med internasjonale moteiver?* Hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo.
- Slagstad, Rune 1998: *De nasjonale strateger*, Oslo: Pax Forlag
- Stugu, Ola Svein 2008: *Historie i bruk*, Oslo: Samlaget.
- Supphellen, Steinar 1983: *Studier i norsk historie omkring 1814. Ein nasjon stig fram*, i Arnfinn Kjelland (red.): *Norske historikere i utvalg*, bd. IX, Oslo: Universitetsforlaget.
- Svendsen, Åsmund 1998: "Konfliktlinjer i historiefaget 1860-1905", i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Sørensen, Øystein (red.) 2001: *Kampen om Norges sjel*, i Trond Berg Eriksen og Øystein Sørensen (red.): *Norsk idéhistorie*, bd. 6. Oslo: Aschehoug.
- Sørensen, Øystein 1998: "Når ble nordmenn norske?", i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Sørensen, Øystein 1998: "Hegemonikamp og det norske. Elitenes nasjonsbyggingsprosjekter 1770-1945", i Øystein Sørensen (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*, Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Thorkildsen, Dag 1998: "En nasjonal og moderne utdanning", i: Sørensen, Øystein (red.): *Jakten på det norske. Perspektiver på utviklingen av en norsk nasjonal identitet på 1800-tallet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Warring Anette 1996: "Kollektiv erindring – et brukbart begreb?". I: Jensen, Bernard Eric (red. m.fl.) 1996: *Erindringens og glemselens politikk*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.

Warring, Anette 2003: *Historie, magt og identitet – grunnlovsfejringene gjennom 150 år*, Århus: Århus Universitetsforlag.

Warring, Anette 2005: *Historiske jubiler som erindringspolitikk*.

[http://www.dokumentasjon2005.no/foredrag/Unionsoplosningjubil04_05\(2\).doc](http://www.dokumentasjon2005.no/foredrag/Unionsoplosningjubil04_05(2).doc)

Østergård, Uffe 1992: *Europas ansigter. Nationale stater og politiske kulturer i en ny, gammel verden*, København: Rosinante

Østerud, Øyvind 1994: *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget.

Oppslagsverk

Store norske leksikon: <http://www.snl.no/>